

אוניברסיטת תל אביב

ביה"ס לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל
והמרכז הבינתחומי לחקר מדיניות וטיפול בילדים ובנוער

המוסד לביטוח לאומי

מינהל המחקר והתכנון
והאגף לפיתוח שירותים

"דרור": מקלט חירום לבני נוער הומולסביים

מאת

מרים גולן

בתיה פנחסי

רונית חיימוב-איילי

שמעון שפירו

טטיאנה זסלבסקי

ירושלים, שבט התשס"ז, פברואר 2007

פתח דבר

אנו שמחים להגיש לעיונכם דוח מחקר הערכה המסכם את פיתוח התוכנית הניסיונית "בית דרור" – מקלט חרום לבני-נוער הומוסקסואלים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסגינדר (להט"ב) במצבי סיכון ומצוקה.

התוכנית קיבלה סיוע מהמוסד לביטוח לאומי באמצעות הקרן למפעלים מיוחדים בין השנים 2005-2003.

"בית דרור" הינו מענה ייחודי וחלק מרשת של מסגרות של רשות חסות הנוער באגף התקון של משרד הרווחה בשיתוף עם עמותת שח"ל ועיריית תל אביב (עמותת על"ם פרשה ממימון התוכנית אך הייתה שותפה לפיתוח המודל).

התוכנית נועדה לספק מענה פיזי וטיפולי מידי למתבגרים במצבי סיכון ומצוקה הנובעים מזהותם המינית, תחנת ביניים ומסגרת תיווך בדרך לחזרתם למשפחות המוצא או לשילובם במסגרת המשך בקהילה ומחוץ לבית. היום "בית דרור" הוא חלק מקומפלקס "גג וגם" וממוקם בתל אביב.

בנוסף, העבודה במרכז נועדה לרכז מידע על היקף התופעה, להרחיב את הידע המקצועי בנושא, לפתח מודל טיפולי מתאים ולתת שירות הולם במסגרת שירותי הרווחה מתוך הכרה בחשיבות של הנטייה המינית בחייהם של מתבגרים אלה. מהנתונים עולה שמרבית בני הנוער השוהים ב"בית דרור" הגיעו ישירות מבית הוריהם ומעטים ממקומות של השמה חוץ-ביתית.

במהלך שנת קיומו של הבית יצר צוות הבית מערך טיפולי רחב וכוללני וגיבש יכולות לקליטה וטיפול באוכלוסייה בעלת קשיים ובעיות מגוונות, כולל "אוכלוסיית קצה".

צוות "בית דרור" למד לפעול ברגישות מיוחדת לצורכי האוכלוסייה, תוך הבעת כבוד לשונה והתייחסות למינו הנבחר של השוהה, למצוקות על רקע משפחתי ואישי, ולמורכבות של ההסתגלות לזהות מינית אחרת. כל זאת, תוך התמודדות עם סטיגמות חברתיות, ועם השלכותיהן של ההחלטות אם להסתיר או לגלות את הנטייה המינית למשפחה ולחברים.

במהלך ההפעלה חל שינוי במיקוד הטיפולי: הדגש עבר מעיסוק בשאלות הזהות המינית בלבד אל תפיסה כוללת של טיפול, המתמקד קודם כל בגיל ההתבגרות על מצוקותיו השונות ורק אחר-כך גם בשאלת הזהות המינית.

צוות "בית דרור" פעל לחידוש הקשר בין המתבגר ומשפחתו מתוך כוונה כי במידת האפשר, יחזור המתבגר בסופו של התהליך אל בית הוריו. החלטת הצוות להפעיל תהליכי גישור בין המתבגר

ומשפחתו יצרה למעשה נישה טיפולית ייחודית ל"בית דרור". פגישות טיפוליות, גישור עם בנית המשפחה, הכנה וקבלה של בני משפחה להתמודד עם האבל והאובדן הכרוכים ב"יציאת המתבגר מהארון" ומפגש חיובי ככל האפשר עם הילד לאחר מוכנות שני הצדדים למפגש הדדי – הם תוצאה של למידה הדרגתית וצבירת ניסיון. לכל מתבגר ולכל משפחה דרכי קבלה, קצב ויכולת התמודדות שונים ולכן התהליך מצריך השקעה משמעותית בכל צעד בנפרד.

"בית דרור" הוא המקום היחיד בארץ המעניק טיפול מסודר לנוער להט"ב, ויש להקפיד ולשמור על מקומו הייחודי. אנו מודים לצוות "בית דרור" על עבודתו המסורה והמקצועית ולמתנדבים הרבים שעמלו לצידו בקידום נושאים של נוער להט"ב.

ההערכה המחקרית בוצעה במקצועיות ובמסירות ע"י ד"ר מרים גולן, גב' בתיה פנחסי, פרופ' שמעון שפירו וגב' רונית חיימוב-אייל מאוניברסיטת תל אביב, ועל כך נתונה תודנו. ברצונו להודות גם לכל השותפים, להוגי הרעיון, לחברי ועדת ההיגוי ולחברי הוועדה המקצועית.

תודה מיוחדת למרכז הבינתחומי לחקר מדיניות וטיפול בילדים ונוער בבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל באוניברסיטת תל אביב, שבמסגרתו ובריכוזו בוצע המחקר, ובמיוחד לגב' מיכל וונדר-שוורץ, על הסיוע המקצועי לאורך כל הדרך.

אנו מודים גם לגב' טניה ליף, ליוותה וקידמה את התוכנית מטעם המוסד לביטוח לאומי.

אנו מאחלים ל"בית דרור" להוסיף ולהיות מקום מפגש ולמידה לשינוי עמדות וליצירת שינוי חברתי.

שרית בייץ-מוראי

מנהלת תחום מפעלים מיוחדים

חברי ועדת ההיגוי

- ❖ מר ראובן יעקב, הממונה על המעונות – רשות חסות הנוער – משרד הרווחה
- ❖ גב' נאוה רחמים, מפקחת על המעונות מחוז מרכז – רשות חסות הנוער – משרד הרווחה
- ❖ מר זהר חמו, מפקח טיפולי על המעונות מחוז מרכז – רשות חסות הנוער – משרד הרווחה
- ❖ גב' עידית שער, מפקחת טיפולית על המעונות מחוז מרכז – רשות חסות הנוער – משרד הרווחה
- ❖ מר אריה חודרה, מנהל "גג וגם", 2005-2002
- ❖ גב' מאור מאיר, מנהלת "בית דרור", 2004-2002
- ❖ גב' שרית מאירוביץ', מנהלת "בית דרור" 2006-2004
- ❖ גב' ברוריה כץ, מנהלת תחום ילד נוער ומשפחה, מינהל שירותים חברתיים – עיריית תל אביב
- ❖ גב' ברוריה זלצמן, רכזת תחום נערות במצוקה (רפרנטית) – מינהל שירותים חברתיים – עיריית תל אביב
- ❖ גב' ליאת מרק, מנהלת סניף על"ם תל אביב – 2004-2006
- ❖ גב' עינת חיימוביץ', חברת מטה – על"ם ארצי
- ❖ ד"ר מרים גולן, מלווה את המחקר – אוניברסיטת תל אביב
- ❖ גב' טניה ליף, מרכזת תחום מפעלים מיוחדים – המוסד לביטוח לאומי

תקציר

בית דרור נפתח במאי 2002 כמקלט חירום לבני נוער להט"ב (לסביות, הומוסקסואלים, טראנסגינדר וביסקסואלים) חסרי קורת גג. הבית לווה בהערכה במשך שנתיים, ממאי 2003. ההערכה כללה תצפיות, ראיונות עם דיירים ואנשי סגל, שאלוני משוב לדיירים והוריהם, ניתוח נתונים מתוך שאלוני אינטייק וטפסי סיום שהות, ועוד. הדו"ח כולל, בנוסף לממצאי ההערכה, גם סקירת ספרות מקיפה על בעיות וצרכים של צעירים הומוסקסואלים ועל דרכי היענות לצרכים אלה.

תפוסה: בית דרור יכול לאכלס עד 12 נערים ונערות. היו תקופות, בעיקר בשנה הראשונה והשנייה לקיומו של הבית, שמספר השוהים בו היה נמוך בהרבה מהצפוי. וועדת ההיגוי של הבית וצוות העובדים השקיעו משאבי זמן ואנרגיה בשיווק הבית בקרב בני הנוער ובקרב עובדי שרותי החינוך והרווחה. התפוסה הנמוכה היתה גם מניע להגמשת קריטריוני הקבלה לבית. המונח "חסרי בית" זכה לפירוש רחב שכלל גם בני נוער שהגיעו ל"דרור" ישירות מביתם, בעקבות מריבות עם הוריהם, בלי שהיו חסרי קורת גג. כמו כן התקבלו לבית גם צעירים מעל גיל 18, וצוות הבית היה מוכן להתמודד עם דיירים שהציגו בעיות התנהגות ובעיות נפשיות קשות. לכל אחת מההחלטות האלה היה צידוק ענייני, מעבר לרצון לנצל טוב יותר את משאבי הבית. ואכן במהלך התקופה חל גידול בפניות ובתפוסה.

אפיוני רקע: בשלוש השנים הראשונות לקיומו של בית דרור עברו בו 61 נערים ונערות. הדייר השכיח ב"דרור" היה הומוסקסואל, בגיל 17-18, יהודי, יליד הארץ וחילוני. יחד עם זאת אוכלוסיית השוהים היתה מגוונת מבחינת מגדר, גיל, לאום, מקום לידה ואוריינטציה מינית. שיעור ניכר מהשוהים (בין 20% ל-50%, לפי העניין) דווחו על היותם קרבנות להתעללות פיזית, רגשית או מינית, על שימוש באלכוהול או סמים, ועל ניסיונות אובדניים. במשך הזמן גדל, בקרב השוהים בבית, שיעורם של אלה שגדלו במשפחות במצוקה.

אפיוני שהות: משך השהות הממוצע בדרור היה 73 ימים. על פי דיווחי הסגל רוב השוהים (80% - 90%, לפי העניין) שמרו על כללי הבית, השתלבו בחברה והשתתפו בפעילויות במידה סבירה עד רבה. 43% מהשוהים בבית עזבו אותו בצורה מתוכננת ומוסכמת. האחרים עזבו ביוזמתם, ביוזמת הוריהם, או הורחקו על ידי צוות הבית. בסיום שהותם בדרור חזרו מרבית הנערים והנערות לבית הוריהם, אך לא כולם היו מרוצים מפיתרון זה.

מוקד הטיפול: בדיירי הבית הושקעו שעות רבות של שיחות טיפוליות אישיות ושיחות קבוצתיות. הנחת העבודה הראשונה של הצוות היתה שהעבודה עם בני הנוער תתמקד בבעיות של מיניות: זהויות, נטיות והשלכותיהן. התברר שלמרבית בני הנוער להט"ב נושאי המיניות הם רק היבט אחד של בעיות גיל ההתבגרות – יחסי הורים ילדים, קבלת אחריות, המתח בין צרכי תלות ורצון לעצמאות, וכיו"ב. ואכן, הטיפול האישי והקבוצתי התמקדו בעיקר בהיבטים אלה, ורק בשנה השלישית נוספה לתוכנית הטיפולית קבוצה שעניינה "מיניות אחרת". יחד עם זאת, הבית כולו

מהווה מרחב טיפולי שמאפשר לנערים ולנערות להעלות בעיות של זהות ונטייה המינית, ולהתמודד עמן. סייעה העובדה שחלק מאנשי הסגל, ורבים מהמתנדבים, משתייכים לקהילת להט"ב, ומציגים בפני הנערים והנערות מודלים להתמודדות.

גישור בין המתבגר להוריו הפך לנושא מרכזי בעבודת דרור, כאשר הצוות מנסה ליצור מפגש ששני הצדדים יגיעו אליו מעמדות של תובנה ועוצמה. במקרים רבים הצליח הצוות לגשר על פני הפערים. מרבית הנערים וההורים שמלאו שאלוני משוב ציינו שהשהות בבית דרור, והמעורבות של הצוות, סייעו לשיפור היחסים ביניהם.

משטר וסדר: בשנתיים הראשונות לקיומו של הבית הושם דגש רב על היבטים שונים של משטר וסדר. הקפדה זו נתקלה ביחס אמביוולנטי מצד הנערים. מחד הם העריכו מאד את הניקיון והסדר, את הדרישות הברורות, ואת סדר היום המובנה. יחד עם זאת רבים מהם ראו את המסגרת כמקפידה וכופה יתר על המידה, והיו רוצים יותר גמישות ופתיחות. במיוחד היתה להם הסתייגות משבוע הקליטה, שבו המגבלות על יציאה מהמקום וחריגה מסדר היום היו קפדניות במיוחד. במהלך השנים, במידה מסוימת בעקבות חילופי גברי בצוות, חלה הגמשה באכיפת החוקים והכללים, ונוצר דיאלוג פתוח בין הצוות לנערים בנושאים אלה.

השתלבות הטראנסגינדר: שישה מהצעירים שעברו בבית היו בתהליך של שינוי זהות מינית. השתלבותם בקבוצה של הומוסקסואלים ולסביות הציבה בפני צוות הבית והדיירים אתגרים קשים. חלק ניכר ממשאבי הזמן והאנרגיה של הצוות הופנו להתמודדות עם הבעיות הייחודיות של הטראנסגינדר. במשך הזמן למד הצוות להתמודד עם הבעיות הייחודיות של קבוצה זו, והשתלבותם בבית נעשתה קלה יותר.

קשרי קהילה: בשנתיים הראשונות היו היחסים בין דרור לקהילה ההומו-לסבית אמביוולנטיים. פתיחת דרור התקבלה בהתלהבות על ידי הקהילה, והבית הוצף במתנדבים שביקשו להיות מעורבים בפעילות הבית. מאידך נוצרו מתחים בין דרור לארגוני הקהילה. בהמשך הפך היקף ההתנדבות לסביר ופונקציונאלי יותר, וגבר שיתוף הפעולה עם הארגונים.

לסיכום: מהמעקב אחר "דרור" בשנתו השניה והשלישית עולה שבית כזה אכן נחוץ, ויש בו משום השלמה חשובה למערכת השירותים לבני נוער בסיכון ובמצוקה. לרשות מייסדי בית דרור לא עמדו דוגמאות של בתים דומים במקומות אחרים, או מודלים שעשויים לסייע בקבלת החלטות ארגוניות, חינוכיות וטיפוליות. דפוסי העבודה של דרור התגבשו "יתוך כדי תנועה". במהלך השנים הראשונות חלו שינויים רבים בדפוסי הפעולה של הבית, בהרכב הצוות, באפיוני אוכלוסיית הנערים והנערות שפנו לבית, ובהשתייכות הארגונית שלו. על אף הקשיים והטלטלות נוצרו בבית דפוסי פעולה שענו על צורכי הנערים והנערות, והחלה להתגבש תורה של עבודה עם האוכלוסייה הייחודית והמגוונת שפנתה לבית.

תוכן עניינים

עמוד

	הקדמה
1	מטרות, כוונות ועקרונות
6	סקירת ספרות
20	מחקר ההערכה : שאלות ושיטות מחקר אוכלוסיית בית דרור : מאפיינים אישיים ומאפייני
24	כניסה, שהות ויציאה
35	דפוסים ודילמות בהתפתחות "דרור"
60	מה אומרים על "דרור" הנערים והוריהם
69	דיון וסיכום
74	רשימת מקורות
79	נספחים

לוחות ותרשימים

24	תפוסה יומית ממוצעת בבית דרור	לוח 1 :
25	אוכלוסיית בית דרור לפי שנת כניסה ומין	לוח 2 :
26	הגיל הממוצע של בני הנוער, לפי מין ושנת כניסה לבית דרור	לוח 3 :
27	אחוזי פנייה עצמית לפי מין ושנת כניסה	לוח 4 :
28	מקום מגורים של בני הנוער לפני כניסתם לבית דרור	לוח 5 :
29	מצוקות של בני הנוער לפי מין	לוח 6 :
29	השתלבות של הנערים והנערות ב"בית"	לוח 7 :
30	אופן העזיבה לפי מין	לוח 8 :
30	אופן העזיבה לפי אופן הפניה	לוח 9 :
31	אופן העזיבה, לפי אופן הפניה ושנת הכניסה לבית דרור	לוח 10 :
31	יעד עזיבה, לפי מקום המגורים של הנער/ה לפני כניסתו/ה לבית דרור	לוח 11 :
33	השוואת האוריינטציה המינית של מי ששהו בדרור עם מי שפנו טלפונית ומי שהגיעו אך לא שהו	לוח 12 :
34	השוואת שלושת הקבוצות לפי גורם מפנה	לוח 13 :
34	מצוקות והתנהגויות סיכון – השוואה בין מי ששהו בדרור למי שהגיעו אך לא שהו	לוח 14 :
61	הערכת היבטים שונים של השהייה בבית דרור	לוח 15 :
62	יחסים עם אנשי בית דרור	לוח 16 :
63	עבודה שנעשתה עם בני נוער	לוח 17 :
63	אופן העזיבה של כלל בני הנוער שסיימו את שהותם בבית דרור, ושל נותני המשוב	לוח 18 :
64	המקום אליו בני הנוער הגיעו לאחר סיום שהותם בבית דרור, והמקום אליו רצו להגיע	לוח 19 :
67	התרשמות ההורים לגבי יחסים של בנם/בתם עם אנשי בית דרור	לוח 20 :

25 תרשים 1 : תפוסה יומית ממוצעת ב-36 החודשים הראשונים לקיומו של בית דרור

הקדמה

"דרור" הוא מקלט חירום לבני נוער הומוסקסואלים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדר (להט"ב) שנמצאים במצבי סיכון ומצוקה. המקום נפתח מתוך כוונה לספק מענה פיזי וטיפול מיידי למתבגרים אלה, והוא אמור לשמש כתחנת ביניים ומסגרת תיווך בדרך לחזרתם למשפחות המוצא או שילובם במסגרות המשך בקהילה ומחוץ לבית.

"דרור" נפתח בחודש מאי בשנת 2002. החל משנת פעילותו השנייה (מאי 2003), לווה "דרור" במחקר הערכה שנועד לקבוע אם יש צורך במקום ואם הוא משיג את מטרותיו. איסוף הנתונים נמשך שנתיים (מאי 2003 ועד מאי 2005).

במהלך ההערכה קיבל על עצמו צוות המחקר למלא את שבע המשימות הבאות:

- א. לסקור את הספרות הקיימת על תוכניות דומות בעולם;
- ב. להבהיר את ההנחות והתפיסות הראשוניות שעמדו בבסיסה של התוכנית;
- ג. לקיים מעקב והערכה שוטפת (הערכת תהליך איכותנית) של התפתחות "דרור" ותפקודו היומיומי;
- ד. לקיים מעקב שוטף (כמותי) אחר הפונים לשירות, מאפייניהם האישיים ומאפיינים של שהייתם בשירות;
- ה. לעקוב אחר מדגם קטן של משתמשים בשירות (case studies) ממועד הקבלה לשרות ועד שנה לאחר עזיבתם.
- ו. לקבל משוב מבוגרי "דרור" כשלושה חודשים לאחר עזיבתם.
- ז. לקיים שיחות עם משפחות בוגרי "דרור".

בחודש יוני 2004 הוגש דוח ביניים שעקב אחר התפתחות "דרור" בראשית דרכו, ועסק בסוגיות ודילמות שעלו במהלך שנת המחקר הראשונה. דוח הביניים שהוגש בחודש יוני 2004 כלל בתוכו את הפרקים הבאים:

- א. שיטה;
- ב. תאור תוכנית "דרור";
- ג. נתונים כמותיים על כל בני הנוער ששהו ב"דרור" בחודשים מאי 2002 - מרץ 2004;
- ד. דיווח על דפוסים, סוגיות ודילמות מרכזיות שעלו בהתפתחות ותפקוד השרות בתקופה הראשונה של המחקר.

עם סיום שלב המחקר הראשון ופרסום הדוח שליווה אותו, ראינו שינויים ב"דרור", מקצתם בהשפעת ממצאי דוח הביניים. צוות הבית היה פתוח לאורך כל הדרך ללמידה, חשיבה משותפת וקבלה של משובים חיוביים לצד ביקורת.

הדוח הסופי, המובא להלן, משלב חלקים מדוח הביניים ומידע שנאסף בשנת המחקר השנייה. בהערכה נעשה שימוש בשיטות מחקר כמותיות ואיכותניות. בחלקו הראשון של דוח זה מובאים

עקרונות היסוד של "דרור", כפי שהוגדרו ונוסחו בתוכנית העבודה למעון שגיבשה וועדת ההיגוי. הפרק מבוסס על תוכנית זו ועל מסמכים שנאספו במהלך ביקורים שוטפים של צוות המחקר ב"דרור", והוא מציג סיכום תוכניות וכוונות. בהמשך, לאחר סקירת הספרות הרלבנטית, מציג הדוח נתונים על מאפיינים אישיים, מאפייני כניסה, שהות ויציאה של השוהים ב"דרור". בהמשך מוצגים היבטים שונים של פעילות הבית, על בסיס תצפיות, וראיונות עם נערים, הורים וצוות הבית. פרק הסיכום מנסה להשיב על שאלות שהוצגו לצוות ההערכה, תוך בחינת ההנחות והתפיסות במבחן הביצוע למעשה.

מחקר ההערכה הוזמן ומומן על ידי הקרן למפעלים מיוחדים של המוסד לביטוח לאומי.

מטרות, כוונות ועקרונות

מטרת פרק זה היא להציג את העקרונות שביסודו של "דרור", כפי שהוגדרו ונוסחו בתוכנית העבודה למעון שגובשה על ידי רשות חסות הנוער. הפרק מבוסס על תוכנית זו ועל מסמכים שנאספו במהלך ביקורים שוטפים של צוות המחקר ב"דרור". פרק זה מציג סיכום תוכניות וכוונות. בהמשך הדוח, בחלק ה' בממצאי המחקר יובאו ממצאים על התנהלות הבית, ויועמדו ההנחות והתפיסות במבחן הביצוע למעשה.

מדוע הוחלט להקים את "דרור"?

טרם הקמת "דרור" היו עמותת קהילה לסבית פמיניסטית (קל"ף) והאגודה לזכויות הלסביות, ההומוסקסואליים, הטראנס-ג'נדר והבי-סקסואלים (להט"ב) המענים היחידים לאוכלוסיית מתבגרים עם מצוקות משפחתיות, חינוכיות וטיפוליות על רקע נטייתם וזהותם המינית. ארגונים קהילתיים התנדבותיים אלה העניקו למתבגרים אוזן קשבת, תמיכה והפנייה לגורמים טיפוליים, אך לא היו מסוגלים להתמודד עם בעיות מורכבות כמו בריחה מן הבית, ניתוק מהמשפחה, נשירה מביה"ס וכו'. כמו כן אין באפשרותם לספק פתרונות הלנתיים. על פי דיווחי ארגונים אלו, בשנת 1998 פנו אליהם יותר מ-25 מתבגרים שנאלצו לעזוב את בתיהם על רקע נטייתם המינית. ממנחי קבוצת התמיכה לטרנס-ג'נדר הפועלת באגודה ומניידות על"ם הפועלות מזה מספר שנים באזורי הגנים הציבוריים, נמסר על כ-20 מתבגרים טרנסג'נדרס שגרו ברחובות תל אביב-יפו והיו מעורבים בעבירות ובעיסוק בזנות. בעקבות המידע על היקף הבעיה וחומרתה, ועל ניסיונות התערבות עם הצלחה חלקית של גורמים טיפוליים, זוהה צורך בהקמת מרכז חירום הלנתי-מקצועי, והוחלט להקים את "דרור" כדי שישמש מענה הולם שיענה על הצרכים הייחודיים של אוכלוסייה זו הנמצאת בסיכון יומיומי.

ביסודה של החלטה על הקמת בית מיוחד לנוער להט"ב עמדה ההערכה ששירותים שמיועדים לבני נוער בסיכון, כולל מקלטים, לא מספקים מענה הולם לצרכי נוער להט"ב עקב דעות קדומות ועמדות חברתיות שליליות. כמו כן השפיעו על החלטה ממצאי מחקרים המצביעים על שיעורים גבוהים של ניסיונות אובדניים, בריחות מהבית ושימוש בסמים ואלכוהול בקרב נוער להט"ב (Dempsey, 2000; Kulkin et al., 1994).

השותפים לתוכנית

"דרור" מהווה חלק מרשת מענים ייחודיים של רשות חסות הנוער באגף התקון של משרד הרווחה בשיתוף עם עמותת שח"ל, עיריית תל אביב, עמותת על"ם (שלאחרונה פרשה ממימון הפרויקט) והקרן למפעלים מיוחדים של המוסד לביטוח לאומי. נציגים של השותפים חברים בוועדת היגוי

שמלווה את עבודת הבית. צוות הבית מקיים ישיבות דיווח עם ועדת ההיגוי אחת לחודשיים. "דרור" היינו חלק מפרויקט "גג וגם" בעיר תל אביב הכולל בתוכו את "מקום אחר", "דרור" ודירת ההמשך.

חזון המעון

יצירת מערך שירותים לבני נוער להט"ב שנמצאים במצבי סיכון ומצוקה הנובעים מזהותם המינית. סביב "דרור" אמורות לקום שלוחות, חלקן מסגרות טיפול המשך (כדירת מעבר) וחלקן מסגרות לטיפול אקסטרני במתבגרים ובהוריהם, מרכז ידע ומידע לאנשי מקצוע באמצעות ימי עיון וריכוז חומר תיאורטי, מחקרי ויישומי.

מטרות "דרור"

מטרתו העיקרית של "דרור" הינה מתן מענה פיזי וטיפולי מיידי למתבגרים (להט"ב) חסרי קורת גג שנמצאים בדרגת סיכון גבוהה. מענה זה אמור לשמש כתחנת ביניים ומסגרת תיווך בדרך לחזרתם של בני הנוער למשפחות המוצא או שילובם במסגרות המשך בקהילה ומחוץ לבית. זאת על ידי טיפול קצר מועד (פרטני וקבוצתי) במתבגרות, שתכליתו הפחתת התנהגויות אנטי-חברתיות, הגברת היכולת ליצור קשר ואמון עם גורמים פורמאליים ובלתי פורמאליים ועם קבוצת השווים וכן השמה במסגרות חינוכיות ו/או מקצועיות במהירות המרבית.

בנוסף מגדיר "דרור" מטרות המיועדות לאוכלוסיית אנשי המקצוע ולאנשי השירותים השונים ביניהן: ריכוז נתונים סטטיסטיים על היקף התופעה וצרכיה, הסברות והנחייה לאנשי מקצוע שונים, פרסום והעלאת מודעות לנושא נוער להט"ב בסיכון.

אוכלוסיית היעד של "דרור"

בני נוער בגילאים 14-18 בעלי נטייה מינית הומוסקסואלית, לסבית, ביסקסואלית ו/או זהות מינית טרנס-גינדרס, או המתלבטים בנטייתם ו/או בזהותם המינית ועל רקע זה:

- עזבו או גורשו מביתם או מהמסגרת בה שהו, והם משוטטים ברחוב;
- נזקקים להוצאה מיידי מחסות ההורים עקב אלימות פיזית או נפשית;
- נמצאים על סף בריחה מהבית.

דרכי הפניה

- א. פנייה עצמית למרכז החירום על סמך מידע שבני הנוער קיבלו ברחוב, מחברים או באמצעות דפי מידע ופרסום.
- ב. הפניה על ידי השירותים המטפלים במתבגרים (השרות לנערה במצוקה, מחלקות לקידום נוער, פקידי סעד, שרות המבחן לנוער וכו'), שירותי חירום (משטרה, תחנות מגן

דוד אדום, בתי חולים וכו'), קווי חירום (ער"ן, הקו הלבן, קו קל"ף וכו') וכן ניידות על"ם והעמותות בקהילה ההומו-לסבית.

תהליך קבלה

הקבלה ל"דרור" אמורה להיות מיידית. באם הנער או הנערה עונים על הקריטריונים שפורטו לעיל, יתחיל צוות הבית בתהליך קבלה הכולל בין השאר שיחות היכרות עם רכזת הבית, עו"ס הבית ואם הבית. במסגרת שיחות אלה יתקיים תהליך של היכרות עם הנער, יוצגו חוקי וכללי הבית, וייערך חוזה בין הנער וצוות הבית. שבוע השהייה הראשון של הנער ב"דרור" הינו שבוע קליטה במהלכו משתלב הנער בפעילויות הבית, מתוודע לנערים ולנערות בבית ומתחיל תהליך טיפולי. למעט מקרים מיוחדים של נערים שהגיעו ל"דרור" כשהם מצויים כבר במסגרות חינוכיות או מסגרות עבודה, מוגבלות יציאות הנער מהבית למשך שבוע זה, זאת כדי לאפשר הפנמה של חוקי הבית וכן היכרות מעמיקה בין הנער והצוות.

משך השהות ב"דרור"

מדיניות "דרור" הינה לקלוט מתבגרים לתקופה קצרה ככל שניתן שלא תעלה על שישה חודשים. צוות העובדים פועל על מנת להבטיח כי מסגרת ההמשך תהייה נאותה ומתאימה להמשך טיפול וחינוך על פי צורכי המתבגר או המתבגרת. גישת הסיוע במקום מתבססת על התערבות בשעת משבר, ייצוב, התארגנות וסידור במסגרות המשך בין אם בחזרה למשפחת המוצא ובין אם במציאת סידור חוץ ביתי חלופי.

טיפול וחינוך ב"דרור"

הבית בכללותו מהווה מסגרת טיפולית-חינוכית. הדבר בא לידי ביטוי בנהלים ונורמות התנהגות ושיתוף הנערים בחיי הבית. לטיפול ב"דרור" מס' רמות: פרטנית, משפחתית וקבוצתית. כל נער אמור לקבל שיחה טיפולית אחת לשבוע, ובמידת הצורך אף יותר. תהליך גישור מתקיים עם כל משפחה משתפת פעולה. תהליך זה כולל שיחות פרטניות של ההורים עם העו"ס ב"דרור" ובהמשך שיחות משותפות של הנערה/ה עם ההורים והעו"ס. המטרה היא שהנערה/ה יחזור לבית שמוכן לקבל אותו או שלפחות יתקיים בבית דיאלוג בין הנערה/ה להורים. הגישור בעת השהייה ב"דרור" מתקיים בהנחה שהמקום הטבעי לנער בגיל ההתבגרות הוא בית הוריו.

כל הנערים ב"דרור" נמצאים במסגרות קבוצתיות מספר פעמים בשבוע, שיחות מדריכים, שיחות אם בית וחוגים קבוצתיים. בנוסף, משמש צוות הבית כמגשר ומתווך בין הנער ובין מסגרות חינוכיות ו/או מקצועיות. למשל: צוות הבית יעשה כל מאמץ לשלב מחדש בבתי ספר נערים שהפסיקו לימודיהם. נערים אחרים יופנו למסגרות תעסוקתיות ו/או התנדבותיות.

במהלך שהות הנערה/ה ב"דרור", נעשה קישור לאיש טיפול ממקום מגוריו. לאחר עזיבתו, צוות העובדים אמור להמשיך בליווי ולוודא שאכן הנער או הנערה השתלבו במסגרת הקהילה או במסגרת ההמשך אליה נשלחו.

נורמות וחוקי הבית

המתבגרים השוהים ב"דרור" אמורים לפעול בהתאם לכללים ולנורמות מחייבים ולקחת חלק פעיל באחזקת הבית וניקיונו. ל"דרור" מערכת מובנית של כללים וחוקים הנחלקים למס' חטיבות התייחסות. מערכת החוקים מגדירה רשימה של קווים אדומים שכל חריגה מהם עשויה, בעקבות החלטת הצוות הבכיר, להוביל להרחקה מ"דרור".

1. אין להשתמש בכל חומר פסיכו-אקטיבי.
2. אין להחזיק נשק חם או קר בתוך או מחוץ לבית.
3. אין להשתמש באלימות פיזית או מילולית.
4. אין לקיים יחסי מין בשטח הבית.
5. אסורה פגיעה עצמית.
6. אסורה עבודה בזנות.

בנוסף, מצויה רשימה של כללים נוספים להתנהגות המגדירה בין השאר נוהלי שיחות טלפוניות, נוהלי ביקורים, איסור עישון סיגריות בתחומי הבית, סדר יום ועוד:

1. יש להישמע להוראות הצוות.
2. אסור לעשן סיגריות בתחומי הבית למעט המרפסת בקומה העליונה.
3. יש לשמור על ציוד הבית וניקיונו.
4. קבלת שיחות טלפון ושימוש בטלפון מותרים בשעות הפנאי המוגדרות. בכל מקרה רק לאנשי צוות מותר לענות לטלפונים.
5. קבלת ביקורים בתיאום מראש עם רכזת הבית ו/או העו"ס.
6. פתיחת דלת אך ורק על ידי צוות הבית.
7. כל יציאה מהבית מחייבת אישור איש צוות.
8. הפעלת טלוויזיה, מוסיקה, וידאו ומחשב מותרת בשעות הפנאי.

כללי לבוש

1. על הלבוש להיות צנוע ולא פוגע ברגשות האחרים.
2. אין להסתובב בבית בלי חולצה או בתחתונים.
3. אין לצאת מהמקלחת רק במגבת ולהסתובב בחוץ.
4. אסור לישון עירומים.

כללי התנהגות סביב השולחן

- על הנערים הנוכחים בבית לשבת בזמני הארוחות ליד השולחן.
1. חשוב להקפיד שכולם ישבו לפחות חמש עשרה דקות.
 2. בסוף הארוחה יפנו הנערים את המזון מהצלחת לפח האשפה ואת הצלחת לכיור.
 3. יש להשאיר אוכל לנערים שאינם בבית בזמן הארוחה.

סדר היום

השכמה וסידור החדרים	6: 45
ארוחת בוקר	7: 15-7: 45
שיחת בוקר	7: 45-8: 00
פעילות בוקר בהתאם לתוכנית האישית של כל נער	8: 00-14: 00
ארוחת צהרים	14: 00-14: 30
הפסקת צהרים	14: 30-16: 00
פעילות אחה"צ (חוגים וכד')	19: 00 -16: 00
ארוחת ערב	19: 00-19: 30
ניקיון ערב	19: 30-20: 15
שיחת קבוצה	20: 15-20: 30
זמן פנאי	21: 00-22: 30
לחדרים ותורנויות ערב	22: 30 פיזור
כיבוי אורות	23: 00

צוות הבית

צוות "דרור" שייך למרחב תל אביב של רשות חסות הנוער. מרחב זה כולל את מקום אחר, "דרור" ודירת המעבר. בראש המרחב עומד מנהל. "דרור" מקבל שירותים מקצועיים הכוללים ניהול, פיקוח כללי ופיקוח מקצועי מרשות חסות הנוער. צוות "דרור" כולל: רכזת, אם בית, עו"ס וארבעה מדריכים חינוכיים. בנוסף מפעיל הבית כארבעים מתנדבים. הצוות השכיר נפגש מדי שבוע כקבוצה עם רכזת הבית. בנוסף, לכל אחד מחברי הצוות הדרכה אישית שוטפת ושיחות הערכה פעם בשנה. הצוות משתתף בהשתלמויות כלליות הנערכות ברשות חסות הנוער וכן בהשתלמויות ספציפיות בנושא הזהות המינית המאורגנות על ידי "דרור". ההשתלמויות כוללות ימי עיון, הרצאות אורח וכו'. העבודה עם המתנדבים נעשית על ידי רכזי מתנדבים (מתנדבים גם הם). המתנדבים משתתפים בימי עיון ופעילויות ייחודיות להם.

סקירת ספרות

הערה מקדימה: בסקירה זו נשתמש, בדרך כלל, במושג נוער להט"ב שמתייחס לסביות, הומואים, בי-סקסואלים וטרנסג'נדר, שכן זו אוכלוסיית היעד של "דרור". יחד עם זאת, יש לשים לב כי מרבית המאמרים בתחום מתייחסים להומואים, לסביות ובי-סקסואלים בלבד. מאפייניהם, בעיותיהם וצרכיהם של מתבגרים טרנסג'נדרים ייחודיים ומורכבים. לצערנו מצאנו רק מאמרים מעטים המתייחסים לאוכלוסייה זו (ראה: Alonso, 2003; Cochran et al, 2002; Mottet & Ohle, 2003).

שכיחות ההומוסקסואלים באוכלוסייה הינה אחד הנושאים השנויים ביותר במחלוקת, בגלל הקשיים המתודולוגיים הקיימים בעריכת מחקר אפידמיולוגי תקף ובר השוואה במישור הארצי ובמישור הבין-לאומי. קשיים אלה נובעים מהעדר אמות מידה אחידות למדידת המכוונות המינית, הפנטזיות המיניות, המשיכה המינית וההתנהגות המינית, ובעיקר מן הקושי בדגימה מהימנה. גרין (2004) מונה שורה של מחקרים שניסו למדוד את שכיחות ההומוסקסואליות באוכלוסייה: המחקר הראשון נערך על-ידי קינסי (1948) שקבע שכ-10% מאוכלוסיית הגברים בארצות הברית הם הומוסקסואלים. מספר זה נהפך למעין קביעה מוחלטת וצוטט באופן עקבי לאורך השנים. עבודות מאוחרות יותר חושפות בדרך כלל מספרים נמוכים מ-10%. מחקרים אמריקאים משנות התשעים מציינים מספרים הנעים בין 2% עד 5.7% של נשאלים שהגדירו עצמם כהומוסקסואלים, לסביות או ביסקסואלים.

בדומה לנתונים על האוכלוסייה הבוגרת, ובשל אותם קשיים שצוינו לעיל, גם הדיווחים לגבי שיעור בני הנוער ההומוסקסואלים נעים בין 2% (Remafedi; Resnick; Blum & Harris, 1992) ועד 10% (Durby, 1994). יש לקחת בחשבון כי דיווחים אלה אינם מלאים, בשל הקושי הכרוך בחשיפת הזהות ההומוסקסואלית, במיוחד בגיל ההתבגרות.

הומוסקסואליות והתבגרות

גיל ההתבגרות מהווה שלב משמעותי בהתפתחותו של הפרט, ומערב מפגש עם משימות פסיכולוגיות, פסיכולוגיות וחברתיות ייחודיות. על המתבגר מוטלת משימת גיבוש זהותו האישית תוך מאבק בין צרכי תלות ועצמאות, היפרדות מן המסגרת המשפחתית ופיתוח יחסים חברתיים עם קבוצת השווים, וכניסה הדרגתית לתפקידים בוגרים (גיל, 1997).

אריקסון (Erikson, 1968) מתאר את המימד המרכזי בהתבגרות ככזה אשר בקצהו האחד ביסוס זהות, ואילו בקצהו האחר מבוכה ובלבול בזהות. מושג הזהות כולל היבטים שונים של תפיסת האדם את עצמו ומקומו בחברה: השייכות למסגרות חברתיות שונות, האמונות והערכים בהם מחזיק הפרט, והאידיאולוגיה החברתית, פוליטית ודתית שהפרט חולק עם אחרים. בהגדרת הזהות נכלל אלמנט הדומות (sameness) והמשכיות האני שניבנה דרך הזדהות עם אחרים או מתוך הצורך

לענות על דרישה חברתית. אלה מאפשרים לפרט להגדיר לעצמו את מה שניתפס כ"אני" ואת מה שהוא בבחינת ה"לא אני" (פלום, 1995).

בפני המתבגר הלהט"ב עומדות כל המשימות ההתפתחותיות שעומדות בפני מתבגרים הטרוסקסואלים: גיבוש הזהות העצמית, פרידה מההורים והתחברות לקבוצת השווים ופיתוח כישורים חברתיים ויחסים בין-אישיים. בנוסף, עומדת בפניו המשימה המורכבת של הסתגלות לזהות מינית אחרת, תוך התמודדות עם סטיגמות חברתיות, פיתוח יחסים אינטימיים והתמודדות עם ההשלכות של החלטותיו ביחס להסתרת או גילוי הנטייה המינית למשפחה ולחברים (גיל, 1997; Martin & Hetrick, 1988).

הזהות המינית היא מרכיב מרכזי בגיבוש הזהות בגיל ההתבגרות. Green (בתוך חקלאי, 2002) טוען כי לזהות מינית שלושה רכיבים: זהות אנטומית, התנהגות מינית, המכונה גם זהות מגדרית וכוללת את תפיסת האדם את עצמו כאשה או כגבר, כנשי או גברי, וכיווניות העניין הארוטי או הנטייה המינית (הומוסקסואלי, הטרוסקסואלי, בי-סקסואלי וא-מיני). בהגדרה נוספת Colly, (אצל חקלאי, 2002) מדבר על זהות ביולוגית, חברתית ונפשית, ומדגיש את התאמת ההעדפות, המיומנויות, התגובות הרגשיות והתפיסה העצמית לאלה הנחשבים על ידי החברה כתואמים למינו של הפרט.

תהליך גיבוש הזהות המינית מתחיל כבר בילדות המוקדמת ומקבל תאוצה כאשר מתפתחים אצל המתבגר סימני המין המשניים. המתבגרים שוקלים אפשרויות שונות של תפקידים מיניים ובוחנים את המשמעויות וההשלכות לגביהם (טוראל ואחרים, 2005).

הומואים ולסביות, בדומה להטרוסקסואלים, נולדים לתוך מערכת חברתית המושתתת על חיברות בניה ובנותיה לתוך דפוס הטרוסקסואלי בלעדי, ומפנימים את ההשקפה הרווחת והדומיננטית לפיה קיימת רק דרך חיים אחת "נכונה", "בריאה" ו"טבעית", והיא הטרוסקסואלית. בעוד שמתבגרים הטרוסקסואלים יכולים לחקור את המשיכה לבן/בת המין האחר בתהליך גיבוש הזהות המינית והחברתית, מתבגרים להט"ב לומדים להסתיר ולהסתתר. הם אינם יכולים לחלוק את ההתמודדויות השונות הכרוכות בגילוי הנטייה המינית עם אנשים אחרים בסביבתם. הם חווים תהליכי הזרה וניכור ואין להם הזדמנות לפתח את תחושת ה"אנחנו". מתבגרים להט"ב הופכים לקבוצת מיעוט וחווים את הלחצים המתלווים לחיי קבוצת מיעוט. יתרה מכך, כיוון שמייניות הומוסקסואלית מיוחסת בדרך כלל לבוגרים, נהפכים המתבגרים ההומוסקסואלים לקבוצת מיעוט בלתי נראית (קמה, 2004; Travers & Paoletti, 1999).

ככל שהגילוי העצמי חל בגיל צעיר יותר, כך רבים יותר הקונפליקטים הפנימיים והפגיעות האישית גבוהה יותר. לפגיעות האישית שתי סיבות עיקריות: האחת, האפיונים ההתפתחותיים של גיל העשרה, הכוללים ניסיון חיים מצומצם, ראית דברים בשחור ולבן, העדר עצמאות וניידות ותלות

כלכלית ורגשית בהורים ובמשפחה; והשניה, הומופוביה מופנמת המתבטאת בחרדה מפני גילוי הנטייה המינית, הכחשתה, הערכה עצמית נמוכה ו/או תחושות אי נחת ובושה (אבני ולוז, 2000; קמה, 2004; Schneider, 1989).

מצוקות וסיכונים אצל מתבגרים להט"ב

הספרות העוסקת במתבגרים להט"ב מתייחסת להשלכות החברתיות והפסיכולוגיות ולבעיות עמן צריכים להתמודד מתבגרים המתלבטים בשאלת נטייתם המינית. אלה כוללים תחושת בושה, תחושת שונות, בדידות, התרחקות, אובדן של חלק מהעצמי וחוסר בדמויות להזדהות, אובדן החוויות של גיל הנעורים וחרדה גבוהה מפני מה שהעתיד צופן עבורם (אבני ולוז, 2000; גיל, 1997; קמה, 2004; Dempsey, 1994). בעיות אלה מחמירות אף יותר בקרב מתבגרים הגדלים בחברה דתית או בקבוצת מיעוט אתנית (בן-ארי, 1999; המרסמית, 1999).

ממצאי מחקרים מצביעים על כך שבשל המצוקות שתוארו לעיל, מתבגרים להט"ב נמצאים בסיכון גבוה במיוחד לשורה של בעיות בריאות פיסית ונפשית, בעיות משפחתיות, פגיעה בתפקוד לימודי, שימוש באלכוהול וסמים, התנהגות מינית מסכנת ושיעור גבוה של ניסיונות אובדניים (D'Augelli, Hershberger & Pilkington, 2001; Travers & Paoletti, 1999; Dempsey, 1994).

מחקרים חדשים מאשרים את הקשר בין נטייה מינית הומוסקסואלית לבין פגיעה בתפקוד הלימודי. מתבגרים להט"ב עסוקים לעתים בהשלכות ובעיות השונות של נטייתם המינית עד כדי פגיעה בתפקודם השגרתי וכתוצאה מכך ירידה בהישגיהם הלימודיים (Filax בתוך קמה, 2004). D'Augelli ואחרים (2002) מצאו כי מספר ניכר של מתבגרים להט"ב, בניס יותר מאשר בנות, סבלו מהטרדה מילולית וגופנית, ונדליזם ואפליה במסגרת בית הספר. כשליש מהנערים להט"ב אף נחשפו לאיום בכלי נשק, לעומת 7% מקרב התלמידים ההטרוסקסואלים. בסקר שנערך לאחרונה בקרב 298 תלמידים להט"ב בישראל דיווחו 64% מהם כי הוטרדו מילולית על ידי חבריהם ללימודים, וכ-24% דיווחו כי גם הותקפו פיזית (פזמוני-לוי, קמה, לביא, פנחסי ומנחם, 2005).

במחקרים משווים בין מתבגרים הטרוסקסואלים ומתבגרים להט"ב נמצא קשר גם בין נטייה חד מינית ואובדנות (Remafedi, 1998; Garofalo et al, 1998, 1999). במחקרים אלה נמצא, שבנים להט"ב עשו ניסיונות אובדניים פי 6-7 יותר מבנים הטרוסקסואלים. ניסיונות אובדניים בקרב נערות לסביות, בי-סקסואליות או מתלבטות היו בשיעור של פי שניים לעומת נערות הטרוסקסואליות. במחקר של (D'Augelli, Hershberger & Pilkington, 2001) בקרב 350 להט"ב בגילאי 14-21 כמעט למחצית (42%) היו מחשבות אובדניות, ושליש (33%) דיווחו על ניסיון אובדני אחד לפחות. יותר ממחצית (57%) מהנחקרים דיווחו כי הניסיון האובדני שלהם היה קשור לנטייה המינית.

ממצא מעניין במחקרים הנ"ל הוא שבקרב בני נוער להט"ב שיצאו מהארון בפני הוריהם היו יותר ניסיונות אובדניים (51%), לעומת בני נוער להט"ב שלא שיתפו את משפחתם בנטייתם המינית. בין 54 ל-66 אחוזים מהניסיונות האובדניים נעשו לפני הגילוי להורים על הנטייה המינית, 16-26 אחוזים מהניסיונות האובדניים נעשו בשנה של הגילוי וכ-20% עשו את הניסיון האובדני בשנה שלאחר הגילוי להורים. ניתן להסביר ממצא זה על רקע החשש הגדול של מתבגרים להט"ב מדחייה של ההורים עקב גילוי סודם ומחוסר יכולת להתמודד עם תגובות משפחתיות של כשלון ואשמה (גיל, 1997; קמה, 2004).

התגובה ההורית ליציאה מהארון של ילדם נמצאה קשורה לא רק לניסיונות אובדניים של המתבגרים הלהט"ב, אלא גם לבריחות מהבית. במקרים מסוימים מגיבים ההורים ליציאה מהארון בסילוק מן הבית (אבני ולוז, 2000; גיל, 1997; Alonso, 2003).

הערכות מדברות על בין 11 ל-35 אחוזים מקרב מתבגרים דרי רחוב שהם להט"ב (Cochran, Stuart, 2002; Ginzler & Cauce). מתבגרים להט"ב שנפגעים מבתיהם, בין אם באופן זמני או לתקופות ממושכות, ואשר הופכים לדרי רחוב, הם קבוצה הנמצאת בסיכון גבוה במיוחד לצריכת אלכוהול וסמים, מחלות, הפרעות שינה ואכילה, התדרדרות לעבריינות וזנות, התעללות, אונס ומוות (ליכטנטריט ודוידסון-ערד; Alonso, 2003). מתבגרים דרי רחוב להט"ב צריכים להתמודד הן עם ההישרדות ברחוב והן עם הסטיגמה של היותם חברים בקבוצת מיעוט משנית בהקשר לזהותם המינית. במחקר של Cochran ועמיתיו (2002) רואינו 375 מתבגרים דרי רחוב, מתוכם 84 הגדירו את עצמם כלהט"ב. במחקר נמצא, כי מתבגרים דרי רחוב להט"ב עזבו את הבית לעיתים קרובות יותר ממתבגרים דרי רחוב הטרוסקסואלים (12.38 פעמים בממוצע לעומת 6.69 פעמים). הלהט"ב (בעיקר הבנים) היו קורבנות לתקיפה פיזית ומינית יותר מאשר ההטרוסקסואלים. להט"ב השתמשו יותר בחומרים ממכרים, וסבלו משיעור גבוה יותר של דיכאון, בעיות סומטיות ואלומות. הרוב המכריע של המתבגרים ההומלסים (94%) דיווחו על קיום פעילות מינית. עם זאת, המתבגרים דרי רחוב להט"ב דיווחו על מספר גבוה יותר של שותפי מין (ממוצע של 24.19 שותפי מין, לעומת 12.49 אצל ההטרוסקסואלים), וכן, קיימו יותר מגעים לא מוגנים.

ניתן לסכם ולומר כי מתבגרים להט"ב המתמודדים עם גיבוש זהותם המינית בתוך המשפחה וקבוצת השווים מתמודדים עם הסיכונים של בידוד ובדידות, דחייה ולעיתים קורבנות. מתבגרים להט"ב דרי רחוב נעדרים כל מסגרת תומכת של משפחה, חברים או דמויות מקצועיות משמעותיות, ונמצאים בסיכון מוגבר לתוצאות שליליות.

בארץ, כמו גם בעולם, קיימים מספר ארגונים ידועים הפועלים מתוך כוונה לשפר את איכות חייהם של הומוסקסואלים, לסביות, טראנסג'נדרים וביסקסואלים, ביניהם: ארגון הנוער הגאה, האגודה לזכויות האזרח, 'הבית הפתוח' (המרכז להומואים ולסביות בירושלים) ארגון 'משפחה חדשה'. בזכות פועלם של ארגונים אלה, החלו שינויים ביחס החברה הכללית למעמדם של בעלי זהות מינית

שונה, הורגשה מגמת עלייה במידת הסובלנות לאוכלוסייה זו והתרחשה הכרה במשקי בית של בני אותו מין. עם זאת, עדיין עלול נוער הומו-לסבי, יותר מנוער הטרוסקסואלי לסבול בבית הספר ממעשים של אלימות, איומים או גניבה (Bontempo & D'Augelli, 2002).

יציאה מן הארון

בשנות השבעים של המאה ה-20 נהוג היה לחשוב כי גברים הומוסקסואלים נוטים לזהות עצמם ככאלה בסוף שנות העשרה לחייהם ונשים לסביות בתחילת שנות העשרים לחייהן. מחקרים מהשנים האחרונות אמנם אינם נותנים נתונים אחידים, אך כולם מציינים גילאים צעירים יותר מבעבר למודעות לנטייה המינית ההומוסקסואלית. באחד המחקרים נמצא, כי גברים מזהים עצמם בגיל ממוצע של 11.2 שנים ונשים בגיל ממוצע של 11.9 שנים (Long, Stephenson & Hayden, 2000). במאמר אחר מצוין, שיש דיווחים על כך שהמודעות הראשונית למשיכה לבני אותו מין מתעוררת כבר בגיל שבע, אך נוטים לדבר על הגיל הממוצע למודעות לנטייה המינית אצל בנים – גיל 13 ואצל בנות גיל 18 (Ford & Priest, 2004). לונג ועמיתיה (2003), הציעו כי השינויים החברתיים והתרבותיים, כמו גם הירידה ברגשות השליליים מצד החברה כלפי הומוסקסואלים ולסביות, עשויים להסביר במידת מה את השינוי הקיצוני בגיל הזיהוי העצמי. לפני עשרים שנה, צעירים נחשפו למידע מועט ביותר ביחס להומוסקסואליות וכאשר הם נחשפו, היה זה מידע שהציג את התופעה כפתולוגית. כתוצאה מכך, צעירים הומו-לסביים עשויים היו לדעת שהם שונים מחבריהם אך לא יכלו להגדיר שוני זה ולתת לו שם. כיום, צעירים נחשפים במידה רבה יותר למבוגרים הומו-לסביים "נורמטיביים", בין אם על ידי היכרות אישית ובין אם על ידי חשיפה לדמויות ייצוג בתקשורת. סביר להניח כי כתוצאה מכך, צעירים לא רק יודעים שהם שונים אלא גם יודעים כיצד נקראת שונות זו (Long, Stephenson & Hayden, 2000). (In: Tanner & Lyness, 2003).

בניגוד לחבריהם הטרוסקסואלים, צעירים הומו-לסביים צריכים להתמודד במקביל עם שני תהליכים הקשורים זה בזה: התבגרות ו"יציאה מהארון" (Schneider, 1988). "יציאה מהארון", נחשבת כתופעה ייחודית להומוסקסואליות, ומוגדרת כתהליך התפתחותי שדרכו הומוסקסואלים ולסביות מזהים את נטייתם המינית ומשלבים ידע זה בחייהם האישיים והחברתיים (De Monteflores & Schultz, 1978). למרות שמחקרם של הארט ובוקסר (1993) מצביע על כך שיש הומוסקסואלים ולסביות ש"יוצאים מהארון" בגילאים צעירים, חשוב לציין כי לא כולם "יוצאים מהארון" במהלך גיל ההתבגרות. חלקם עושים זאת בגיל מאוחר יותר וחלקם חיים את חייהם מבלי להסגיר לעולם את נטייתם המינית (Mallon, 1997b).

הספרות העוסקת בנושא מתבגרים והומוסקסואלים מתארת את תהליך ה"יציאה מהארון" כתהליך המתרחש בשלבים. Troiden (1993) משלב מספר מודלים שנכתבו לפניו ומתאר מודל הכולל ארבעה

שלבם. השלב הראשון, הקרוי שלב **תחושת השונות**, מאופיין בתחושה כללית של שונות ושוליות לעומת אחרים. בשלב השני קיים **בלבול בזהות** ובו יש כאלה החושבים כי הם הומו-לסביים אבל אינם מצליחים להחליט על כך בוודאות. בשלב השלישי, שלב **גיבוש הזהות**, מתחילה להתפתח ההכרה הזהות ההומו-לסבית. השלב האחרון היינו שלב ההתחייבות ובמסגרתו מתפתחים רגשות חיוביים כלפי הנטייה המינית ומתחיל שילוב של הזהות המינית בזירות אישיות וחברתיות נוספות. למרות שמודלים מסוג זה הינם שימושיים להבנה תיאורטית של תהליכים, בפועל (כמו תהליכים בחיים) נדיר שה"יציאה מהארון" תתרחש לפי הסדר, שלב אחר שלב (Mallon, 1997a).

טרמבל ועמיתיו (1989) טוענים כי קיימים מספר הבדלים בתהליך ה"יציאה מהארון" בין בניס ובנות המושפעים ממין, מוצא אתני ומוסכמות דתיות (et al. In: Herdt, 1989 Tremble). בהקשר זה נמצא כי גיל ההגדרה של נשים היינו מאוחר יותר בהשוואה לגברים (Bradley & Zucker, 1995). אחד ההסברים לכך הוא כי לנשים לוקח זמן רב יותר עד שהן מקשרות את תחושת השונות לרגשותיהן והתנהגותן הארוטית החד מינית ועל כן מתארך אצלן תהליך ה"יציאה מהארון". בנוסף נמצא כי נשים בשונה מגברים, מאפשרות לעצמן התנסות ביסקסואלית ותחושה של נזילות וחוסר יציבות בבניית הזהות המינית וכי קל להן יותר לבטא חיבה בפומבי כלפי נשים אחרות ועל כן יש להן פחות צורך לחשוף את נטייתן המינית באופן רשמי (Savin-Williams, 1996). הבדל נוסף שנמצא מתייחס למעורבות בניס ובנות בקשרים רומנטיים. מחקרים מראים כי בנות נוטות להיות מעורבות בקשרים רגשיים-רומנטיים לעומת בניס המעורבים במפגשים מיניים קצרים (Bradley & Zucker, 1995). במידה והבדלים אלה אכן קיימים, יתכן והם תומכים בהשערתו של גיליאן (בתוך Bradley & Zucker, 1995) לפיה האוריינטציה הנשית מכוונת למערכות יחסים וקשרים ארוכי טווח לעומת האוריינטציה הגברית המכוונת לנפרדות ואוטונומיה.

תגובת המשפחה ל"יציאה מן הארון"

תהליך ה"יציאה מהארון" במסגרתו חושף היחיד את זהותו המינית בפני אחרים, עמד במרכזם של מחקרים רבים בשני העשורים האחרונים (Coenen, 1998; Laird, 1996; Lewin, 1993; Savin-Williams & Dube, 1998; Robinson, Walters & Skeen, 1989; Weston, 1991). מחקרים אלה התייחסו לתהליכים שונים של "יציאה מהארון" וכן תיארו את ההשפעות שהיו לתהליך זה על היחיד ומשפחתו.

המחקרים מראים כי בדרך כלל המשפחות אינן קהל היעד הראשון שבפניו בוחרים הצעירים ל"צאת מהארון" (Mallon, 1997a). מחקר שנעשה לאחרונה בקרב צעירים הומוסקסואלים, לסביות וביסקסואלים החיים בסביבה קהילתית מצא כי 73% צעירים אלה גילו קודם כל לחבר. שבעה אחוזים גילו לראשונה לאמהות ואחוז אחד בלבד גילו לראשונה לאבות או לשני ההורים יחד (D'Augelli, & Hershberger, 1993). באותו מחקר נמצא גם כי גילוי מוצלח הביא לעלייה

בביטחון העצמי והפחתה בהגנות המוצבות כנגד ניסיונות אובדנות עתידיים ולחצים סביבתיים (Mallon, 1997a).

אופן הגילוי וכן האקלים החברתי-תרבותי של משפחת הצעיר משפיעים במידה רבה על הדינאמיקות המשפחתיות המתרחשות בטווח הקצר לאחר ה"יציאה מהארון" וכן על תגובות ההורים. למשל: משפחות שמרניות יותר המתגוררות באזורים כפריים עשויות להגיב בדרכים שליליות עקב מידע שגוי ביחס להומוסקסואליות. משפחות שבהן יש חברי משפחה שהינם הומוסקסואלים מוצהרים עשויות להגיב באופן פחות שלילי (Tanner & Lyness, 2003). בנוסף, "יציאה" לא מתכוננת מ"הארון" כמו כניסת בן משפחה במפתיע לחדר בו הצעיר מצוי בסיטואציה אינטימית עם בן מינו, עשויה להעלות תגובות שליליות יותר מצד ההורים, זאת משום שהיא מתרחשת ללא כל הכנה מוקדמת וללא תקופת הסתגלות לרעיון. לעומת זאת, תהליך מובנה של גילוי המספק להורים מידע במנות קטנות, ושימוש בשפה חיובית מצד הצעיר מפחיתים תגובות שליליות מצד ההורים, אם כי לא מבטלים אותן לחלוטין (Coenen, 1998).

במחקרים שונים נמצא שמרבית ההורים אינם מגיבים ל"יציאה מהארון" באלימות פיסית או בהחרמה (Lewin, 1993; Savin-Williams Robinson *et al.*, Dube', 1998, Laird, 1996; Weston, 1991; 1989). למרות שממצא זה מעודד באופיו, יש לבחון את מגבלותיהם של המחקרים שתמכו בו, זאת משום שרוב הנתונים נאספו בקבוצות תמיכה, ורוב המשפחות המגיבות בדחייה ובאופן שלילי כמעט ולא נכללות במחקרים מסוג זה. יתר על כן, צעיר שצופה כי תגובת משפחתו תהייה דחייה והחרמה ייטה פחות "לצאת מהארון" מלכתחילה (Tanner & Lyness, 2003).

התמודדות עם נטייה מינית הומוסקסואלית של אחד מילדי המשפחה יכולה לגרום ללחץ, למתח ולבעיות רגשיות, גם במשפחות המאופיינות בדרך כלל בפתיחות ובקבלה. משפחות רבות מפתחות מנגנוני התמודדות יעילים ביחס למידע שהתגלה, אך ישנן משפחות שמגיבות בצורה שלילית ולא צפויה, עד כדי חוסר תפקוד משפחתי (Mallon, 1997). במקרים מסוימים, תגובת ההורים לגילוי עלולה לכלול אלימות מילולית והתעללות פיזית (Savin-Williams, 1994), להביא לגירוש מהבית או לגרום למתבגר לעזוב לטובת חיפוש אחר סביבה בטוחה יותר שתאפשר דרגת התאמה יותר במצבים הגרועים ביותר, עשויה התגובה לגרום למחשבות ואו מעשים אובדניים (Mallon, 1997). החשש מדחיית ההורים והמשפחה מביא חלק מהצעירים להסתיר את נטייתם המינית עד כמה שניתן, תהליך שמצריך השקעה של אנרגיה רבה בהסתרה ויוצר רמה גבוהה של דחק בקרב הצעיר (Martin, 1982).

היות ורוב המתבגרים ההומו-לסביים גדלו אצל הורים הטרנסקסואלים, למרבית ההורים אין שום הכנה מוקדמת להתמודדות עם הנטייה המינית השונה של ילדם (Browning, 1987:48). בקרב מרבית המשפחות קיימות תפיסות סטריאוטיפיות ביחס להומוסקסואליות, שהן בדרך כלל תוצאה

של החיים בחברה שבה הנחת היסוד היא שכולם הטרוסקסואלים אלא אם כן הוכח אחרת. הנחת יסוד זו מלווה בצפייה כי כל בני המשפחה יימשכו לבני המין השני, יינשאו ויילדו ילדים. כתוצאה מכך, רוב המשפחות ורוב המתבגרים עלולים לחוות קושי בהתמודדות עם הידיעה שלא כל בני המשפחה חיים או יחיו על פי הנחת היסוד ההטרוסקסואלית (Tanner & Lyness, 2003). בחלק מן המקרים נוטים הורים לחשוב כי הנטייה המינית של ילדם נוצרה בגללם, עקב דמויות החיקוי שהם עצמם היוו. הם גם עשויים לחשוש מהאשמות של חברים ו/או בני משפחה אחרים וחשים לעיתים קרובות כי כאשר חבר אחד במשפחה "יוצא מהארון" המשפחה כולה "יוצאת מהארון" (De Vine, 1984).

במקרים רבים מגיבים ההורים בהפתעה או הלם לנוכח הגילוי (לזו ואבני, 2000). הידיעה מהווה שינוי פתאומי וגורמת לתחושה של חוסר ידע, כאוס פנימי ובלבול. הם יכולים למצוא עצמם מתקשים בקשר עם בנם או בתם, לראות בהם זרים ולהניח שכל מערכת היחסים שניהלו איתו עד כה הייתה מבוססת על מרמה ושקר (Beeler & DiProva, 1999). בהמשך, מגיעות תגובות של התגוננות ורצון להתכחש לעובדות ולדחות אותן. מצב זה של הכחשה עשוי להימשך תקופה ארוכה, לעיתים גם שנים, והוא מלווה ברגשות של כעס, עוינות ועצב (לזו ואבני, 2000). היות ומשפחות רבות חוות את הגילוי כמשבר משפחתי עמוק, הורים יזדקקו לתמיכה ועידוד, שבלעדיהם עלול הגילוי להביא להתפוררות מוחלטת של המערכת המשפחתית (Savin-Williams & Dube', 1998).

תכניות טיפול

הטיפול בנוער להט"ב בא לידי ביטוי במספר מישורים: טיפול פרטני, טיפול משפחתי וטיפול פנימייתי-מוסדי לנערים השוהים במסגרות כוללניות. הטיפול במסגרות אלה יתקיים בהסכמת הנער ומשפחתו ועל פי מאפייני הטיפול והחשיבה הטיפולית של המוסד בו שוהה המתבגר. כמו כן מוצעת התייחסות ספציפית באשר לטיפול בנוער טרנסג'נדר, השוהה במסגרות משותפות עם נוער הומו-לסבי ובי-סקסואל.

להלן נדון באפשרויות הטיפול השונות אליהן מצאנו התייחסות בספרות.

טיפול פרטני במתבגרים להט"ב

הפניית מתבגרים מקרב אוכלוסיית הלהט"ב לטיפול פסיכולוגי הינה בדרך כלל בעקבות בעיות התנהגות, ניסיונות אובדנות, בעיות בביה"ס, בריחה מהבית שימוש בסמים וכו' ולא על רקע שאלת זהותם המינית (בתוך: Bradley & Zucker, 1995). היות ורבים מן המתבגרים חוששים מחשיפה בציבור או אפליה כתוצאה מזהותם המינית, שאלת הזהות המינית לא תעלה במסגרת טיפול זה והם עשויים לשקר בתשובה לכל שאלה ישירה בנושא.

עם זאת, קיימים מקרים של פנייה או הפנייה של מתבגרים לטיפול על רקע שאלת הזהות המינית (Travers & Paoletti, 1999) מצאו, כי הבעיות השכיחות ביותר שעולות בשיחת אינטק עם

מתבגרים להט"ב הן: בעיות עם המשפחה, סוגיות סביב היציאה מהארון, הערכה עצמית נמוכה, בדידות חברתית ודיכאון. הכותבים מציעים מודלים ליעוץ מעצים הכוללים מתן מידע, קבוצות תמיכה ומפגש עם בוגרים מהקהילה הלהט"בית. מתבגרים הפונים לטיפול יאופיינו בדרך כלל בבלבול באשר לשאלת הזהות המינית שלהם, יחושו משיכה מינית לשני המינים ויבקשו תשובות באשר לרגשותיהם המיניים (Savin-Williams, 1996). הגישה הנכונה בטיפול היא להתחיל מהמקום שהמתבגר נמצא וללוות אותו בהתלבטויותיו. גרין (2004) מציע מודל אינטגרטיבי של התפתחות הזהות המינית כבסיס להתערבות ייעוצית. המטרה בטיפול היא להסיר סטיגמות ולחצים, ליצור תנאים שיאפשרו למתבגר לחקור ולבחון את סוגיית הזהות המינית שלו, להיות הוא עצמו, תוך פיתוח הערכה עצמית ועידוד להתנהגות התואמת את רגשותיו הפנימיים. כיוון שמדובר במתבגרים, חשוב לתת את הדעת על היבטים כוללניים של השלב, לעודד התפתחות פיזית, רגשית וחברתית שתאפשר מעבר בריא מילדות לבגרות.

טיפול במשפחות עם בנים/בנות להט"ב

אנשי מקצוע בתחום מצביעים על הצורך ביצירת מודל של התמודדות משפחות עם הגילוי שאחד מבני המשפחה הינו הומוסקסואל. היות וכל משפחה תגיב אחרת לגילוי זה נטען כי יש ליצור מודל שלא יזהה תגובה אוניברסאלית אחת ויחידה, ושהמטפל יהיה קשוב לצורכי המשפחה ולסגנונה הייחודי בהתמודדות עם הגילוי. כמו כן, מצביעים אנשי המקצוע על כך שלא כל בני המשפחה מגיבים באותה דרך וכי חשוב שהמטפל יהיה בקיא במודלים שונים שעשויים לסייע למשפחה בתהליך ההתמודדות הן כמערכת והן כפרטים (Tanner & Lyness, 2003).

רבים מהמאמרים העוסקים בטיפול במשפחות שבהן אחד מבני המשפחה הוא הומוסקסואל מדווחים כי החוויה לאחר הגילוי דומה מאוד לחוויה של אובדן ואבל (Tanner & Lyness, 2003; Savin-Williams & Dube', 1998). הורים רבים חשים אובדן על הילד שהיה, על מה שציפו ממנו ועל החלומות והתקוות שהיו להם לגביו (לוז ואבני, 2000). בהקשר זה מציינים חוקרים ואנשי טיפול כי עידוד האבל הינו משימה חיונית וכי האבל עצמו על אובדן הבן או הבת, מאפשר להורים ליצור קשר חדש וחיובי עם ילד ההומוסקסואל (Bradley & Zucker, 1995). יחד עם זאת, לא כל התיאוריות והמודלים לעיבוד אבל מתאימים לעבודה עם משפחות הומו-לסביות, זאת משום שתחושת האובדן שלהן אינה זהה לתחושת האובדן של מי ששכל בן-משפחה (Tanner & Lyness, 2003).

כמודל טיפולי מתאים מציעים טאנר ועמיתיו (2003), להתמקד במודל התהליך הדואלי של סטרוב ושאט (Stroebe & Schut, 2001), המאחד כמה מודלים קיימים ומתייחס ספציפית להתמודדות. בעיניהם, מודל זה ישים יותר בהקשר לסגנונות שונים בהתמודדות עם אובדן. למרות שלא כל ההיבטים של מודל התהליך הדואלי רלבנטיים לעבודה עם משפחות הומו-לסביות, הוא מציע את רעיון התנודה בין אובדן והתמודדות שעניינה שחזור, לבין הערכה מחודשת של רגשות שליליים

וחיוביים שמסייעת להתעמק ביגון עצמו ולעבד את הרגשות השונים המציפים את בני המשפחה. לדעתם של טאנר ועמיתיו, יכול רעיון זה לסייע למשפחה להתמודד עם האובדן ולבחון את המשמעויות השונות הנובעות מכך שאחד מבני המשפחה הינו הומוסקסואל. הם גם מציעים שימוש בטכניקות נרטיביות ובתשואול מעגלי, שעשויים לחשוף את החששות הקיימים ביחס לתדמית המשפחה, לבחון לעומק מה היו ציפיות ההורים ובני המשפחה האחרים ביחס למתבגר וביחס לעצמם ולהצביע על הציפיות שלדעתם אין באפשרותם להשיג עוד בעקבות ה"יציאה מהארון".

כחלק מההתמודדות החדשה העומדת בפני בני המשפחה, נוכח השינויים המתרחשים כתוצאה מהאובדן, צריכות משפחות של מתבגר הומוסקסואל להבין כיצד נראה תפקידן החדש ומה הוא כולל, ללמוד על השפה והתרבות ההומוסקסואלית ולמצוא דרך להתייחס לבן המשפחה באופן שמכבד את זהותו המינית. ככל שלמשפחה ידע מועט יותר או היעדר ניסיון ביחסים עם אנשים הומו-לסביים, הם עשויים לחוש חוסר נוחות וחוסר בטחון ביחס לדרך שבה יש לנהוג כלפי המתבגר. לפיכך, התמודדות המשפחה עשויה להיראות לעיתים כאוטית וחסרת התקדמות. תפקידו של המטפל בהקשר זה ולאורך התהליך כולו, הוא לוודא את ביטחונם של כל המשתתפים בתהליך ולסייע למשפחה להמשיך בתהליך גם כאשר נראה לכאורה כי ההתקדמות נעצרה לחלוטין. על המטפל לסייע למשפחות בפיתוח דרך חשיבה כוללת יותר ביחס למיניות, בהתמודדות עם אובדן דרך החשיבה הקודמת ובקבלה של ילדם (Tanner & Lyness, 2003).

כאשר מתבגר להטי"ב והוריו, מגיעים לטיפול יש לבדוק באיזה שלב של קבלה נמצא כל אחד מהמטופלים. רוב הצעירים והוריהם יהיו בשלבים שונים של התהליך, דבר שעשוי ליצור סתירות ביניהם ולהקשות על תחושת אמפטיה הדדית. למשל, בשעה שהמתבגר עשוי לחוש בנוח עם עובדת היותו הומוסקסואל או לסבית, יכולים ההורים עדיין להיות בשלבים הראשונים של התהליך, להביע עוינות וכעס ולשאול האם נטיית ילדם תשתנה או שהיא ניתנת לשינוי (Bradley & Zucker, 1995). על המטפל לפיכך מוטלת החובה לבחון את שלב הקבלה של כל אחד מהמשתתפים בשיחות ולבחון את השאלה האם רצוי לערוך טיפולים נפרדים, לפחות בהתחלה (Savin- Williams, 1996).

כמו כן, חשוב שלא לעודד את המתבגר להיחשף בפני הוריו או לקחת חלק במפגש משותף, עד שלא יגבש את זהותו המינית ויקבל עצמו באופן סביר, זאת משום שהצהרות ההורים במהלך הטיפול המשפחתי עשויות לפגוע קשות במתבגר ובטיפול, עד כדי עצירת התקדמות הטיפול הפרטני במתבגר שחש פתאום שאינו מקבל תמיכה והגנה מתאימים על ידי המטפל במהלך הטיפול המשפחתי. רק מתבגר שהצליח לחזק את זהותו בעצמית, יוכל להבין את ביקורת הוריו ולאפשר להם זמן להתמודדות עם החשיפה. במקביל, חשוב שהמטפל יעודד את ההורים לבטא את רגשותיהם בפגישות נפרדות או בקבוצות תמיכה וילמד אותם להכיל את רגשותיהם השליליים (Savin- Williams, 1996).

בילר ודיפרווה (1999), מדגישים כי במהלך הטיפול בהורים ובבני משפחה אחרים, יש לחשוף אותם למשפחות אחרות המתמודדות עם אותן בעיות, ולספק להם את התוצאות החיוביות שעלו במהלך ההתמודדות של משפחות אחרות, תוך התייחסות לדרכים השונות בהן התמודדו משפחות אלה (Beeler & Diprova, 1999).

טיפול פנימייתי-מוסדי

למרות ששירותים לילדים ונוער להטי"ב ולהוריהם נאבקים על מנת למלא אחר המנדט הכפול שניתן להם: הגנה על הילדים מחד ושמירה על שלמות המשפחה עד כמה שניתן מאידך (Mallon, 1997 a), נראה כי לא פותחו שירותים כשירים והולמים לרווחת מתבגרים להטי"ב (Mallon, 1994). נראה כי היעדר ידע ועמדות הומופוביות סטריאוטיפיות הם שעומדים בבסיס חוסר נכונותם של רוב אנשי המקצוע בתחום רווחת הילד להתמודד עם מתבגרים להטי"ב ולדאוג לרווחתם.

מחקרים שהתבצעו במהלך שנות התשעים בשרותי גמילה ובמסגרות מוסדיות לבני נוער (O'Brien, 1994; Travers & Schneider, 1996) זיהו שורה של כשלים בהתייחסות האישית והמערכתית כלפי נוער להטי"ב, שכללו, בין השאר, הטרדות פיסיות ומילוליות כלפי בני נוער להטי"ב ששהו באותן מסגרות, וכן חוסר מוחלט של הכשרה ומיומנויות של אנשי הצוות לעבודה עם נוער להטי"ב ולמתן מענים לצרכיהם הייחודיים. מצב זה הביא את החוקרים לאמירה ש"אין מיטה בטוחה" ללהטי"ב במסגרות פנימייתיות. במציאות כזו, ברור שחלק ניכר מהמטופלים הלהטי"ב הסתירו את הנטייה המינית שלהם וזו לא נלקחה בחשבון בהערכת בעיותיהם ובמענים שהוצעו להם.

מאמרים המפורסמים בתחום זה, קוראים לחינוך והכשרה של אנשי מקצוע (Schneider & Tremble, 1986). עם זאת, למרות המלצה זו הוצעו מעט מאוד מודלים להכשרה שמרביתם אינו כולל שילוב של המתבגרים כשותפים בתהליך ההכשרה של מטפלים אלה. היות ומטרת ההכשרה היא הפיכתם של אנשי מקצוע בתחום רווחת הילד לכאלה העונים על צרכיהם של מתבגרים להטי"ב ושל משפחותיהם באופן יעיל ואחראי יותר, חשוב לשלב את המתבגרים בתהליך גם מתוך כוונה להעצים אותם וגם מתוך כוונה להעלות את כשירותם בעיני עצמם ולפתח בהם תחושת מסוגלות עצמית (Hegar, 1989; Maluccio, 1981).

בהעדר גישה ברורה בנוגע לעבודה עם מתבגרים להטי"ב, אנשי מקצוע, באופן לא פורמאלי, עיצבו את התערבויותיהם, באופן עצמאי. חלקם פועלים על בסיס דעות קדומות אישיות, דתיות או תרבותיות היחס להומוסקסואליות ומעבירים מסר לצעירים כי הם רשעים, חוטאים או לא מוסריים. חלקם, מתעלמים מסוגיית הנטייה המינית או ממזערים את חשיבותה תוך אמירה שמדובר בהתנסות. עם זאת ישנם מטפלים המסתמכים על שיקול דעת ועל חוכמת הניסיון (Mallon, 1997 a).

מתן שירות הולם למתבגרים להט"ב במסגרת שירותי הרווחה לילדים מותנה בהכרה בחשיבות שיש לנטייה המינית בחייהם של מתבגרים אלה. הצעד הראשון בתהליך זה הוא הכרה בקיומם של מתבגרים להט"ב, הן על ידי המשפחות והן על ידי אנשי המקצוע בתחום רווחת הילד. הצעד הבא הוא פיתוח דרכים שבהן משפחות ואנשי מקצוע יעבדו עם מתבגרים אלה טוב יותר (Mallon, 1997 b).

למרות האמור לעיל, הצלחנו למצוא מעט מאמרים המתייחסים למסגרות פנימייתיות לנוער להט"ב. מאמרים אלה מתייחסים למסגרות ספציפיות לנוער להט"ב חסר קורת גג.

Alonso (2003) מתאר תכנית המבוססת על המודל הביו-פסיכו-סוציאלי. מטרת התכנית להפסיק את החיים ברחוב ואת ההתנהגות ההישרדותית, להציע דוור חלופי באווירה תמיכתית למיעוטים מיניים ולאפשר לכל פרט את התהליך האישי לגיבוש זהותו המינית. בתוך כך ניתנת אפשרות לסיום לימודים או השתלבות בעולם העבודה, ומסופקים טיפולים רפואיים, טיפולי גמילה מהתמכרויות וטיפול פסיכו-סוציאלי, כולל טיפול משפחתי.

Cochran *et al.* (2002) שחקרו אף הם מתבגרים להט"ב דרי רחוב מציעים התערבות בכמה רמות: ברמה הראשונית, יש לספק טיפול וסיוע למשפחות כדי לצמצם את הסיכון שהנער יעזוב או יגורש מהבית. ברמה שניונית נדרשת התערבות ישירה עם מתבגרים להט"ב הומלסים ויצירת מענים לצרכים המיוחדים שלהם, למשל: פיתוח שירותים לטיפול ומניעת הידבקות באיידס, או פיתוח תכניות לקבלה של נוער להט"ב בקרב נערי רחוב ובמקלטים לנוער חסר קורת גג, כדי לצמצם תופעות של תקיפה וקורבנות של הלהט"ב.

מבין המאמרים המתארים תכניות לשיפור שירותים קיימים ולטיפול בנוער להט"ב בקהילה, נזכיר את מאמרם של Travers & Paoletti (1999) המציעים מודל משולב לקהילות המעוניינות לשפר את איכות החיים של נוער להט"ב. על פי מודל זה יש לפעול בארבע שטחות במקביל: מחקר פעולה (action research), התערבות ישירה וייעוץ מעצים לבני הנוער, יוזמות של הקהילה הלהטביית הבוגרת למען בני הנוער והכשרת אנשי מקצוע הפועלים בשירותים לילדים ונוער לעבודה עם נוער להט"ב. המחברים מסבים את תשומת הלב לעובדה שגם במרכזים המתמחים בטיפול בנוער הומו-לסבי, השירותים המוצעים לנוער טרנסג'נדר הם רק בשלבים ראשוניים של פיתוח וגיבוש, ולפיכך, גם המודל המתואר במאמר אינו עוסק במענים הנדרשים לטרנסג'נדר.

ולבסוף, Karabanow (2004), על סמך מחקר של מקלטים לנוער דר רחוב, מציע מודל של ארגון הפועל בגישה נוגדת דיכוי (anti-oppressive practice). למרות שהמאמר מתייחס למקלטים לנוער דר רחוב באופן כללי, מצאנו שהמודל המוצע מתאים ביותר גם למקלטים או מסגרות פנימייתיות לנוער להט"ב. במודל ששה אלמנטים/מאפיינים מרכזיים: (1) פיתוח מקומי – יצירת מרחב בטוח,

שיספק מענים מיידיים לצרכים ראשוניים של הנער דר הרחוב, ללא תנאים מקדימים או מחייבים. מרחב כזה, שבו צרכיו של הנער, דעותיו והתנסויותיו נלקחים בחשבון ומוערכים, מאפשר לנער להחזיר לעצמו תחושה של "מקום". (2) פיתוח חברתי – פיתוח תפיסה הומניסטית והוליסטית הרואה את התמודדות הפרט בתוך קונטקסט של כוחות חברתיים, כלכליים ופוליטיים. תפיסה כזו יכולה להסביר טוב יותר תופעות כמו חיים ברחוב, ולצמצם התיוג של הפרטים שנקלעו לחיים אלה. ארגון נוגד-דיכוי יתמקד בחיפוש אחר הכוחות של הנער והעצמתו באמצעות מתן הכרה וערך לניסיון החיים שצבר ופיתוח קבוצות לעזרה הדדית. (3) אקטיביות – אחד המפתחות להתפתחות אישית וחברתית הוא מעורבות ממשית ואקטיבית של הנערים מקבלי השירות בחיי המקלט ובפעילויותיו. פעילויות אלה מאפשרות לנוער שוליים להתחבר לתרבות הרוב ולתפקודים נורמטיביים, וכן לחוות תחושה של נחיצות וערך. (4) הגדרה מחדש – הסתכלות על התנהגות הנערים ברחוב טרם הגיעם למקלט לא כעל התנהגות סוטה אלא כעל מנגנוני הישרדות מול קשיי החיים ברחוב. גישה זו פותחת בפני הנערים את האפשרות לחזור ולהיות אזרחים בעלי ערך. (5) הגברת המודעות – השתתפות בקבוצות טיפוליות וקבוצות לעזרה עצמית מאפשרת לנער לראות טוב יותר את "התרומה" שלו למצבו, אך גם להוריד מעצמו את רגשי האשמה והאחריות לתהליכים שלא בשליטתו. (6) פעולה לשינוי חברתי (social action) – זהו שלב מתקדם שבו הארגון והנערים המטופלים בארגון מתגייסים למאבק משותף של סגור וסיוע לאוכלוסיות סטיגמטיות שקולן לא נשמע. נמצא, שארגונים ושירותים שפועלים בגישה נוגדת-דיכוי מושכים אליהם בני נוער שסירבו להגיע לארגונים הממסדיים הרגילים.

טיפול פנימייתי-מוסדי בנוער טראנסגינדר

המכון האמריקאי למדיניות וטיפול בנוער הומו-לסבי פרסם "מדריך להפיכת מקלטים לדרי רחוב למקום בטוח עבור נוער טראנסגינדר" (Mottet & Ohle, 2003). מדריך זה מביא מחקרים שמראים כי אוכלוסייה הולכת וגדלה של צעירים טראנסגינדר מבטאת עצמה דרך לבוש והתנהגות ייחודיים. רבים מצעירים אלה 'נזרקים' מבית ההורים וחווים קשיים עצומים בניסיון למצוא מקלטים מתאימים ובטוחים לשהות.

בעולם קיימים מספר מקלטים המיועדים לקליטת נוער טראנסגינדר. למרות שמקלטים אלה ייחודיים לאוכלוסייה הספציפית עדיין מראים מחקרים כי גם בהם לא תמיד מצליחים ליצור סביבה בטוחה בעבור נוער טראנסגינדר וכי קיימים ביטויים שונים של עלבונות וניצול ברמה הפיזית, המילולית והמינית. הספרות מציגה סיבות שונות לתופעה זו ומתייחסת בעיקר לעובדה כי הטיפול בנוער טראנסגינדר במקלטים אלה מתייחס למין הביולוגי של השוהה ולא למין שנבחר על ידו. עובדה זו יוצרת קושי רב הבא לידי ביטוי בין השאר בסידורי שינה, שימוש במקלחות וחדרי שירותים, פנייה לשוהה (שימוש בלשון זכר ו/או נקבה), שמירה על סודיות השוהה, ניהול טופסי אינטייק, קודים של לבוש והתנהגות. כתוצאה מכך רבים מהצעירים בוחרים במודע שלא להשתמש בשירותי מקלטים אלה ועל כן אינם מגיעים אליהם כלל, ואילו צעירים אחרים שהתנסו בשהות בהם

בוחרים לעיתים שלא להמשיך ולשהות במקום. כראייה לכך מצביעים מחקרים על אחוזים גבוהים יותר של נוער טראנסגינדר בקרב נוער דר רחוב.

המדריך להפיכת מקלטים לנוער דר רחוב למקום בטוח עבור נוער טרנסגינדר מציג שורה ארוכה של הנחיות והמלצות לשיפור השרות המוצע על ידי מקלטים לצעירים טראנסגינדר והפיכתו למקום בטוח לצעירים אלה. בין השאר מתייחס המדריך לחשיבות ההכשרה של אנשי צוות ובתוך כך להפחתת דעות קדומות של אנשי הטיפול כלפי אוכלוסיית הטרנסגינדר, הבעת כבוד לשונה והכרה והפעלה של מדיניות והליכים רשמיים הקשורים לטיפול בצעירים אלה. בנוסף מתייחס המדריך לשיפור והטבת התנאים הפיזיים שמוצעים על ידי המקלטים בעיקר ברמת הביטחון והבטיחות לשוהה, שמירה על סודיות, הליכי הקבלה למקלטים ושיפור תנאי השהייה במקום, כל זאת בהתייחס למינו הנבחר של השוהה במקלט ולא למינו הביולוגי כפי שנהוג עד כה במקלטים אלה.

מחקר ההערכה: שאלות ושיטות המחקר

דו"ח זה הינו דו"ח סופי המשלב חלקים מתוך דו"ח הביניים שהוגש בתום שנת המחקר הראשונה ואת המידע שנאסף בשנת המחקר השנייה. צוות ההערכה ליווה את "דרור" החל מחודש מאי 2003 והמשיך לעקוב אחר התפתחות המקום עד למאי 2005.

שאלות ההערכה

השאלות העיקריות שעלו במהלך שתי שנות המחקר הן:

1. האם יש צורך וביקוש למקום מקלט לנוער הומו-לסבי, טרנסגינדר ובי חסר קורת גג?
2. מהם מאפייני הנוער ששהה ב"דרור", והאם הוא משרת את אוכלוסיית היעד שלו?
3. מהם מאפייני בני הנוער שפנו ל"דרור" אך לא שהו בו?
4. מהן ההשלכות של היות המסגרת משותפת לקבוצות בעלות זהות מינית שונה (להט"ב)?
5. האם דרכי הפעולה של המקום עונים על צורכי הנוער ומסייעים להשגת המטרות שהוצבו?
6. מהם הצרכים הטיפוליים הייחודיים המחייבים התייחסות מתוקף הקמת "בית דרור" כמרכז ייחודי לנוער להט"ב ומתוך העיסוק בשאלת הזהות המינית של הצעירים?
7. מהם אופני סיום שהות ויעדי העזיבה של נערים ששהו ב"דרור"?
8. לאן הגיעו בני הנוער לאחר שעזבו את "דרור"?
9. כיצד מעריכים הנערים את תרומת "דרור" לשיפור מצבם ולפתרון בעיותיהם?
10. כיצד מעריכים הורי הנערים את תרומת "דרור" לשיפור מצבם ולפתרון בעיותיהם של הילדים?

שיטות המחקר

בהערכה נעשה שימוש בשיטות מחקר כמותיות ואיכותניות:

1. מעקב שוטף אחר מאפייני השוהים ב"דרור" ומאפייני שהייתם, בהתבסס על מאגר ממוחשב של נתוני כניסה ועזיבה;
2. תצפיות שוטפות ב"דרור", ובפעילויות שונות הקשורות בניהולו השוטף כמו: ישיבות ועדות ההיגוי, ישיבות ועדות הערכה, ישיבות שיווק.
3. מעקב אחר התפתחות "דרור" באמצעות ראיונות עם חברי הסגל ולקוחות, תצפיות בחיי היום יום במקום, בפעילויות ובישיבות, ניתוח מסמכים ועוד.
4. ראיונות מעקב טלפוניים עם בני נוער ובני משפחה, כשלושה חודשים לאחר סיום שהות הנער או הנערה ב"דרור".

ניתוח מאפייני השוהים ב"דרור" מתייחס לשלוש שנות קיומו של "דרור". החלק האיכותני התחיל בשנת הפעילות השנייה של "דרור", ועל כן ההתרשמויות, התצפיות והנתונים האיכותניים מתייחסים לשנה השנייה והשלישית. איסוף המשוב מנערים והורים נעשה במהלך השנה השניה של המחקר, שהיא השנה השלישית לקיומו של הבית.

נתונים על בני נוער ששהו ב"דרור"

ב"דרור", מופעלת מערכת מידע המהווה בסיס נתונים על אפיוני הנערים והנערות השוהים במקום, פרטי הטיפול בהם ותוצאותיו. מערכת המידע משרתת את צוות המקום, את הגורמים השותפים להקמת הבית ואת צוות ההערכה. המערכת קולטת באופן שוטף נתוני קליטה וסיום שמוזנים על ידי סגל הבית, ומאפשרת הפקת דו"חות תקופתיים ויצירת קבצי נתונים לעיבודים סטטיסטיים.

המערכת לאיסוף הנתונים כוללת שלושה כלים:

1. שאלון פנייה, אותו ממלא איש צוות (מדריך, אם בית, עובדת סוציאלית או רכזת הבית) שפוגש את הנער או הנערה בפנייתם או בהגיעם למקום. שאלון זה כולל מידע בסיסי ביותר על הנער או הנערה וסיבות הגעתם;

2. שאלון אינטייק מפורט יותר, אותו ממלאת עובדת סוציאלית במהלך 48 השעות הראשונות לשהות הנער או הנערה במקום;

3. שאלון סיכום אותו ממלאת עובדת סוציאלית בסמוך לעזיבת הנער או הנערה, על יסוד המידע שנצבר במהלך שהותם במקום.

הטפסים ששימשו את "דרור" עברו עיבוד מחדש כדי לאפשר ניתוח כמותי. בעיבוד הכלים נעשה שימוש בפריטים מכלים ששימשו את ההערכה של מקלטים אחרים. נבנו טפסים לרישום פניות טלפוניות, קליטה ראשונית, סיכום ראיון אינטייק, סיכום שהות ושאלון משוב לבני נוער ששהו בבית והוריהם.

תצפיות וראיונות

צוות המחקר ביקר ב"דרור" באופן שוטף לשם ביצוע תצפיות. התצפיות התבצעו בשעות מגוונות ובימים שונים על מנת לצפות במקסימום פעילויות הבית ולהגיע להיכרות רחבה ככל האפשר עם אורח החיים המתנהל בו. במהלך התצפיות קיים צוות המחקר קשר שוטף עם עובדי הבית - הרכזת, העובדת הסוציאלית, מדריכים ומתנדבים, וכן עם הנערים והנערות השוהים בו, ושוחח עימם שיחות בלתי פורמאליות. התצפיות שהתבצעו בשלב הראשון של המחקר (אפריל 2003 עד נובמבר 2003) התייחסו בעיקר להיכרות עם "דרור" במספר מישורים: המבנה הפיזי של הבית, פעילויות הבית, הארגון היומיומי של הבית, היכרות עם הצוות המוביל והיכרות עם דיירי הבית. מטרת פעילויות אלה כאמור, היתה היטמעות בשטח ולמידה ראשונית של סביבת המחקר. חשוב לציין שצוות "דרור" קיבל את עבודת ההערכה באופן חיובי ביותר, דבר שבא לידי ביטוי בשיתוף פעולה, שיצר סביבת עבודה נעימה ומקבלת והקל מאוד על עבודת החוקרים.

התצפיות שהתבצעו בשלב השני של המחקר (דצמבר 2004 עד מאי 2005) התייחסו בעיקר למעקב אחר הפעילות השוטפת של הבית ומעקב אחר תהליכים וסוגיות עיקריות שעלו במהלך שנת המחקר הראשונה והצריכו לדעתנו התבוננות נוספת. יש לציין כי במהלך שנת המחקר השנייה ידע "בית דרור" שינויים משמעותיים כמו למשל החלפת רכזת הבית ועזיבת עו"ס הבית שחייבו בדיקת ההשפעה של שינויים אלה על תפקודו השוטף של הבית.

במהלך שתי שנות המחקר קיים צוות המחקר, בנוסף לתצפיות, ראיונות אישיים עם גורמים שונים בתוך הבית ובסביבותיו. צוות המחקר קיים ראיונות עם הגורמים הבאים:

❖ מדגם מקרב הנערים והנערות ששוהים בבית. בשנת המחקר הראשונה רואיינו שישה נערים ונערות. הראיונות התקיימו באופן תקופתי החל מסמוך להגעת הנער או הנערה לבית ועד לרגע עזיבתו/ה. בשנת המחקר השנייה התנהל הקשר בין הנערים וצוות המחקר באמצעות שיחות בלתי פורמאליות רבות, השתתפות בישיבות משוב שבועיות לנערים, והשתתפות באירועים השוטפים הפורמאליים והבלתי פורמאליים שהתקיימו בבית. בכל אלה יצר צוות המחקר קשר ישיר עם כל הנערים ששהו בבית ונאסף מידע שוטף מהנערים על מצבם, תחושותיהם והתהליכים שעברו בבית. לפיכך, לא קוימו ראיונות פורמאליים נוספים בשנה זו.

❖ עובדי הבית: בשנת המחקר הראשונה רואיינה העובדת הסוציאלית של הבית. עם תחילת העבודה על שנת המחקר השנייה רואיינו רכזת הבית הראשונה, ורכזת הבית החדשה. כמו כן נערך ראיון נוסף עם העובדת הסוציאלית של הבית לקראת עזיבתה.

❖ נציגי ועדת ההיגוי והמנהלה של הבית: בשנת המחקר הראשונה קיים צוות ההערכה מפגש אחד עם מנהל "גג וגם" בו הועלו סוגיות שונות הקשורות בניהול הבית. בשנת המחקר השנייה נערכו ראיונות עם יו"ר וועדת ההיגוי ועם מפקחת הטיפול המחוזית.

❖ בוגרי "דרור": בשנת המחקר השנייה קוימו ראיונות משוב טלפוניים עם 17 בני נוער ועם 14 הורים לבוגרי הבית. מטרת ראיונות אלה היתה קבלת משוב על אודות שביעות רצון של הנערים והוריהם מתפקוד הבית ומתהליכים שעברו הנערים ב"בית דרור".

❖ ראיון עם גב' נורה גרינברג, מומחית ויועצת ל"דרור" בתחום נוער טראנסג'נדר.

סוגיות אתיות במחקר

המחקר נוהל עפ"י כל כללי האתיקה המקובלים במחקר באופן כללי (קוד האתיקה של העובדים הסוציאליים בישראל, 1997). לכל משתתפי המחקר (אנשי צוות, נערים ונערות ששהו בבית דרור, הורים, מתנדבים וחברי ועדת ההיגוי) נמסרו פרטים על המחקר, מטרתו, אופן התנהלותו

והשימוש שיעשה בממצאים. ראיונות אישיים נעשו לאחר קבלת הסכמה מדעת, והובהרה הזכות להפסיק את הראיון בכל שלב, או לא להשיב על שאלות.

עיבוד הנתונים נעשה תוך שמירה על אנונימיות המשיבים בכל האמור לגבי מידע שהתקבל מבני נוער ומשפחותיהם, או עליהם. בראיונות עם אנשי מקצוע נשאר זיהוי תפקידו של המרואיין, ולכן הקפדנו לוודא מתי הדברים נאמרים לציטוט ומתי לידיעת החוקרים בלבד. בנוסף, למרואיינים המרכזיים המצוטטים במחקר ניתנה אפשרות לעבור על החומר הנוגע אליהם לפני פרסומו, להבהיר הבהרות ולהעיר הערות (רובין וקורן, 2003).

התקיימו מספר מפגשים עם מנהל גג וגם, רכזת דרור והעובדת הסוציאלית וכן מפגש עם ועדת ההיגוי כדי לקבל מהם משוב על ממצאי הביניים של המחקר.

למרות שהמחקר התמקד בחקר שרות – "דרור", ולא בחקר אוכלוסייה, לקחנו לתשומת לב את העובדה שמדובר בשרות לאוכלוסייה ייחודית של נוער הומו-לסבי ביסקסואלים וטרנסג'נדר. צוות המחקר קיים פגישות לבדיקה עצמית של הטיות, דעות קדומות ולקונות בידע. היינו ערים גם לעובדה שעלולה להיות חשדנות או זהירות יתר (מעבר לזו המקובלת כלפי כל חוקר) כחוקרים שאינם משתייכים לקהילה ההומו-לסבית (Martin, J.I. & Knox, J. 2000).

אוכלוסיית בית דרור: מאפיינים אישיים ומאפייני כניסה, שהות ויציאה

בשלושת השנים הראשונות לקיומו של "דרור", ליתר דיוק ממאי 2002 ועד לסוף חודש אפריל 2005, התקבלו לבית 61 נערים ונערות, וסיימו את שהותם 55. ידוע על חמישה נערים ונערות ששהו בבית דרור יותר מפעם אחת (יתכן שהיו יותר שהיות חוזרות, אך אין עליהן פרטים ברשומות של הבית). הניתוח דלהלן מבוסס על הנתונים שמצויים בתיקיהם של הנערים והנערות, ובמיוחד על טופסי אינטייק וסיום שמולאו על ידי העובדת הסוציאלית של הבית. עקב המספר הקטן של הנחקרים יתכן שחלק מההבדלים, המגמות והקשרים מקריים. לכן יש להתייחס לניתוחים שלהלן בזהירות מרבית.

תפוסה בבית דרור

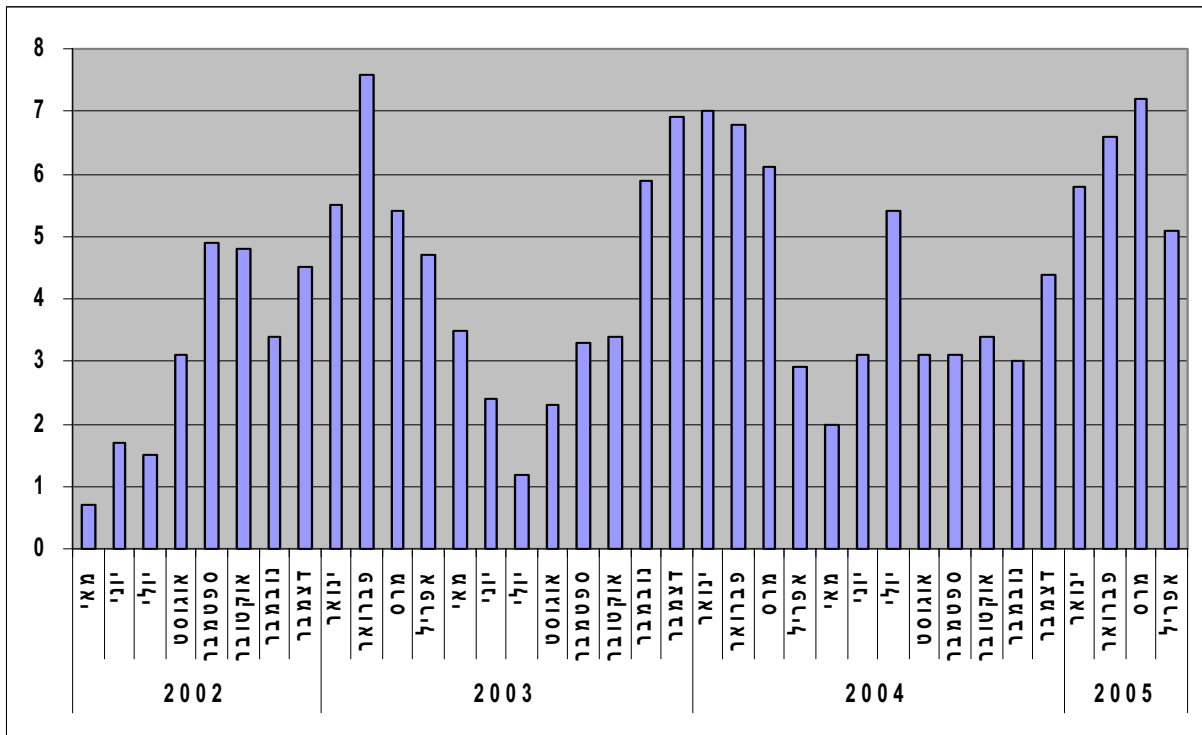
בית דרור יכול להכיל עד 12 נערים ונערות. יש בו תשע מיטות קבועות, שעליהן אפשר להוסיף, בעת הצורך, שלוש מיטות חירום. בית דרור הוקם כמקלט שאמור להיות זמין לנערים ונערות במצבי חירום. בתור שכזה חייבים להיות בו מקומות פנויים. מאידך, השותפים להקמת המקום ציפו לרמת תפוסה שתצדיק את קיומו, וכשהתפוסה היתה נמוכה היו על כך לא מעט דיונים בוועדת ההיגוי. להלן נתונים על תפוסה יומית ממוצעת ב-36 החודשים הראשונים לקיומו של הבית.

אם נתעלם מהתפוסה בחודש מאי 2002, חודש פתיחתו של הבית, נראה שהתפוסה היומית הממוצעת נעה בין שפל של 1.2 ביולי 2003 לשיא של 7.6 בפברואר 2003. מדובר בתפוסה יומית ממוצעת, כך שסביר להניח שבפברואר 2003 היו ימים של תפוסה מלאה, ושביולי 2003 היו ימים שבהם הבית עמד ריק. כללית, אנו רואים שהתפוסה בחודשי הקיץ נוטה להיות נמוכה בהשוואה לחודשי החורף.

לוח 1: תפוסה יומית ממוצעת בבית דרור

שנה	ינואר	פברואר	מרס	אפריל	מאי	יוני	יולי	אוגוסט	ספטמבר	אוקטובר	נובמבר	דצמבר
2002					0.7	1.7	1.5	3.1	4.9	4.8	3.4	4.5
2003	5.5	7.6	5.4	4.7	3.5	2.4	1.2	2.3	3.3	3.4	5.9	6.9
2004	7	6.8	6.1	2.9	2	3.1	5.4	3.1	3.1	3.4	3	4.4
2005	5.8	6.6	7.2	5.1								

תרשים 1: תפוסה יומית ממוצעת ב-36 החודשים הראשונים לקיומו של בית דרור

מאפיינים אישיים של בני הנוער

מין

בבית דרור שהו, בשלושת השנים הראשונות לקיומו, 43 נערים ו-18 נערות (לוח 2). בשנת הפעילות הראשונה (ליתר דיוק, ממאי 2002 עד מרץ 2003) היה מספר הנערים והנערות שהתקבלו בבית דרור שווה – 9 נערים ו-9 נערות. בשנתיים הבאות מספר הנערים היה גדול ממספר הנערות – 14 נערים ו-4 נערות בשנה השנייה (אפריל 2003 עד מרץ 2004) ו-20 נערים ו-5 נערות בשנה השלישית. החישוב נעשה מבלי להתייחס לפניית חוזרות.

לוח 2: אוכלוסיית בית דרור לפי שנת כניסה ומין

שנה	בנים	בנות	סה"כ
2002/3	9 (50%)	9 (50%)	18 (100%)
2003/4	14 (78%)	4 (22%)	18 (100%)
2004/5	20 (80%)	5 (20%)	25 (100%)
סה"כ	43 (70%)	18 (30%)	61 (100%)

להלן התפלגות השוהים ב"דרור" על פי גיל, בתקופה הנחקרת:
 14 נערים ונערות בני 14-16 (22%)
 31 נערים ונערות בני 17-18 (52%)
 16 נערים ונערות מעל גיל 18 (27%)

הגיל הממוצע של בני הנוער ששהו בבית דרור היה 17.6 (לוח 3). בשנת הפעילות הראשונה גילם הממוצע של הנערים היה גבוה מגיל הנערות (18.4 ו-17.0, בהתאמה). מגמה זו לא נשמרה בשנים הבאות, ולא היה הבדל משמעותי בין גילאי הנערים והנערות.

לוח 3: הגיל הממוצע של בני הנוער, לפי מין ושנת כניסה לבית דרור (N=61)

סך הכול	שלישית	שנייה	ראשונה	מין
17.7	17.5	17.6	18.4	נערים
17.2	17.5	17.2	17.0	נערות
17.6	17.5	17.5	17.7	סך הכול

ארץ לידה

52 מבין הנערים והנערות ששהו בבית במהלך שלוש השנים הראשונות לקיומו היו ילידי ישראל (85%), שניים עלו מברה"מ לשעבר, אחד מרומניה, אחד מאתיופיה, ו-3 נוספים נולדו בברזיל ואומצו על ידי משפחות ישראליות. מקום לידתם של שניים אינו ידוע.

לאום

בבית דרור שהו בתקופה הנסקרת 55 יהודים ו-5 ערבים. הלאום של אחד השוהים לא ידוע. שיעור עולי ברה"מ וערבים בקרב הפונים לבית דרור נמוך באופן משמעותי משיעורם באוכלוסיית בני הנוער.

דתיות

47 (77%) מבני נוער הגדירו עצמם כחילוניים, נער אחד הגדיר את עצמו דתי, אחד מסורתי ושניים "חוזרים בשאלה". לגבי דתיות של 10 נערים ונערות חסר מידע.

אוריינטציה מינית

מבין השוהים בבית דרור 33 היו הומוסקסואלים, 15 היו לסביות 5 הגדירו עצמם כדו-מיניים ו-6 כטרנסגינדרים. לגבי שני נערים (3%) צוין כי הם מתלבטים בנוגע לזהותם המינית. בהתאמה לשינוי הרכב האוכלוסייה על פי מגדר (ר' לוח 2 לעיל) גם ההרכב על פי אוריינטציה מינית השתנה. לאחר השנה הראשונה גדל שיעור ההומוסקסואלים (קרי הנערים) בקרב האוכלוסייה וירד שיעור הלסביות (קרי הנערות). מספרם של טרנסגינדרים, דו-מיניים או מתלבטים היה קטן מכדי שנוכל לציין מגמה כלשהי.

גורם מפנה

27 נערים ונערות (44%) פנו לדרור באופן עצמאי, או הופנו על ידי חבר. 3 נערים מתוך אלה שפנו באופן עצמאי, ידעו על בית דרור מהאינטרנט. 15 בני נוער הופנו על ידי עובדי רווחה (25%), 7 הופנו על ידי ארגון של הקהילה ההומו-לסבית (12%), ו-12 הופנו על ידי גורם אחר, כמו משטרה, הפוך על הפוך, ניידת עלם או בית השנטי (20%).

לוח 4: אחוזי פנייה עצמית, לפי מין ושנת כניסה*

מין	שנה ראשונה 18=N	שנה שנייה 18=N	שנה שלישית 25=N	סך הכול 61=N
נערים	22% 2	21% 3	50% 10	35% 15
נערות	100% 9	25% 1	50% 2	70% 12
סך הכול	61% 11	22% 4	50% 12	45% 27

* חישוב האחוזים נעשה מתוך מספר הפונים בקטגוריה מסוימת (ר' לוח 2). למשל: מתוך 9 נערים שהתקבלו בשנה הראשונה, שני נערים, שהם 22%, הגיעו בדרך של פניה עצמית.

בשנת הפעילות הראשונה אחוז הפונים באופן עצמאי בקרב הנערות, היה גבוה באופן משמעותי מאשר בקרב הנערים. בשנה השנייה והשלישית אחוז הפונים באופן עצמאי היה דומה בקרב הנערים והנערות. אחוז הפונים באופן עצמאי היה נמוך בשנה השנייה, בהשוואה לשנה הראשונה והשלישית.

גורמים בקהילה שטיפלו בנער/ה לפני הגעתו/ה לבית דרור

39 מבין הנערים והנערות (64%) ששהו בדרור דווחו על קשר קודם עם גורים טיפולי. סביר להניח ששיעורם שלא אלה שהיו בטיפול גדול יותר, משום שהיו כאלה ששהותם הקצרה לא אפשרה בירור היסטוריה של קשרים עם שירותי קהילה. 19 נערים ונערות (31%) היו בקשר עם פסיכולוג, 9 (15%) עם פסיכיאטר, 10 (16%) עם פקיד סעד, 4 עם קצין מבחן, 24 (39%) עם עובד סוציאלי ללא פירוט תפקידו. 18 (30%) נערים ונערות ציינו יותר מגורם אחד.

לוח 5: מקום מגורים של בני הנוער לפני כניסתם לבית דרוו

מקום מגורים	נערים	נערות	סך הכול
בית ההורים	25 58%	11 61%	36 60%
בית קרובים	3 7%	1 6%	4 7%
פנימייה/משפחה אומנת	5 12%	1 6%	6 10%
דיוו עצמאי	2 5%	3 17%	5 8%
רחוב	2 5%	-	2 3%
לא ידוע	6 14%	2 11%	8 13%
סך הכול	43 100%	18 100%	61 100%

מרבית בני הנוער ששהו ב"דרור" הגיעו ישירות מבית ההורים, ומיעוטם ממקומות של השמה חוץ ביתית. מספר הנערים והנערות ששהו במסגרת חוץ ביתית בעבר, בתקופה כלשהי של חייהם, גבוה במקצת ממספרם של אלו שהגיעו ישירות ממסגרות אלה. 11 נערים ונערות שהו בעבר במסגרות חוץ ביתיות 7 מהם בפנימייה או במשפחה אומנת, ו-4 במקלט זמני – "מקום אחר", "הבית ברחוב חיים" ובית השנטי.

הסיבות השכיחות ביותר לעזיבה של מקום המגורים הקודם הן: מריבות וסכסוכים הוזכרו על ידי 36 (59%) מבני נוער, התעללות פיזית או רגשית הוזכרו על ידי 13 (21%), אי-קבלה של הזהות המינית הוזכרה על ידי 15 בני נוער (24%), ו-5 (8%) גורשו מהבית.

מצוקות של הנער/ה ומעורבות בהתנהגויות סיכון

שיעור גבוה מבני הנוער שפנו לדרור סבלו ממצוקה נפשית או חברתית, או מבעיות התנהגות. נמצאו הבדלים בולטים בין המינים: הנערים יותר מהנערות היו קורבנות להתעללות פיזית (42% ו-22% בהתאמה) ורגשית (46% ו-33%, בהתאמה). לעומת זאת בפגיעה עצמית היחס הוא הפוך: 61% מהנערות לעומת 21% מהנערים ביצעו בעבר ניסיון אובדני.

לוח 6: מצוקות של בני הנוער, לפי מין

המצוקה	נערים 43=N	נערות 18=N	כללי 61=N
אלכוהול	22 (51%)	9 (50%)	30 (49%)
סמים	9 (21%)	4 (22%)	13 (21%)
תיק פלילי	3 (7%)	-	3 (5%)
ניסיון אובדני	9 (21%)	11 (61%)	20 (33%)
קורבן להתעללות פיזית	18 (42%)	4 (22%)	2 (36%)
קורבן להתעללות רגשית	20 (46%)	6 (33%)	26 (42%)
קורבן להתעללות מינית	9 (21%)	5 (28%)	14 (23%)

מאפייני שהות של בני הנוער בדרור

56 בני נוער, מתוכם 39 נערים ו-17 נערות, סיימו את שהותם בבית-דרור עד סוף חודש אפריל 2005.

משך השהות

משך השהות הממוצע היה 73.1 יום. 15 (27%) מהנערים והנערות שהו בבית פחות משבוע. 11 (19%) שהו בבית בין שבוע לחודש, 13 (23%) שהו בבית בין חודש לשלושה חודשים, 17 (33%) שהו בבית יותר משלושה חודשים. השהות הקצרה ביותר נמשכה יום אחד והשהות הארוכה ביותר 343 יום.

משך שהות ממוצע של בני הנוער אשר נקלטו בשנת הפעילות השלישית היה קצר ממשך שהות ממוצע של בני הנוער אשר נקלטו בשנתיים הראשונות (75.5, 106.5 ו-40.8 יום בהתאמה). יתכן שנתון זה ישתנה לאחר שה-5 ששהו בבית בעת איסוף הנתונים יסיימו את שהותם.

השתלבות בבית דרור

לוח 7: השתלבות של הנערים והנערות ב"בית"

שמירה על כללים	השתלבות בחברת	השתתפות בפעילויות	
16 40%	19 49%	14 36%	במידה רבה
16 40%	15 38%	21 54%	במידה סבירה
8 20%	5 13%	4 10%	במידה מעטה
40	39	39	סך הכול

השתלבות של הנערים והנערות ב"בית דרור" הוערכה על פי השתתפותם בפעילויות, שמירה על כללי המקום וההשתלבות בחברת בני הנוער. לא על כל הנערים והנערות התקבל מידע בנושא זה. על פי הנתונים שבלוח 7, רוב בני הנוער השתלבו והסתגלו במידה סבירה ואף למעלה מכך.

יציאה מבית דרור

לוח 8: אופן העזיבה לפי מין

סך הכול	נערות	נערים	אופן העזיבה
24 (43%)	9 (53%)	15 (38%)	עזיבה מוסכמת ומתוכננת
12 (21%)	3 (18%)	9 (23%)	הוצאו עקב הפרת כללים
19 (34%)	4 (24%)	15 (38%)	עזיבה מיוזמת הנער/ה
1 (2%)	1 (6%)	-	לא ידוע
56 (100%)	17 (100%)	39 (100%)	סך הכול

לוח 9: אופן העזיבה לפי אופן הפניה

כללי	הפניה פורמלית	הפניה עצמית	אופן העזיבה
24 (43%)	14 (42%)	10 (43%)	עזיבה מוסכמת ומתוכננת
12 (21%)	8 (24%)	4 (17%)	הוצאו עקב הפרת הכללים
19 (34%)	11 (33%)	8 (35%)	עזיבה מיוזמת הנער/ה
1 (2%)	-	1 (4%)	לא ידוע
56 (100%)	33 (100%)	23 (100%)	סך הכול

לוח 10: אופן העזיבה, לפי אופן הפניה ושנת הכניסה לבית דרור

שנה שלישית (20)		שנה שנייה (18)		שנה ראשונה (18)		אופן העזיבה
פורמלי	עצמי	פורמלי	עצמי	פורמלי	עצמי	
5 (45%)	3 (33%)	7 (50%)	3 (75%)	1 (14%)	5 (45%)	עזיבה מוסכמת ומתוכננת
4 (36%)	1 (11%)	1 (7%)		3 (43%)	3 (27%)	הוצאו עקב הפרת הכללים
2 (18%)	5 (56%)	6 (43)		3 (43%)	3 (27%)	עזיבה מיוזמת הנער/ה
			1 (25%)			לא ידוע
11 (100%)	9 (100%)	14 (100%)	4 (100%)	7 (100%)	11 (100%)	סך הכול

24 בני נוער עזבו את דרור בצורה מתוכננת ומוסכמת, 20 עזבו ביוזמתם או ביוזמת הוריהם, ו-11 הוצאו עקב הפרת כללים או סיבה אחרת (כגון גיל מבוגר מדי), פרטים לגבי עזיבתה של נערה אחת חסרים. בקרב הנערות אחוז העזיבות המוסכמות ומתוכננות היה גבוה יותר ואחוז העזיבות מיוזמת הנערה נמוך יותר, בהשוואה לנערים.

מגמה שהסתמנה בשנתיים הראשונות, ולפיה בקרב בני הנוער שפנו לבית דרור באופן עצמאי אחוז העזיבות המוסכמות ומתוכננות היה גבוה יותר ואחוז העזיבות מיוזמת הנערה/ נמוך יותר, בהשוואה לבני הנוער שהופנו על ידי גורם פורמאלי, התהפכה בשנת פעילות השלישית. בשנה זו, בקרב בני הנוער שפנו לבית דרור באופן עצמאי, רק שלושה (33%) עזבו באופן מוסכם ו-5 בני הנוער (56%) עזבו מיוזמתם. לעומת זאת, בקרב בני הנוער שהופנו על ידי גורם פורמאלי היו 6 (46%) עזיבות מוסכמות ו-3 (23%) עזיבות על פי יוזמת הנערה/ה.

משך השהות של בני הנוער שעזבו את בית דרור מיוזמתם (52.7 יום) היה קצר ממשך השהות של בני הנוער שעזבו באופן מוסכם ומתוכנן (85.3 יום) או שהוצאו מבית דרור על פי החלטת הצוות (85.2 יום).

לוח 11: יעד עזיבה, לפי מקום המגורים של הנערה/ה לפני כניסתה/ה לבית דרור

סך הכול	לא ידוע	אחר	בית ההורים	יעד עזיבה
71% 40	75% 6	65% 11	74% 23	בית ההורים
3% 2		6% 1	3% 1	בית קרובים
3% 2		6% 1	3% 1	צה"ל
2% 1	13% 1			פנימיה
2% 1		-	3% 1	ב"ח פסיכיאטרי
3% 1		6% 1		דירת המשך
2% 1		6% 1	-	רחוב
14% 8	13% 1	11% 2	16% 5	לא ידוע
56	8	17	31	סך הכול

יש קשר חלש מאד בין מקום המגורים לפני הכניסה ל"דרור" ליעד העזיבה. 74% מהנערים והנערות שהגיעו לבית דרור מבית הוריהם, חזרו הביתה. בקרב הנערים והנערות, אשר לפני פנייתם לבית דרור לא חיו עם הוריהם, עזבו הביתה 67%.

גם הקשר בין מין ליעד עזיבה חלש. לבית ההורים הלכו 72% מהנערים ו-76% מהנערות.

פניות שלא הסתיימו בשהייה

יש שני מקורות מידע שמהם אפשר להסיק על מי שפנו ל"דרור" במהלך שלוש השנים האחרונות אך לא שהו בו, אם משום שהם שינו את דעתם, אם משום שהצוות החליט שהם אינם מתאימים למקום, או עקב התערבות חיצונית כלשהי. מקורות המידע הם טפסים על פניות טלפוניות של נערים ונערות, או פניות טלפוניות של אחרים בעניינם של נערים ונערות, וכן טפסי קליטה ראשונית שמולאו עבור בני נוער שהגיעו למקום אך לא נשארו ללון בו לילה אחד. נתייחס בקצרה לשני מקורות אלה, ולמידע שאפשר להפיק מהם.

טפסי קליטה ראשונית

במהלך שלוש השנים הצטברו 24 טפסי קליטה ראשונית שמולאו עבור בני נוער שהגיעו לדרור, ובסופו של דבר לא נשארו ללון בו אפילו לילה אחד. אין בטופס מידע על ההחלטה שהתקבלה על ידי הצוות או הפונה ונימוקיה. לעומת זאת, מכיוון שאותו טופס שימש לנו כמקור מידע על הנערים והנערות ששהו בדרור, אפשר להשוות את שתי האוכלוסיות, ולנסות לברר האם יש תכונות כלשהן המבדילות בין מי ששהו בדרור, לבין מי שהגיעו לבית אך לא נשארו בו. יחד עם זאת נחוץ לשים לב לשתי מגבלות של הניתוח. ראשית, המספר קטן מכדי לאפשר ניתוחים מורכבים. שנית, יתכן שבין 24 הנערים והנערות האלה יש בודדים שבמועד אחר חזרו ופנו ל"דרור", ונקלטו בו. משתי הסיבות עלינו להיות זהירים בהשוואות שאנו עושים בין שתי האוכלוסיות.

פניות טלפוניות

במהלך שלוש השנים נרשמו בבית 166 פניות טלפוניות, דהיינו ממוצע של 55 פניות בשנה. מדובר, כמובן, רק בפניות של נערים ונערות שמתעניינים בבית ובאפשרות לשהות בו, או פניות של אחרים בעניינם של נער או נערה מסוימים. 117 מתוך 156 פניות (75%) היו של בני הנוער עצמם, והיתר היו של אחרים, בעניינם של בני נוער מסוימים. ב-10 מקרים לא נרשמה זהות הפונה. גם כאן אין ספק שמקצת המתעניינים הגיעו בסופו של דבר לבית. לכן יש מידה מסוימת של חפיפה בין רשימת הפניות הטלפוניות לרשימת אלה שמולאו עבורם טפסי קליטה ראשונית, וגם רשימת השהים בבית. אין לנו אפשרות לגלות חפיפות אלה ולטפל בהן, אולם מכיוון שמספר הפניות הטלפוניות הוא כמעט פי שלוש ממספר השהיות בבית, אין ספק שהרוב המכריע של הפונים טלפונית לא הגיעו לבית.

בעיה נוספת שמקשה על ההשוואה בין הקבוצות היא ההיקף הגדול של מידע חסר ברישומי הפניות הטלפוניות. בניגוד לראיונות אינטייק ולטופסי קליטה ראשונית, במקרה של שיחת טלפון הפונה שולט במסירת המידע. פונים רבים השיבו רק לחלק מהשאלות שבטופס, וריבי המקרים של מידע חסר מקשה גם הוא על ההשוואה בין הקבוצות.

מטרות הפניות הטלפוניות ותוצאותיהן

ב-114 מקרים מתוך 166 (69%) נרשמה בטופס מטרת השיחה. לעתים נרשמה יותר ממטרה אחת. התפלגות המטרות היתה כדלקמן:

בירור כללי על בית דרור – 45 פניות (39%);

התייעצות – 57 פניות (50%);

בקשה לשהות בבית דרור – 62 פניות – (54%).

ב-105 מקרים נרשם סיכום השיחה. גם כאן היו מקרים ששיחת טלפון אחת הסתיימה ביותר מהחלטה או הצעה אחת. ההתפלגות היתה כדלקמן:

הזמנה להגיע לבית דרור ב-52 פניות (50%);

הצעה להתקשר פעם נוספת ב-30 פניות (29%);

הפנייה לשירות מתאים אחר ב-23 פניות (22%);
מידע או ייעוץ ראשוני ב-31 פניות (30%).

בין הפונים טלפונית היו 14 שביקשו להגיע לבית דרור אך נדחו, מהם שניים בגלל "מוטיבציה לא מתאימה", והשאר (12) עקב גילם. הם היו בני 19 ומעלה.

דמיון ושוני בין הקבוצות

ננסה להשוות את מי ששהו בדרור עם מי שמולא עבורם טופס קליטה ראשונית ללא שהיה, ועם הפניות הטלפוניות. כפי שצוין לעיל המידע הוא חלקי. לעתים אפשר להשוות רק שתיים מהקבוצות, וגם אז נחוץ להתייחס להשוואות בהסתייגות, עקב ריבוי המידע החסר. ובכל זאת יש מספר הבדלים, ומספר קווי דמיון, שעשויים להיות מעניינים.

מין וגיל: אין נתונים על מינם וגילם של הפונים בטלפון. בין אלה שהגיעו לדרור אך לא שהו בו אנו מוצאים, בדומה להתפלגות בקרב מי שהתקבלו ל"דרור", רוב של נערים (62%-ו-63%, בהתאמה). לעומת זאת אנו מוצאים הבדל בין שתי הקבוצות בהתפלגות על פי גיל. 42% בין אלה שהגיעו אך לא שהו היו מעל לגיל 18, בהשוואה ל-27% בקרב השוהים ב"דרור". הגיל הממוצע של שתי הקבוצות היה 18 ו-17.6 בהתאמה.

אוריינטציה מינית: המידע בנושא זה לא היה שלם. יש לנו מידע על 93 מבין 166 הפונים טלפונית, ועל 15 מבין ה-24 שהגיעו לבית אך לא שהו בו. לוח 12 משווה את התפלגות שלושת הקבוצות על פי אוריינטציה מינית. מעניין לציין שקיימת זהות כמעט מוחלטת בין הפניות הטלפוניות לאוכלוסיית בית דרור. אלה שהגיעו אך לא שהו שונים משתי הקבוצות האחרות. בקרב אלה שהגיעו לבית אך לא שהו בו גבוה יחסית מספרם של הביסקסואלים, ונמוך יחסית מספר ההומוסקסואלים.

לוח 12: השוואת האוריינטציה המינית של מי ששהו בדרור עם מי שפנו טלפונית ומי שהגיעו אך לא שהו

אוריינטציה מינית	שהו בדרור	פנו בטלפון	הגיעו אך לא שהו
הומוסקסואלים	33 (54%)	50 (54%)	4 (27%)
לסביות	15 (25%)	24 (26%)	4 (27%)
דו-מיניים	5 (8%)	5 (5%)	5 (33%)
טראנסגינדר	6 (10%)	8 (9%)	1 (7%)
מתלבטים	2 (3%)	6 (6%)	1 (7%)
N	61	93	15
אין מידע	-	73	9

גורם מפנה

בקרב מי ששהו ב"דרור" היה שיעור גבוה יותר של הפניות משירותי בריאות, חינוך ורווחה מאשר בשתי הקבוצות האחרות, שאופיינו על ידי פניות עצמיות או הפניות על ידי חברים וגורמים לא ממסדיים (לוח 13).

לוח 13: השוואת שלושת הקבוצות לפי גורם מפנה

הגיעו אך לא שהו	פנו בטלפון	שהו בדרור	גורם מפנה
5 (24%)	59 (41%)	27 (44%)	פניה עצמית *
5 (24%)	46 (32%)	**	חבר
1 (5%)	15 (10%)	7 (12%)	ארגוני הקהילה ההומו
3 (14%)	10 (7%)	15 (25%)	עובדי רווחה, חינוך וכו'
7 (33%)	32 (22%)	12 (20%)	אחר***
21 (100%)	144	61 (100%)	סך הכול
3	22	-	אין מידע

* בקטגוריה "פניה עצמית" נכלל מספר קטן של פניות על ידי קרובי משפחה.

** אצל מי ששהו בדרור, הפניות על ידי חבר נכללו בקטגוריה "פנייה עצמית".

*** ב"אחר" נכללו ארגונים לא ממסדיים כמו בית השנתי, ערים בלילה, הפוך על הפוך. במיון הפניות הטלפוניות נכללו בקטגוריה זו גם מידע שהתקבל באינטרנט. אצל השוהים נכלל האינטרנט בפנייה עצמית.

מצוקות והתנהגויות סיכון

בנושאים אלה לא התקבל מידע שיטתי בפניות הטלפוניות, אולם נמצאו כמה הבדלים בין מי ששהו בדרור לבין אלה שהגיעו לבית אך לא נשארו ללון בו. נדרשת מידה רבה של זהירות בפירוש הממצאים שבלוח 14 בגלל מספר המשיבים הקטן לכל שאלה בקרב מי שהגיעו לבית אך לא שהו בו, אולם נראה שמצבם של אלה קשה יותר ממצב אלה שנקלטו בבית, למעט בנושא השימוש באלכוהול.

לוח 14: מצוקות והתנהגויות סיכון – השוואה בין מי ששהו בדרור למי שהגיעו אך לא שהו

הגיעו אך לא שהו	שהו בבית דרור (n=61)	סודרו בעבר מחוץ לבית
n=24 (33%) 8	(11%) 7	הוריהם
n=13 (38%) 5	(49%) 30	שימוש באלכוהול
n=16 (38%) 6	(21%) 13	שימוש בסמים
n=17 (29%) 5	(5%) 3	תיק פלילי
n=14 (50%) 7	(33%) 20	ניסיון אובדני

דפוסים ודילמות בהתפתחות "דרור"

הקדמה

פרק זה מבוסס על תצפיות, ראיונות ומסמכים, ועוקב אחר התפתחות "דרור" במהלך שלוש השנים לקיומו. הפרק מתייחס לסוגיות ודילמות שעלו במהלך שנת המחקר הראשונה ב"דרור" (מאי 2003 עד אפריל 2004) ושצוות המחקר התייחס אליהן גם בשנת המחקר השנייה (יולי 2004 עד יוני 2005).

פרק זה כולל ניתוח ההחלטות הקריטיות שהתקבלו במהלך תכנון תוכנית האב של "דרור", במהלך הקמתו וכן ניתוח דפוסים שמאפיינים את ניהולו השוטף של "דרור". מדובר בהחלטות ודפוסים שיש להם השפעה על התפתחות "דרור" בהמשך דרכו. הפרק כולל התייחסות למספר נושאים משמעותיים ביניהם: ההגדרה האופרטיבית של מטרות "דרור", הגדרת גבולות אוכלוסיית היעד, גיבוש סדר יום וכללי התנהגות, קביעת הרכב הצוות ודרכי עבודתו, עיצוב דפוס השימוש במרחב הפיזי, הכרעות בדבר סמכויות, ועוד.

"דרור" הינו השרות הממסדי הראשון בארץ המיועד לנערים ונערות הומו לסביים, טראנס-גינדר ובי-סקסואלים החווים דחייה וניתוק על רקע האוריינטציה המינית שלהם. עד להקמת "דרור" קיבל נוער להט"ב מענים במסגרת שירותים קיימים לנוער ללא תשומת לב ייחודית לנושא האוריינטציה המינית. כבסיס להקמת "דרור" הניחו יוזמי הרעיון כי קיימים חוסר מידע וידע, חוסר רגישות ומכלול של דעות קדומות ועמדות חברתיות שליליות של אנשי המקצוע, של נערים ונערות ששהו במסגרות אלו ושל החברה בכללותה. כמו כן טענו יוזמי הרעיון כי נוער להט"ב שנקלט במסגרת מענים אלו נתקלו בקשיים ובעיות ונפלטו, או שנאלצו להסתיר את נטייתם המינית. מבחינה זו הקמת "דרור" מהווה שרות חלוצי שמתמודד עם אתגרים ייחודיים. מתוקף הגדרתו ועיסוקו באוכלוסייה שהיא ייחודית ושונה בהשוואה למענים אחרים, מציע "דרור" מכלול שירותים ריכוזי וייחודי, שכולם מכונסים תחת קורת גג אחת.

המטרה המוצהרת של "דרור"

"דרור" הוגדר כתחנת ביניים לבני נוער אשר אינם יכולים או רוצים לחיות בבתיהם, על רקע האוריינטציה המינית שלהם והם חסרי קורת גג. מטרת "דרור" היא למנוע הידרדרות של נערים ונערות אלו, לתת להם פסק זמן להתארגנות, ולשמש כמסגרת מתווכת בדרך לחזרתם של בני הנוער למשפחות המוצא או לשילובם במסגרות המשך בקהילה ומחוץ לבית. מטרות אלה הוגדרו הן בתוכנית האב של המעון, הן במסמכים רשמיים של "דרור" והן בראיונות ומצגות רשמיות של צוות הבית.

בשנת עבודתו הראשונה עסקו המעורבים בהקמת הבית בעיקר בעיצוב חוקים, כללים, נהלים ושגרת היום-יום. צוות המקום פעל להטמעת הבית בקהילה ובקרב אוכלוסיית היעד, מתוך כוונה לייצב את הבית כמענה אפשרי, נגיש וזמין לבני הנוער. בשנת העבודה השנייה הוטמעו החוקים הכללים והנהלים, וגם הוכנסו בהם שינויים שנבעו מתהליך של למידה ארגונית, וגם מחילופים בתפקיד רכזת

הבית. בשנת המחקר הראשונה היו הצוות וועדת ההיגוי מוטרדים עקב מיעוט הפניות לבית. היה נראה שאוכלוסיית היעד חששה מפני פנייה למקום, או שלא היתה מודעת לקיומו. גם בשנת המחקר השנייה עדיין היו תקופות בהן מספר הנערים שאכלסו את הבית היה נמוך מהמתוכנן, אך בתקופות אחרות הבית היה מאוכלס בתפוסה כמעט מלאה. על פי תחושת הצוות חל שינוי באופן תפיסת הבית על ידי אוכלוסיית היעד, והוא נתפס על ידי עתה כפתרון נגיש ונוח, שהפנייה אליו קלה יותר ומלווה בפחות חששות. על פי דיווחי צוות הבית יותר ויותר נערים פנו ל"דרור" בפנייה עצמאית או ע"י חבר, אולם על פי נתוני האינטייק לא השתנו שיעורי הפנייה העצמית משנה לשנה.

בהקשר זה אמרה לנו רכזת הבית הנוכחית בשיחה שקיימנו איתה (16.05.05):

"פעם פחדו מאיתנו ויותר נערים הלכו ל'בית השנטי'. בזמן האחרון משהו השתנה, יותר נערים שמעו עלינו ויותר ויותר נערים פונים בפנייה עצמאית. יש גם הרבה נערים שפונים בגלל ששמעו עלינו מחברים שאו שהיו פה או ששמעו עלינו בעצמם. יש הרבה פניות טלפוניות ואני מרגישה גם שהם מגיעים לפה לראות ולבדוק יותר בקלות. הזמן כנראה עשה את שלו".

המטרות והיעדים של "דרור" הוגדרו על ידי צוות הבית כ"מטרות לטווח קצר" ו"מטרות לטווח ארוך" (מתוך פרוספקט "דרור"). צוות המחקר מסתייג מהגדרה זו. בעינינו, ההבחנה בין המטרות נעוצה באוכלוסיות היעד שלהן. המטרות "לטווח קצר" מתייחסות לבני הנוער שנמצאים ב"דרור", ואילו המטרות "לטווח ארוך" מתייחסות לאנשי המקצוע ולציבור בכללו. יחד עם זאת, היות והמונחים בהם משתמש צוות "דרור" הם אלה המופיעים בפרוספקטים ובניירות הרשמיים של הבית, בחרנו שלא לשנותם על פי תפיסתנו ולהתייחס למטרות כפי שהוגדרו להלן.

מטרות לטווח קצר

- ◀ מתן מענה פיזי למתבגרים חסרי קורת-גג הנמצאים בדרגת סיכון גבוהה.
- ◀ עצירת התדרדרות לפשע, זנות, סמים וניסיונות אובדניים. דרי הבית יעבירו חלק גדול מזמנם החופשי בבית עצמו ובכך תצומצמנה שעות השוטטות וסכנת ההידרדרות לפשיעה והתמכרויות.
- ◀ טיפול קצר מועד (פרטני וקבוצתי) במתבגרת: בירור החוויות האישיות, חיזוק עמדות והתנהגויות המובילות לקבלה עצמית, העצמה, עידוד תחושת תכליתיות ומשמעות בחיים, באווירה מגינה, מקבלת ותומכת.
- ◀ תחנת ביניים ומסגרת מתווכת בדרך לחזרתם של בני הנוער למשפחות המוצא או שילובם במסגרות המשך בקהילה ומחוץ לבית.
- ◀ הפחתת התנהגויות אנטי-חברתיות והגברת היכולת ליצור קשר ואמון עם גורמים פורמליים, בלתי פורמאליים ועם קבוצת השווים.
- ◀ השקעת מאמץ בחידוש קשרים משפחתיים בניסיון להחזיר את בני הנוער למשפחותיהם.
- ◀ השמה במסגרות חינוכיות ו/או מקצועיות במהירות המרבית.

מטרות לטווח ארוך

◀ המסגרת מיועדת להוות מרכז מידע וידע בכל הנוגע לטיפול בנוער הומו, לסבי, טרנס ג'נדר וביסקסואל.

◀ מקום מפגש בין אנשי מקצוע בנושא תוך יצירת תהליך של למידה ושינוי עמדות – יצירת שינוי חברתי.

◀ הכנת המסגרות העתידיות לקליטת המתבגרים.

◀ תכנון מסגרות תמיכה בהתאם לצרכי האוכלוסייה.

המטרות לטווח הקצר באו לידי ביטוי בפעילותו השוטפת והיומיומית של הבית. מטרות אלה הן פועל יוצא שלה והן למעשה מאפשרות ביצוע ומיצוי של המטרה העיקרית שהוגדרה.

בשנת המחקר השנייה אנו עדים להתייחסות ממוקדת מצד חברי הסגל של הבית למטרות לטווח הרחוק, כולל התייחסות ל"דרור" כמרכז מידע בכל הקשור לאוכלוסיית הלהט"ב והטיפול בה. בשנה זו היו דיונים על ריכוז נתונים סטטיסטיים, הקמת ספרייה, הסברות והנחייה לאנשי מקצוע שונים, הקמת יחידת גישור אמבולטורית ופרסום והעלאת המודעות לנושא נוער להט"ב בסיכון.

בהקשר זה אמרה לנו העובדת הסוציאלית בראיון שקיימנו עימה (2.05.05):

"מה שהתפתח זה הראייה שאנחנו יכולים לפנות אולי בקרוב גם לאוכלוסייה ברמה אקסטרנית... אני מרגישה שהגענו לשלב שבו צברנו מספיק ידע ומספיק ניסיון ויש פחות פחד...אנחנו בתקופה שבה אפשר להתחיל לעשות דברים חדשים ולהיזי עניינים שחשבנו עליהם כבר לפני הרבה זמן, אבל עדיין לא מצאנו את הזמן והיכולת לבצעם. המחשבה להפוך את "דרור" למרכז מידע ולמקום שהוא למעשה מומחה בתחום של אוכלוסיית הלהט"ב היא מחשבה שליוותה אותנו תמיד והיא בעצם מוגדרת כבר הרבה מאוד זמן על הנייר, אבל עד עכשיו לא היינו בנקודת הזמן שאפשר לממש את הדברים כי היינו מאוד עסוקים בעיצוב ובהטמעה של הבית ולמעשה נלחמנו מלחמה יומיומית על הקיום של הבית. אני מרגישה שעכשיו בעצם נקודת הזמן הזו הגיעה ושאנחנו מצויים במצב של בשלות להתקדם קדימה ולהניף את הבית הזה הלאה..."

למרות שגם במהלך שנת המחקר השנייה לא נעשו עדיין פעולות מעשיות למימוש מטרות אלה הלכה למעשה, הדיונים על הנושא הפכו להיות יותר מעשיים ופחות הצהרתיים. העובדה שהצוות היה עסוק פחות בעיצובו ובשמירה על תפקודו השוטף של הבית ובצורך להוכיח ולהצדיק את קיומו ונחיצותו, אפשרו פניות למחשבה על העתיד ולניסוח עתיד זה הלכה למעשה. יחד עם זאת יש לציין כי שינוי משמעותי זה נולד בדיוק בנקודת זמן קריטית. העובדת הסוציאלית שליוותה את הבית כמעט מיום הקמתו והיתה הרוח החיה בקידום ומימוש מטרות אלה, עזבה ובמקומה נכנסה עובדת סוציאלית חדשה. העובדת הסוציאלית הנכנסת יכולה לקדם את נושא המטרות לטווח הארוך קדימה, אלא שכניסתה לתפקיד חדש והצורך ללמוד את תפקוד הבית, נהליו וכללי העבודה אל מול

הצוות והנערים, עלולים לעכב אותה מן הסתם במימוש מטרות אלה ולדחוק אותן חזרה אל השוליים.

כפי שאמרה לנו רכזת הבית הנוכחית בשיחה שקיימנו איתה (16.05.05):

"ברור שזה שיש עובדת סוציאלית חדשה וזה שיש שינויים בבית מבחינת כוח אדם מעכב הרבה דברים, כי אנחנו פתאום במצב שאנשים צריכים ללמוד הרבה דברים וצריך כאילו לעצור וללכת קצת אחורה. אבל אין ברירה..."

המטרה התיווכית והסידורית של "דרור"

"דרור" מוגדר כמרכז הלנתי לטווח קצר. משך השהות במקום לא אמור לעלות על שישה חודשים. מבחינה זו שונה "דרור" ממסגרות חוץ ביתיות ומשירותים אחרים, המבוססים על התערבות לטווח הארוך. הגדרת "דרור" כמרכז חירום קובעת למעשה את מאפיין הזמניות של המקום וכן את הגדרת אוכלוסיית היעד כנערים ונערות חסרי קורת גג שעבורם ניתן לכאורה למצוא סידור קבוע בטווח הקרוב. הסידור האופטימאלי המוגדר על ידי צוות הבית הינו חזרת הנערים לביתם ומשפחתם. במהלך שנת המחקר הראשונה ראינו כי הגשמות מטרה זו כרוכה בקושי לשכנע את ההורים והמשפחה לקלוט את הנער חזרה הביתה, להסתגל למצב החדש, לקבלו ולחיות לצד האוריינטציה המינית שלו, שהיא למעשה אחד הגורמים המשמעותיים, אם לא העיקרי שבהם, לעזיבת הנער.

כפי שאמרה לנו עו"ס הבית (15.2.04):

"...המטרה היא התעסקות באוריינטציה המינית וגם התעסקות בסביבתו של

הנער. למשל: עם הוריו, למצוא את נקודות התורפה וכיצד ניתן להתמודד איתן...עד

לסיום תהליך שבו נבנה חוזה משותף לקראת חזרה הביתה..."

בשנת המחקר השנייה ראינו כי קשיים אלה לא התפוגגו לגמרי. עם זאת, הניסיון הרב שנצבר סייע לעובדת הסוציאלית להתמודד עם קשיים אלה, ולעצב את הקשרים בינה ובין הנערים, בינה ובין המשפחות ובינה ובין הנערים והמשפחות באופן שונה מכפי שעשתה בעבר. קשרים אלה התאפיינו ביכולת הכלה והתמודדות טובות יותר, עם עמידה יציבה יותר אל מול כישלונות ו/או הצלחות חלקיות ועם הבנה ותפיסה כי במקרים שבהם לא ניתן לבצע גישור ברמה המיידית והכוללת כפי שהיתה רוצה, יש ואף ניתן להתמודד עם הקושי בדרכים אחרות ואפילו להחליט כי מקרים מסוימים לא יגיעו בסופו של דבר לגישור של ממש. בהקשר זה אמרה לנו העובדת הסוציאלית (2.05.05):

"הורים מגיעים והורים משתפים פעולה. אני חושבת שעם הזמן אני למדתי קצת

לחזר ולתת יותר מקום להורים, ולבוא ממקום יותר מקבל... אני לא חושבת שאי

פעם הייתי שיפוטית, לא חיפשתי אשמים אבל אני חושבת שרכשתי ידע והידע

הזה נתן גם לי יותר ביטחון וגם להורים יותר ביטחון בי... הנושא קיבל פה קביעות

ולכן גם אנחנו וגם ההורים פחות כועסים. אולי גם כי אנחנו מציגים את זה אחרת

לאור העובדה שאנחנו יותר רגועים. אי אפשר לעשות גישור בכוח. גם את זה

למדנו. היו ניסיונות לדחוף את זה יותר בהתחלה אבל הבנו ולמדנו שלא תמיד

אפשר, גם ההורים לא תמיד פנויים לזה, לא תמיד מסוגלים להגיע ולהקשיב ולשמוע..."

במהלך שתי שנות המחקר ראינו כי המטרה התיווכית הייתה לנגד עיני צוות המקום כל הזמן. צוות המקום הדגיש בפנינו שהאחריות המרכזית למציאת והסדרת סידור קבע לנערים מוטלת עליו ושהוא נעזר גם בגורמים מקצועיים בקהילה. ראינו שהצוות חיפש אלטרנטיבות לסידור הקבע במהלך כל תקופת המחקר כמו למשל שימוש בדירת ההמשך שהיא חלק מפרויקט "גג וגם" בעיר תל אביב, או יצירת קשר עם צה"ל וגורמים אחרים לשם קידום השתלבותו בקהילה של נער זה או אחר. כמו כן הציג צוות הבית גמישות באשר למשך השעות של הנערים ב"דרור" במקרים שבהם הפתרון הרצוי היה תלוי בגורמים בקהילה ובקצב עבודתם.

המטרה הטיפולית של "דרור"

מטרה זו מתייחסת לצרכים הפסיכולוגיים של הנערים והנערות ובאה לידי ביטוי בהתערבות "שיקומית/טיפולית" עימם. הטיפול מוגדר כטיפול קצר מועד ובמסגרתו מתמקדת העובדת הסוציאלית במספר אלמנטים: האוריינטציה המינית, תקשורת עם הורים, סביבה וחברים, ביטחון עצמי, ועניינים של כאן ועכשיו כמו למשל השתלבות ב"דרור".

למרות ש"דרור" הוקם מלכתחילה מתוך מגמה לטפל בנערים שנשרו מן הבית בגלל בעיות באוריינטציה המינית, ההגדרה הטיפולית של המקום אינה מתמקדת ספציפית בסוגיה זו. בנקודה זו לא חל שינוי במהלך שתי שנות המחקר ב"דרור". אמרה לנו עו"ס הבית בראיון שערכנו עימה בשנת המחקר הראשונה (15.2.04):

"... ההתעסקות באוריינטציה המינית זה התעסקות בעוד משהו ממכלול דברים. חשוב לי להגיד שאף נער שמגיע אלינו לא מגיע בגלל האוריינטציה המינית בלבד. נער שמגיע למסגרת חוץ ביתית לא מגיע רק מפני שלא מקבלים אותו בבית כי הוא הומו. הוא מגיע בגלל עוד הרבה מאוד סיבות כי יש לו בעיות מאוד קשות בתקשורת, בעיות אישיות, בעיות באמון ובביטחון עצמי. כל הבעיות הן בעיות מסדר גודל הרבה יותר גדול מאשר ההתמודדות שהיא רק עם אוריינטציה מינית וניתן לאמר זאת על כל נער ונערה ששהו פה..."

והיא הוסיפה וחיזקה זאת בראיון נוסף שערכנו עימה לקראת סוף שנת המחקר השנייה (2.05.05):

"התפיסה הטיפולית של הבית מתייחסת לדברים היותר כלליים של טיפול כמו התערבות בבעיות גיל ההתבגרות והתערבות במשבר. האוריינטציה המינית מדוברת פה כל הזמן אבל היא עדיין נושא נלווה למכלול של בעיות. אני חושבת שכל ההוויה גם פה בחדר הזה (חדר הטיפול) וגם בכלל בבית, מאוד עסוקה בנושא של האוריינטציה המינית, אבל, חשוב לי מאוד להגיד שזה (הנושא של האוריינטציה המינית) הוא לא הנושא העיקרי, לא הנושא הראשון וגם לא השני

והשלישי שמתעסקים בו פה בחדר הטיפול. פה בחדר יש הרבה התעסקות בכאן ועכשיו, הרבה התעסקות בקשרים ובדיאלוג עם המשפחה ובכבוד ובמיניות ובוהות בכלל. גם בהתערבות המשפחתית הנושא של מיניות הוא לא הראשון שעולה. הרבה לפני זה מדברים על תקשורת ועל לריב ולהישאר בחיים, ללמוד לדבר, ללמוד להתעצבן. לפעמים יש משפחות שבכלל לא מגיעות לדבר על הנושא הזה של מיניות כי יש להן דברים הרבה יותר בוערים לקיום המשפחתי ולסדר היום שלהם."

לכאורה יש פער בין ההגדרה הבסיסית של "דרור" כמרכז ייחודי לנערים ונערות החווים דחייה וניתוק על רקע האוריינטציה המינית שלהם, ובין העובדה כי אוריינטציה זו אינה מהווה סוגיה מרכזית ועיקרית בטיפול. במהלך שתי שנות המחקר מצאנו כי אומנם כל הנערים שהגיעו ל"דרור" הגיעו מתוקף הגדרתם כבעלי אוריינטציה מינית שונה, אולם במסגרת הטיפולית הניתנת ב"דרור", העיסוק באוריינטציה המינית נלווה לבעיות שהן אופייניות למתבגרים בכלל ולמתבגרים במצוקה בפרט. בדו"ח הביניים שהתפרסם ביוני 2004 שאלנו מדוע אם כן לא לשלב נערים אלה במסגרות קיימות שממילא נותנות מענה למתבגרים בסיכון ובמצוקה? וציינו כי במהלך התצפיות והראיונות שקיימנו נחשפנו למספר תשובות אפשריות שניתנו לנו הן על ידי צוות הבית, הן על ידי הנערים עצמם והן על ידי ההתנהלות הכוללת של "דרור". כל התשובות וכל ההתייחסויות שאותרו במהלך שנת המחקר הראשונה באו לידי ביטוי גם במהלך שנת המחקר השנייה וקיבלו מבחינתנו תוקף רב יותר. אחת התשובות שחזרה על עצמה היא שעצם קיומו של "דרור" כבית פתוח לאוריינטציה מינית שונה, או לאוריינטציה שהיא בלתי ברורה או עדיין בלתי מעוצבת, מאפשרת לנערים ולנערות להתמודד עם שאלות הקשורות בוהותם המינית ביתר חופשיות ותוך כדי כך להתמודד גם עם בעיות אחרות שאופייניות לאוכלוסיית המתבגרים בכלל. כפי שאמרה עו"ס הבית בראיון שקיימנו עימה במהלך שנת המחקר הראשונה (15/2/04):

"אני חושבת שחלק גדול מהם לא היו יכולים להיכנס למקום שהאג'נדה שלו אינה קשורה לטיפול בזהות מינית. מול המשבר הזה של היציאה מהארון עולות הרבה מאוד שאלות שהם ספציפיות לנושא הזה...יש באמת כל מיני שאלות וסימני שאלה ובעיות שלא מתמודד איתן נוער במצוקה וכן מתמודד איתן נוער הומו-לסבי...ראיתי את התגובות של נוער ב"מקום אחר" ואני רואה תגובות של חבר'ה אחרים וזה יכול לגרום כזה עוול לנוער שבא לבקש עזרה כאשר גם בתוך המקום שאמור לעזור הוא לא מובן... חוסר הקבלה לא מאפשר מתן מענה הולם ואני באמת חושבת שרוב הנערים והנערות שהיו כאן לא היו משתלבים או מקבלים את המענה שהם צריכים במסגרת אחרת."

וחזרה ואמרה זאת בראיון נוסף שערכנו עימה לקראת סוף שנת המחקר השנייה (2.05.05):

"הנושא הזה קיים פה מעצם ההוויה של הבית. כי כשנער שוהה בבית עם עוד חמישה נערים שגם מתמודדים פחות או יותר עם אותן בעיות וגם ההורים שלהם אומרים פחות או יותר אותם דברים, אז כל שיחת קבוצה וכל פורום קבוצתי יש לו אפקט של טיפול קבוצתי ממש. למשל כשעזר וויצמן נפטר, השיחה עם המדריך

עסקה בעמדות של וויצמן כלפי הומואים. או, לפני כמה זמן התעסקו הרבה בזה שאישרו אימוץ חוקי לנשים לסביות. הכירו בהן כמשפחה. זה היה נושא מאוד חם פה. בכל מיני בתים אחרים בחסות זה לא היה עובר בכלל בנושא... ככלל, כל נושא שעולה גם אם לכאורה ואפילו למעשה אין לו שום קשר ואפילו לא עקיף לנושא של מיניות איכשהו תמיד מגיעים לדבר עליו, בפתחות ובקלות כי בסופו של דבר מדובר כאן בנושא שמונח בגלוי על השולחן עשרים וארבע שעות ביממה".

מהדברים שנאמרו לנו עולה כי "דרור" בשונה ממוסדות אחרים מאפשר התייחסות ושיחה חופשית לנושא האוריינטציה המינית במהלך כל היום ולא רק בחדר הטיפול. כלומר, בשונה ממסגרות אחרות ההתייחסות לנושא היא פתוחה, חופשית ומקבלת והעיסוק בו אינו בגדר סוד, דבר המאפשר לנערים התמודדות ישירה, יציאה מהארון בגלוי ובעיקר שחרור מהמועקה של שמירת הסוד.

"המקום הזה נתן לי קודם כל מרחב מחיה יותר גדול לחופש של הזהות המינית שלי. להיות מי שאני. וזה הדבר שהכי היה חשוב לי לאורך כל החצי שנה. בזה שאני יכול למשל להכיר מישהו ולדבר איתו בטלפון בצורה חופשית בלי שיעירו לי או יאזינו. למרות כל הקשיים הנפשיים אני מרגיש טוב עם החופש שנתנו לי לחיות ולהיות כמו שאני, מי שאני..." (מתוך שיחה עם אחד הנערים- 2.3.04).

וכפי שציינה גם רכזת הבית הנוכחית (16.05.05):

"אם הרכזת יושבת במרפסת ומדברת עם ילד ושואלת אותו איך היה לך אתמול ביציאה? פגשת מישהו חדש? לקחת איתך קונדום? אז בהתחלה זה נשמע מאוד מוזר אבל אחרי איזה יום יומיים הוא מבין שככה מדברים בבית. שאנחנו מדברים על זה... אם ילדים באים ומדברים סביב השולחן בזמן הארוחה על זה שהם יצאו ושכבו אבל זכרו לקחת קונדום או שהם מדברים על זה שהם לא שכבו מין בטוח ומבקשים ללכת למרפאת לוינסקי מבחינתי זו הצלחה..."

העובדה שחלק מהצוות השכיר של "דרור" משתייך לקהילת הלהט"ב, כמו גם מתנדבים המשתייכים לקהילה, מחזקת מגמה זו. נראה לנו כי לעובדה זו משקל רב בהתפתחות הטיפולית של הנערים, בהעצמתם ובהעברת המסר כי שונות באוריינטציה המינית הינה אפשרית ומקובלת ולא בהכרח בעלת משמעות שלילית. בעצם החשיפה של הנערים לקבוצת בוגרים מצליחים המשתייכים לקהילה, יש ערך טיפולי שהוא בעל מסר חשוב המכוון לאפשרות של עתיד נורמטיבי. ממצא זה קיבל חיזוק נוסף במהלך שנת המחקר השנייה. הנחה זו מקבלת חיזוק מדברי אחת האמהות שאמרה:

"מהיום שהוא הגיע ל"דרור" וראה שאפשר לדבר על זה בלי לחץ ובלי שאף אחד יכעס עליו הוא השתחרר לגמרי. אבל הכי חשוב היה שהוא ראה שיש אנשים כאלה, כמוהו, שבכל זאת הצליחו להגיע למשהו בחיים. לפני "דרור" הוא רק ישן כל היום, וכל הלילה הוא בילה ואמר שהוא יעבוד בתור זונה כדי שיהיה לו ממה לחיות. אחרי שהוא הגיע לשם הוא פתאום התחיל לדבר על עתיד ואמר שהוא יכול לעשות עם עצמו משהו כי יש אנשים שמגיעים למקומות טובים בחיים ועבודות טובות, ועכשיו הוא עובד כל יום. אפילו שהוא מבלה עד ארבע בבוקר, בשמונה

בבוקר הוא קם כמו אריה והולך לעבוד ועובד קשה מאוד. עכשיו גם אני מאמינה
שלמרות מה שהוא, הוא יכול להגיע לדבר אמיתי בחיים שלו...קודם, לפני "דרור"
גם אני וגם הוא לא האמנו בזה..." (25.12.03).

אותה אם חזרה ואמרה לנו כשנה וחצי לאחר הראיון הראשון שקיימנו עימה (2.05.05):

"אי אפשר להאמין מה נהייה מהילד הזה. אין לי מילה אחת רעה להגיד עליו ואני
אומרת תודה ל"בית דרור" שהצליח להציל אותנו מהמקום שהיינו בו. למדנו גם
אני וגם הבן שלי, לחיות עם העובדה שהוא הומו, אבל מבחינתי זה כבר לא משנה
כי הוא בכל שאר הדברים נהייה בן אדם נורמטיבי שהולך לעבודה ולומד ולקוח
אחריות על מה שהוא עושה ולקוח חלק בפעילויות השוטפות של הבית. אז מה אם
הוא הומו הוא הבן שלי ותמיד יהיה. ההשפעה של הבית הזה היא לכל החיים,
הוא יצא משם כבר לפני שנתיים והכול בסדר איתו. אני עכשיו מאמינה בו ובעיקר
מאמינה לו".

הטיפול ב"דרור" בא לידי ביטוי בכמה רמות: פרטנית, משפחתית וקבוצתית. רכזת הבית (הן
הראשונה והן הנוכחית) והעובדת הסוציאלית (הן הראשונה והן הנוכחית) רואות בשלוש הרמות
מכלול טיפולי שלם.

הטיפול הפרטני והמשפחתי ב"דרור"

הטיפול הפרטני והמשפחתי מתקיימים במקביל. הנחה טיפולית זו הינה פועל יוצא של המטרה
המוצהרת של סידור ותיווך שהיא כאמור החזרת הנער אל משפחת המוצא שלו. לפיכך, מאמין
צוות הבית כי יש לחזק את הנערים בינם לבין עצמם בשיחות טיפוליות פרטניות ולהכין אותם
לקראת מפגש עם המשפחה ובמקביל לחזק את המשפחה ולנסות ולפתוח בהליכי גישור בין בני
המשפחה והנער. במהלך שנת המחקר הראשונה מצאנו כי גישה טיפולית זו, המנסה לגשר בין
ההורים והילדים ולהחזיר את הנער לביתו, הובילה לעיתים לתגובות עוינות הן מצד הנערים והן
מצד ההורים. התפיסה שהוצגה בפנינו במהלך שנת מחקר זו הייתה ש"דרור" אמור לשמש בעבור
הנערים מקום מכיל, מגן ומקבל, מקום שהנערים הגיעו אליו לאחר שברחו מבית ההורים, ואילו
עתה מוזמנים ההורים אל הבית ביוזמת הצוות. מבחינת ההורים בא לידי ביטוי כעס שהיה נעוץ
בעובדה כי ביקשו מהם להתמודד בגלוי עם האוריינטציה המינית של ילדם, במסגרת שנתנה
כביכול, מעצם פתיחותה, לגיטימציה לאוריינטציה מינית זו.

לעומת זאת, בשנת המחקר השנייה מצאנו שינוי משמעותי בתחום זה. כפי שכבר ציינו צוות הבית,
ובעיקר העובדת הסוציאלית היוצאת, שינו את תפיסתן ביחס לנושא הגישור ולאופן שבו פנו הן
להורים והן לנערים. כתוצאה מכך מצאנו כי רמת ההתנגדויות משני הצדדים ירדה באופן
משמעותי ולמעשה במרבית המקרים היה שיתוף פעולה.

"בעבר כשהזמנו לפה הורים, נערים ראו בזה איזה סוג של בגידה בהם. היום
אנחנו יותר עדינים באיך שאנחנו מציגים את הגישור בפני הנער. הילד רואה
הורים נכנסים, יוצאים, הולכים, חוזרים, מתקשרים...אחרי שבוע אני יכולה גם

להגיד לו תשמע זה רלבנטי להיפגש עם ההורים שלך. ואחרי שבועיים גם אפשר להמשיך ולדבר על זה ואחרי שלושה ההורים יגיעו לפגישה ראשונית..." (העובדת הסוציאלית היוצאת 2.05.05).

אומנם, גם במהלך שנת המחקר השנייה נדרשה העובדת הסוציאלית לגמישות ויצירתיות רבות ביצירת מערכות היחסים בינה ובין ההורים, ו במקרים מסוימים עשתה מאמצים כדי ליצור קשר וליזום פגישות, אך עם זאת תהליכי יצירת קשרים היו בעינינו קלים יותר, מיומנים יותר ומקצועיים יותר.

"ההורים של אחד הנערים למשל. נפגשתי עם אמא שלו בהתחלה בקניון בירושלים כי היא לא רצתה שאני אבוא אליה ליישוב שבו היא גרה וגם לא רצתה לבוא לתל אביב. אחר כך היא אמרה שהיא תבוא לתל אביב אבל לא ל"בית דרור" אלא לבית קפה והיא לא באה בכלל. אחר כך היא הסכימה שאבוא אליה הביתה, אחר כך שני ההורים באו ל"בית דרור" ועכשיו הם באים לפה עשר דקות לפני הפגישה כל פעם, שניהם. זאת אומרת זה היה שווה החיזור הזה." (העובדת הסוציאלית - 2.05.05)

הטיפול הקבוצתי ב"דרור"

ברמת הטיפול הקבוצתי, במהלך שנת המחקר הראשונה קיים הבית מספר פעמים בשבוע פורום קבוצתי למשל: שיחת מדריך, שיחה עם אם הבית, שיחה עם רכזת הבית וחוגים קבוצתיים. מתוך עיון ביומן העברת משמרת עלה במהלך תקופה זו, כי הנושאים שנדונו במפגשים הקבוצתיים עסקו בענייני החיים השוטפים בבית, ביחסים בין הנערים לעצמם, בין הנערים לצוות, בשאלות הקשורות לסדר היום כמו עמידה בכללים ובתקנות וכדו'. למעשה לא התקיים טיפול קבוצתי בסוגיית האוריינטציה המינית, כפי שעלה מדברי אחד הנערים בשיחתנו עימו:

ש: "בשיחות קבוצה מדברים על הנושא של הזהות המינית?"

ת: "מדברים על נושאים של הבית לא מדברים על נושאים אישיים..."

ש: "אז עם מי יכולים לדבר על הנושא הזה?"

ת: "עם העו"ס".

ש: "זאת אומרת רק בשיחות אישיות?"

ת: "אם הם (הנערים) בוחרים להעלות את זה הם יכולים אבל עוד לא יצא לי לראות את זה כאן."

ש: "חשבתי שזה יהיה נושא שמדובר המון בכל מיני פורומים, בשיחות מדריך."

ת: "גם אני חשבתי ככה. לפעמים המטרות של הבית הולכות על חשבון המשהו שלך."

ש: "אם היית יכול להשפיע, איזה דברים היית משנה או מוסיף?"

ת: "הייתי יותר מעביר פה את התוכן של השיחות לנושאים של תמיכה ודיבור על החברה ועל הנטיות המיניות. יותר להתמקד בנושאים אישיים". (אחד הנערים – 2.3.04).

במהלך שנת המחקר השנייה, עם כניסתה של רכזת הבית החדשה חל שינוי בנושא זה. רכזת הבית החדשה הנהיגה קבוצה טיפולית (בעלת היבט חינוכי) שבועית בשם "סקס אחר" שעסקה ישירות בנושא האוריינטציה המינית ואפשרה שיחה מסודרת, חד שבועית ומוגדרת בשעות. כל דיוני הקבוצה עסקו בנושאים שונים של מיניות שהוחלט עליהם מבעוד מועד. בחלק מהמקרים הוזמנו אף נציגים של גורמים חיצוניים להרצאה ודיון כמו למשל נציגה של עמותת "משפחה חדשה". מצאנו כי הנערים הביעו שביעות רצון מהקבוצה ותכניה.

המטרה החינוכית של "דרור"

במהלך השנה הראשונה של המחקר באה לידי ביטוי מטרה של חינוך לערכים והרגלי עבודה ולימודים, דהיינו רה-סוציאליזציה של הנערים תוך כדי שהייתם במסגרת. מטרה זו באה לידי ביטוי בבניית מסגרת תפקודית יומיומית נורמטיבית (שעת קימה, פגישת בוקר, תורנויות וכדומה), בשילוב נערים בגיל בית-ספר במסגרת לימודים נורמטיבית, (כולל חדר למידה, מחשבים, ספרייה, העסקת מורי עזר), ובהנחיה ועידוד הנערים והנערות במקום למצוא לעצמם עבודה, להשתלב בפעילות התנדבותית ולהשתתף בפעילויות וחוגים.

למרות שלמטרה החינוכית יש היבטים ארוכי טווח (למשל, סיום לימודים או השתלבות והתמדה במקומות עבודה), היא אינה עומדת בסתירה לעקרון הזמניות של המקום. באותה מידה שבה מפנה (במהלך שתי שנות המחקר) הצוות משאבים להחזרת הנערים למשפחות המוצא או לסידורי קבע אלטרנטיביים הצוות משקיע זמן ומשאבים למימוש המטרה החינוכית, תוך התחשבות במסגרת הזמן הנתונה. שלוש המטרות, הן הטיפולית הן הסידורית והן החינוכית, נתפסות על ידי צוות הבית לא רק כבעלות חשיבות דומה אלא כמטרות משלימות. חזרתו של נער הביתה היא אומנם המטרה העיקרית של "דרור", אולם בעיני הצוות חזרה הביתה ללא תהליך של רה-סוציאליזציה והשתלבות במערכות חברתיות נורמטיביות אינה טובה דיה. כפי שהגדיר צוות הבית באחד המסמכים הרשמיים: "המסגרת היא מסגרת טיפולית, וכל אינטראקציה חינוכית, משמעתית וטיפולית היא בעל ערך מוסף טיפולי". כלומר, גם אם אנו מבחינים במטרות שונות במסגרת תפעולו של הבית דהיינו מטרה תיווכית-סידורית, טיפולית או חינוכית, מבחינת הצוות מדובר למעשה במטרה אחת כוללת שיש לה זרועות שונות של עשייה ותפקוד.

במהלך שתי שנות המחקר ראינו התייחסות לנושא החינוכי בשתי רמות: **א.** ברמת חינוך הנערים השהים ב"דרור": צוות הבית השתדל שלא לוותר לנערים בנושא החינוכי. במקרים בהם היה מדובר בנערים עם קשיי השתלבות החזיר אותם "דרור" שוב ושוב למסגרות תוך התחשבות בקשיים. לשם כך הפעיל צוות הבית מערכת קשרים ענפה עם נציגים שונים מתוך הקהילה שסיפקו לנערים לא אחת עבודה בשכר או בהתנדבות. **ב.** ברמת חינוך לשינוי עמדות של דיירי "מקום אחר" וברמת חינוך הנוער הישראלי והציבור בכללו לסובלנות בנושא זהות מינית שונה: צוות הבית הציב

לעצמו מטרה חינוכית נוספת הפורצת את גבולות הבית עצמו ומתייחסת לחברה בכללותה. דבר זה בא לידי ביטוי בשני מישורים:

1. בניהול קבוצות "סקס אחר" משותפות בין שוהי "דרור" לשוהי מרכז החירום "מקום אחר" מתוך כוונה ליצור מצע לחינוך, סובלנות ופתיחות לנערים ונערות בעלי זהות מינית שונה. ההחלטה ליצור מפגשים אלה דווקא על רקע הזהות המינית השונה אפשרה לנערים ולנערות ליצור דיאלוג והיכרות קרובים ואולי אף למתן את הסטיגמות החברתיות ההדדיות הקשורות בנוער הומו-לסבי המאפיין את "דרור" מחד-גיסא, ובנוער סיכון ומצוקה המאפיין את "מקום אחר" מאידך-גיסא.

בהקשר זה אמרה לנו רכזת הבית הנוכחית בראיון שנערך עימה:

"ב"מקום אחר" היו קבוצות של "סקס אחר" שהיו נורא טובות. החלטנו לקיים קבוצות כאלה גם ב"דרור" כי זה נראה לנו מאוד חשוב. ראינו שהם (הנערים והנערות) לא יודעים הרבה למרות שהם באים מהרקע הזה של מיניות שונה ואמורים היו לדעת אז החלטנו לחשוף אותם לכל מיני נושאים כמו סקס בטוח, מחלות מין, משפחה חדשה וכל מיני נושאים שנראה היה לנו חשוב שהם יהיו מודעים אליהם. אני חושבת שלקבוצה הזו יש הצלחה גדולה ושהם בעצם מחכים לה. אנחנו מאוד מרוצים ממנה. גם החיבור עם הילדים של "מקום אחר" הוא מצוין בעינינו כי אנחנו חושבים שיש משמעות לחינוך המשותף ולזה שילדים ב"מקום אחר" יכירו ויתקרבו לילדים שלנו."

2. בהטמעת הבית בקרב האוכלוסייה הרחבה ובקרב האוכלוסייה המקצועית (יועצות ביי"ס, פסיכולוגיות חינוכיות, מורים וכו') באמצעות העברת מצגות המתארות את הבית ופעילותו. בהשוואה בין שתי שנות המחקר, במהלך השנה השנייה חל גידול במספר המצגות שהעבירה העובדת הסוציאלית והוא עמד בשנה זו על לפחות ארבע-חמש מצגות בחודש, אל מול מצגת אחת בחודש בשנת המחקר הראשונה. במקביל גדלה גם הפריסה הגיאוגרפית. אנו רואים בגידול המספרי ובפריסה הגיאוגרפית אמצעי לשיווק "דרור" (לשם הגדלת התפוסה) אך גם לשיווק הנושא של נוער להט"ב כחלק מתחילת המימוש של המטרות לטווח הארוך.

הגדרת אוכלוסיית היעד ואפיוניה

אפיוני אוכלוסיית היעד של "דרור" נובעים מהגדרת מטרת המקום. אוכלוסיית היעד הוגדרה כנערים ונערות, בני 14 עד 18, בעלי נטייה מינית להט"ב או המתלבטים בנטייתם ו/או זהותם המינית, שהגיעו בעצמם למקום או שהופנו על ידי אנשי מקצוע, ושאינן להם בזמן הגעתם מקום דיוור הולם.

במהלך השנה הראשונה לפעילות "דרור" השתנתה והתרחבה ההגדרה "דה-פקטו" של אוכלוסיית היעד והוחלט כי במקרים מסוימים לאור החלטה של צוות הבית ובהתייעצות עם מנהל "גג וגם", יתקבלו נערים ונערות מעל גיל 18. שינוי זה בהגדרה נבע מהעובדה כי במהלך השנה הראשונה נדחו

פניות של נערים מעל גיל 18 למרות שתפוסת הבית היתה חלקית בלבד. לכן הוחלט על שינוי ההגדרה "דה-פקטו", ואכן בשלוש שנותיו הראשונות 27% מהשוהים בבית היו מעל גיל 18.

"הגיל אומנם תחום, אבל עד שנת 2005 שזו תקופת הפיילוט, חשוב לשמור על

פתיחות וגמישות רבה לסוגי אוכלוסייה שונים". (מתוך דיוני וועדת ההיגוי –

(4.2.04

יש לציין כי ההגדרה הרשמית של אוכלוסיית היעד כפי שהיא מופיעה בכל המסמכים הרשמיים של הבית (גילאי 14-18) נשארה כשהיתה.

במהלך שנת פעילותו הראשונה של "דרור" פנתה אל הבית אוכלוסייה ממעמד סוציאקונומי בינוני-גבוה, כזו שאינה מוכרת ללשכות הרווחה. אפיון זה הוליד שאלות לגבי התוקף הקיומי של "דרור" ובין השאר נשאלה השאלה האם יש מקום להקים מסגרת תומכת לנערים, שמעבר לבעיית הזהות המינית לא סובלים לכאורה גם מבעיות אחרות. מצב זה יצר בלבול מסוים הן בקרב צוות הבית והן בקרב יוזמיו, והיתה תחושה שמדובר במסגרת אליטיסטית ומפנקת וכי הנוער הפונה, שאינו עסוק בהישרדות ממש, יכול היה לקבל עזרה במסגרות אחרות. עם הזמן חל שינוי באפיון זה, ומרבית הפונים מתמודדים לא רק עם שאלות של זהות מינית, אלא גם מוכרים ללשכות הרווחה, מגיעים מרמה סוציו-אקונומית בינונית ומטה וחווים דחייה וניתוק. כתוצאה מכך צוות הבית פחות חשוף לביקורת חיזונית באשר לשאלת הצורך בקיומו של הבית. שירותי הרווחה רואים באפיוני האוכלוסייה הנוכחיים הצדקה להפעלת הבית, כפי שאמרה לנו העובדת הסוציאלית בראיון שהתקיים במהלך שנת המחקר הראשונה:

"חלק מהשנה הראשונה מי שהיתה האוכלוסייה זה פלח שמי שעובד עם נוער במצוקה לא מכיר. חבר'ה שלא מוכרים לרווחה או משפחות שלא מוכרות לרווחה, במצב כלכלי סביר, שאין לו בעיות אחרות. ועלתה השאלה מי פנוי להתעסק בשאלות של זהות מינית באמת... היתה לאנשים בעיה לקבל את זה. זאת אומרת, היתה להם הרגשה שזה לא הגיוני שיהיה מקום להומו-לסבי בישראל של שנות האלפיים. כי יש בעיות אחרות- חברתיות, חסרים מקומות לנוער במצוקה, אז דווקא את המקום הזה צריך? ...אני חושבת שהחברה היתה צריכה חיזוק שאנשים רצו שתהיה כאן עוד אוכלוסייה... וזה שהשתנתה פה האוכלוסייה נתן יכולת למי שהביט על הבית הזה בביקורת לנשום לרווחה... יש לי הרגשה שזה נתן איזה שהוא אישור חברתי, זה נראה בסדר, יש לכם הצדקה..."

במהלך שנת המחקר השנייה ראינו כי מגמה זו של אפיוני האוכלוסייה נשמרה, מרבית הפונים ל"דרור" הגיעו ממעמד סוציאקונומי בינוני ונמוך ונשמר גם האפיון של ההיכרות עם מחלקות הרווחה.

"דרור" אמור לשרת נערים ונערות מכל רחבי הארץ. לפיכך אין הגבלה גיאוגרפית בנוגע לאוכלוסיית היעד, וצוות הבית מתמודד גם עם נערים ונערות שלא רק שעזבו את האזור הגיאוגרפי של ביתם אלא גם שעזבו מוסדות חינוכיים או מקומות עבודה. אפיון זה באה לידי ביטוי בשתי שנות המחקר.

למעשה, מגבלות הקבלה לבית הן מועטות בלבד, וצוות הבית מוכן להתמודד עם בעיות שונות, גם אם אלה קשות. לכן, ל"דרור" מתקבלים גם נערים ונערות הסובלים ממגבלות רפואיות, הפרעות פסיכיאטריות, נערים העשויים לסכן את עצמם, נערים הסובלים מבעיות התנהגות והפרעות התנהגות, גם כאלו הנמצאים תחת השפעת סמים ואלכוהול או עובדים בזנות. האחרונים מתקבלים לבית בתנאי שיתחייבו להפסיק את השימוש בסמים ואלכוהול ואת העיסוק בזנות. נערים שמסכימים להתחייב לכך ולא עומדים בהתחייבותם מסולקים, לאחר דיון של הצוות בועדת חריגים. דבר זה בא לידי ביטוי במקרה של אחת הנערות ששהתה ב"דרור" ולמרות התחייבותה, לא רק שלא פסקה מהעיסוק בזנות אלא שאף ניסתה לדרדר נערים אחרים מהבית לעיסוק בזנות. על רקע זה סולקה הנערה מן הבית. במהלך שנת המחקר השנייה התקבל לראשונה ל"דרור" נער עם רמת משכל גבולית. לדברי העובדת הסוציאלית צוות הבית היה בתקופה זו בשל מספיק בכדי להתמודד עם נער עם בעיה מסוג זה כמו גם השוהים בבית שהביעו לדעתה בשלות ובגרות בקבלה והתמודדות.

ל"דרור" מתקבלים גם נערים המופנים אליו בצו בית משפט, זאת בתנאי שהפיקוח על נערים אלה נשאר בידי קציני המבחן או פקידת הסעד. מבחינה זו משמש "דרור" אמנם כאכסניה זמנית, אך הנערים השוהים בו תחת צו מחויבים להתנהגות על פי כללי וחוקי הבית בדיוק כמו כל נער אחר.

לאורך שנת המחקר הראשונה נראה כי חלה הרחבה בהגדרת אוכלוסיית היעד כפי שהדבר בא לידי ביטוי במדיניות הקליטה, עם מגמה מסוימת לקבלתם של מקרים קשים יותר מבחינת בעיות התנהגות. עיון ביומן העברת משמרת הכולל בתוכו התייחסויות לטיפולים תרופתיים שלוקחים הנערים מעלה כי חלק מהנערים השוהים ב"דרור" מטופלים בטיפול פסיכיאטרי ברמה כזו או אחרת. בהשוואה לשנת המחקר הראשונה בה נושא המקרים הפסיכיאטרים היה מדובר והעסיק את צוות הבית, בשנת המחקר השנייה לא הוצגו בפנינו באופן מיוחד ועם שימת דגש מיוחדת המקרים הפסיכיאטרים. בעינינו הבדל זה בהתייחסות לנושא המקרים הפסיכיאטריים מראה גם הוא על התמקצעות צוות הבית כמו גם על מידה מסוימת של הרגל והעדר חשש בטיפול במקרים מסוג זה.

במשך שנת המחקר הראשונה עברו ב"דרור" מספר נערים ונערות בני תרבויות מיעוט – ערבים, יוצאי אתיופיה, דתיים וחרדים. "דרור" אמור לשרת כל נער ונערה שהם להט"ב וחסרי קורת גג העונים על דרישת הקבלה ואכן עשה ועושה מאמצים ליישם זאת ללא קשר לתרבות המוצא של הנער. למרות העירוב התרבותי לא ניכרו על פני השטח תקריות, מתחים או בעיות. כמו כן לא הורגשה תחושת זרות ו/או חוסר הבנה למרות הפער הבין-תרבותי. נראה כי גם העובדה שמדובר במקום חילוני באופיו (מעורב מינית, אינו שומר כשרות באופן מלא, לא שומר שבת), לא הפריעה לשהייתם של נערים דתיים ו/או חרדים במקום. בדומה לנושא של הבעיות הפסיכיאטריות גם הנושא של נערים בני תרבויות מיעוט לא הוצג באופן מיוחד בפנינו במהלך שנת המחקר השנייה, ולפיכך לא העסיק את צוות הבית והשוהים בו, כמו גם את צוות המחקר באופן מיוחד או יוצא דופן.

אוכלוסיית טראנסגי'נדר

במהלך שנות קיומו, שהו ב"דרור" שישה בני נוער, חמישה נערים ונערה אחת, שהגדירו עצמם כטראנסגי'נדר. כחלק מהגדרת הטיפול בבני נוער להט"ב מחויב צוות "דרור" לטפל גם בנוער טראנסגי'נדר. כך מוצא עצמו צוות הבית מתמודד עם בעיות ושאלות ייחודיות בהתמודדות היומיומית עם נוער טראנסגי'נדר כמו, למש, באיזה חדר לשכן נער או נערה – האם על פי זהותם הביולוגית, זו שכתובה בתעודת הזהות שלהם, או האם לפי ההגדרה החדשה שאימצו לעצמם?

"דרור" מקבל בני נוער שהם טראנסגי'נדר, בשלבים שונים של גיבוש הזהות המינית, דבר שגורם לעיתים לדברי אנשי הצוות לקשיים הן בהתמודדות היומיומית בנוגע לאכלוס וטיפול, והן בתגובות שאר הנערים השוהים בבית, הרואים עצמם כקבוצה שונה ונפרדת מנוער טראנסגי'נדר, ומביעים לעיתים בלבול ודחיה.

כפי שאמרה לנו העובדת הסוציאלית:

"אני לא בטוחה שטראנס יכולים לעבור תהליך משותף עם הומואים ולסביות מתבגרים. זה הביא לפה הרבה דילמות לא פשוטות. אני אומרת את זה טיפה בלחש כי אני יודעת שטראנס מוקצים קצת גם בתוך הקהילה ההומו-לסבית ואני לא באה מהמקום הזה אלא ממקום טיפולי מקצועי שאומר שהם צריכים טיפול אחר". (2.05.05)

צוות הבית משתדל לערוך שיחות הכנה לנערים ולנערות השוהים ב"דרור" לקראת קבלת נער טראנסגי'נדר, על מנת להכין לקליטת הנער וליצור אוירה מקבלת מצד הנערים. עם זאת ידוע לנו כי במקרים מסוימים, למרות שנערכו שיחות הכנה כאלה, עדיין גילו הנערים והנערות ששהו בבית התנגדות רבה וראו לא אחת בנער טראנסגי'נדר איום והפרעה לחיים השוטפים ב"דרור". כך קרה שנערים טענו באוזנינו כי במקרים שבהם שוהה בבית נער טראנסגי'נדר על שאר הקבוצה לגלות סבלנות וסובלנות, לערוך ויתורים ואפשר הקלות שונות בתפקודו של אותו נער. בנוסף, טענו גם כי ההשקעה הרבה שמשקיע צוות הבית בנער טראנסגי'נדר וכי תשומת הלב הרבה שהוא מקבל גוזלים זמן ותשומת לב משאר הנערים ויוצרים תחושה של קיפוח.

כפי שאמרה לנו העובדת הסוציאלית בראיון שערכנו עימה (2.05.05):

"הטיפול בנוער טראנסגי'נדר גוזל מאיתנו הרבה שעות עבודה והרבה מאוד אנרגיה. אנחנו מוצאים את עצמנו לפעמים משקיעים בנער כזה הרבה מאוד וזה בא לידי ביטוי לא רק בשיחות השוטפות איתי אלא גם בשיחות רבות עם כל הצוות, בועדות הערכה בישיבות צוות וכו'. למשל ע' שמקבלת פה בבית המון תשומת לב, יכולה לשבת אצלי בחדר הרבה שעות בהשוואה לנערים אחרים ואני מוצאת את עצמי נשאבת לזה. זה משמעותי בהתחשב בעובדה שאני לא המטפלת היחידה שלה. שמעבר לשיחות איתי היא בטיפול שבועי אצל אילנה ברגר והיא נפגשת גם עם נורה גרינברג. דיברתי איתה פעמיים שלוש בשבוע וזה ממש דרש הרבה מאוד כוחות מהמדריכים וממני מהרכזת, מאב הבית, הילדים ומכולם. ברור

לי לגמרי שנערים אחרים בבית רואים את זה ושיהיה להם מה להגיד על זה, וברור לחלוטין שהם יכולים להרגיש מקופחים במידה רבה".

תחושת הקיפוח אותה הביעו בפנינו הנערים בוטאה גם על ידי הנוער הטראנסגינדר ששהה במקום. הרגשה זו באה לידי ביטוי בעיקר בהתייחסות לשאלת העמידה בחוקים ובכללים שמציב "דרור". יש לציין כי במהלך שתי שנות המחקר שמנו לב לשינויים בעמדת צוות הבית בתחום זה. אם בשנת המחקר הראשונה הנושא של שאלת העמידה בחוקי וכללי הבית לא היתה נתונה כלל למשא ומתן בין הנערים והצוות וכל נער שהגיע ל"דרור" היה מחויב לעמוד בכל דרישות הבית אחרת יושהה או יסולק, הרי שבשנת המחקר השנייה חל שינוי משמעותי בתחום זה. נערים טראנסגינדר נהגו ליצור דיאלוג עם צוות הבית ובמספר מיקרים אף הצליחו להשיג הקלות עקב 'מצבם' השונה משאר הנערים. למשל, במקרה אחד אפשר צוות הבית הקלה בשעות הקימה בבוקר, בשעת כיבוי האור, בהשתתפות במטלות הניקיונות והבישול ואפילו ובעיקר השארת נער בבית למרות שעבר על קו אדום. באופן כללי יש לציין כי צוות הבית גילה סבלנות רבה יותר במהלך שנת המחקר השנייה כלפי נוער טראנסגינדר ושם את מרבית הדגשים בהתייחסות לנוער זה דווקא לסוגיית המגדר ולא לסוגיות בהן מתמקד הבית בהקשר לשאר הנערים. לפיכך, במקום שבו שאר הנערים מוגדרים כמתבגרים ורק אחר כך כנוער להטי"ב מוגדרת אוכלוסיית הטראנסגינדר קודם כל כאוכלוסייה בעלת בעיה מגדרית ורק אח"כ כאוכלוסייה מתבגרת. לדעתנו, אחת הסיבות לשינוי תפיסתי זה מקורה במעורבותה ההולכת וגדלה של הגב' נורה גרינברג ב"דרור" בטיפול באוכלוסיית הטראנסגינדר בכלל ובמקרים ספציפיים. אם במהלך שנת המחקר הראשונה היתה הנ"ל מעורבת מרחוק, הרי שבשנת המחקר השנייה באה מעורבותה לידי ביטוי מרגע כניסת טראנסגינדר ל"דרור", בליווי וחונכות של הנער, הדרכת הצוות, השתתפות בישיבות הערכה ובמעורבות ישירה בטיפול. בהקשר זה אמרה לנו הגב' נורה גרינברג בראיון שערכנו עימה (11.04.05):

"דרור" היה צריך ליצור לעצמו זהות. בתחילה נוער טראנסגינדר נתפס כאוכלוסייה עבריינית שעוסקת בפעילות עבריינית ולכן התנו את הטיפול בנערים אלה במוכנותם לקבל תנאים וחוקים נוקשים. בתקופה הנוכחית יש גישה אחרת שאומרת אנחנו לא לגמרי מבינים בעניין הזה וצריכים ללמוד אותו, ולא להתחמק ממנו. הצוות למד שנער שנמצא בתהליך של טראנס-סקסואליות כלומר בתהליך שינוי, זה תופס את כל הווייתו, לוקח את כל האנרגיות הנפשיות שלו והוא אינו פנוי להתעסק בכלום, אפילו לא בחובות שהמסגרת של "דרור" מטילה עליו כחלק מכללי השהייה במקום".

סוגיה נוספת שליוותה את צוות הבית בהקשר של אוכלוסיית הטראנסגינדר נגעה לשאלת זמן השהות ב"דרור" ולשאלת גיל הנערים השוהים. מגבלת זמן השהות ב"דרור" (עד שישה חודשים) לא תמיד מצליחה לענות על הצרכים של התהליך המורכב הכרוך בקליטה וטיפול של נוער טראנסגינדר. ראינו, כי בחלק מהמקרים שבהם טופל ב"דרור" נוער טראנסגינדר היווה משך הזמן המוגדר מגבלה קשה בטיפול עבור צוות הבית, זאת משום שבחלק מהמקרים תהליך הקליטה וההתערות של נערים

אלה היה קשה וממושך ביחס לנערים האחרים, כמו גם תהליך הפרידה וההכנה להתערות מחדש בקהילה. אנו מאמינים כי מגבלות אלה הינן תוצאה ישירה של הבעיות עליהן הצבענו כבר. יש לציין כי במקרים מסוימים גילה צוות הבית גמישות גם בסוגיה זו והאריך משמעותית שהותו של נער בבית.

כפי שציינה בפנינו הגב' נורה גרינברג (11.04.05):

"נוער טראנסג'נדר זקוק לשהות יותר ממושכת ב"דרור". זה מחייב לעשות בחינה יותר גמישה מתי והאם הנער בשל כבר לצאת החוצה מבחינת התהליכים שהוא עובר."

וכפי שהדגישה גם המפקחת:

"צריך לקחת בחשבון גם את משך הזמן של השהייה. בדרור מגדירים אותו כחצי שנה וזה זמן שאינו מספיק לתהליכים שעובר טראנסג'נדר." (21.07.05)

לאור כל הנ"ל עלתה השאלה האם יש ליצור מערכת תמיכה נפרדת לנוער טראנסג'נדר או שעל "דרור" להמשיך ולפעול על פי המתכונת הנוכחית. במהלך שתי שנות המחקר ראינו שינוי בתפיסת נושא הטיפול בנוער טראנסג'נדר על ידי צוות הבית. ראינו כי צוות הבית שיפר ושכלל במהלך הזמן את דרכי עבודתו ואת אופני התמודדותו עם נוער טראנסג'נדר. עם זאת, צמיחה טיפולית זו אפשרה לצוות הבית לקבל ל"דרור" גם מקרים מורכבים במיוחד ונערים שמעבר לשאלה המגדרית שלהם העלו התמודדות גם עם בעיות רבות אחרות שנגעו למשפחה, להתבררות ולדחייה חברתית קשה ביותר. כל אלה העצימו את שאלת המגדר ואילצו את צוות הבית להתמקד באותו נער, לעיתים גם על חשבון נערים אחרים בבית. שאלת ההפרדה בין נוער טראנסג'נדר לשאר הנערים המטופלים במקום עלתה חליפות על ידי גורמים שונים שמעורבים ב"דרור". יש לציין כי הדעות בנושא זה שונות ואולי אף חלוקות.

כפי אמרה לנו גב' נורה גרינברג בראיון שערכנו איתה (11.04.05):

"דרור נחוץ לטראנסג'נדר. הטרנסג'נדר גדלים במרחב של חוסר שייכות מוחלט לחברה הלגיטימית...הביחד חשוב, האינטראקציה החברתית עם הומואים ולסביות חשובה. הומואים עלולים להירתע מטראנס אך לא נכון להפריד ביניהם. המשותף לשתי האוכלוסיות – א' התעסקות בשאלה מה זה מה מבחינת הזהות המגדרית וב' בעיות חברתיות. גם אם יהיה בית מיוחד לטראנס מתבגרים רבים עדיין נמצאים בתהליך של בלבול ואז בכל מקרה לא יהיה ברור באיזה בית לשים אותם."

וכפי שציינה בפנינו העובדת הסוציאלית של "דרור":

"אין אלטרנטיבה. אני הייתי מעיזה להגיד את זה בפה מלא אם הייתי יודעת שיש אלטרנטיבה. אני לא יודעת אם ההפרדה הזו נכונה. אני חושבת שצריך לחשוב על זה בקול רם ולהעיז להגיד את האמת שהשילוב הזה הוא קשה. אבל אני לא יודעת אם צריך לעשות בית נפרד לטראנסג'נדר." (2.05.05)

לעומתן אמרה לנו מפקחת חסות הנוער (21.07.05)

**"דרור" יכול להיות תחנת ביניים מקלט למנוחה, אבל הטיפול צריך להיות בחוץ.
אני בעצם באיזו שהיא מבוכה כי לא ברורה לי מטרת הטיפול וסוג הטיפול
ש"דרור" צריך לתת לטראנסג'נדר".**

בעינינו, אף אחת מהדעות המובאות אינה חד משמעית משום שמרבית הדעות מבוססות על תחושות ורגשות ולא על עמדה טיפולית חד משמעית. יש לציין כי "דרור" עדיין הוא המקום היחיד בארץ בתנאי פנימייה המעניק טיפול מסודר לנוער טראנסג'נדר וכי הזמן הקצר לקיומו אינו מאפשר עדיין אמירה חד משמעית שתהיה מבוססת על איסוף מידע והשוואת מיקרים. לדעתנו, הטיפול במקרים שונים של נוער טראנסג'נדר מאפשר לצוות הבית ובעיקר למערך הטיפולי שבו למידה הדרגתית של אופני טיפול שונים ודרכי התמודדות אל מול הנוער הנדון. יחד עם זאת, החלטות טיפוליות רבות מתבצעות על בסיס של ניסוי וטעייה ועל צוות הבית מוטלת המשימה הקשה של היכרות עם אוכלוסיית היעד בצד פיתוח דרכי התערבות שיכולות לשמש בטיפול באוכלוסיית הטרנסג'נדר בארץ בכלל.

כפי שאמרה לנו העובדת הסוציאלית של "דרור" (2.05.05):

**"אני חושבת שאנחנו צריכים להמשיך וללמוד. אני חושבת שהנושא הזה לוקה
בחסר ברמת הידע שיש בארץ. הנושא של טראנס רלבנטי לכל המערכות, לצבא,
לחברה, לקהילה ההומוסבית. את ההומואים והלסביות למדו כבר לקבל בארץ,
אפילו בצבא וביחס לטראנס המילה הראשונה שעולה זה קוקסינל והמילה
השנייה זה זונה ואין כמעט שום מקום חוץ מאשר אצל נורה גרינברג ואילנה ברגר
שמצליח להעלות את הנושא הזה לאיזה שהוא דיאלוג קצת יותר מקצועי".**

וכפי שציינה גם הגב' נורה גרינברג:

**"לצוות הנוכחי יש גישה נכונה, אמפטיית, אך נדרשת הגדרה מחודשת של
המטרות והאמצעים". (11.04.05)**

מבנה, סמכויות ואחריות

שנת פעילותו הראשונה של "דרור" הוגדרה כשנת ניסוי, על מנת לאפשר גמישות מקסימאלית בעיצובו של המקום. בנוסף הוחלט על מבנה פיקוח ותמיכה צמוד הכולל נציגים מהארגונים השונים שחברו להקמת השרות, וניתן תפקיד מרכזי לועדת ההיגוי, בפיקוח וליווי מקצועי של "דרור". ועדת ההיגוי היתה שותפה עוד בשלבי התכנון וההקמה של הבית, בגיבוש ההצעה להקמת המרכז ובגיבוש מודל ההפעלה.

המקום מנוהל על ידי רכזת במשרה מלאה ולה כפופים יתר העובדים. הרכזת כפופה למנהל "גג וגם" ולחברי ועדת ההיגוי ביחס לקבלת החלטות עקרוניות. במהלך שנת המחקר הראשונה התקבלו מרבית החלטות על ידי רכזת הבית, ולא תמיד הובאו לאישורו של מנהל "גג וגם". לעומת זאת,

בשנת המחקר השנייה, עם כניסת הרכות החדשה ל"דרור" גדלה מעורבותו של מנהל "גג וגם" במידה משמעותית. על פי התרשמותנו התקבלו מרבית ההחלטות על ידו והועברו לרכות הבית לשם ביצוע. מתיחויות שאפיינו בעבר את מערכת היחסים בין מנהל "גג וגם" ובין הרכות נעלמו, ומערכת היחסים שנוצרה בין הרכות הנוכחית ובין מנהל "גג וגם" התאפיינה באווירה נינוחה ללא מתיחויות. יתכן שהעובדה שרכות הבית הנוכחית שימשה בעבר בתפקיד ב"מקום אחר" היתה משמעותית הן לבחירת הרכות לתפקיד החדש ב"דרור" והן לכינון מערכת היחסים בין השניים ויצירת האווירה הטובה.

החלטות הנוגעות לחיי היום יום של הבית ולניהולו השוטף, מתקבלות בתקשורת השוטפת בין רכות הבית ומנהל "גג וגם", שהוא מקור הסמכות העיקרי עבור צוות המקום. במהלך שנת המחקר הראשונה ראינו כי החלטות הנוגעות לניהול הבית התקבלו גם בישיבות וועדת ההיגוי, כמו למשל נושא התפוסה שבעקבותיו נוהלו דיונים בנושא שיווק הבית. לעומת זאת, במהלך שנת המחקר השנייה, הוקדשו מרבית ישיבות ועדות ההיגוי לדיווחים שוטפים על מצב הבית. חברי ועדת ההיגוי תפקדו כשומעים בלבד ללא מעורבות מעשית בגיבוש הצעות או החלטות. צורת הדיווח היתה עניינית ויבשה ותכליתה העברת אינפורמציה על מצב הבית. בפני ועדת ההיגוי לא הוצגו שאלות, דילמות וסוגיות כמו למשל דמות הרכות או העובדת הסוציאלית המחליפות. בהקשר זה ציינו בפנינו חלק מחברי ועדת ההיגוי כי הוחמצה כאן הזדמנות להיעזר בוועדת ההיגוי בגיבוש זהותו ודפוסי תפקודו של הבית.

קומפלקס "גג וגם"

כאמור הוקם "דרור" כחלק מפרויקט "גג וגם" בעיר תל אביב הכולל בתוכו את "מקום אחר", "דרור" ודירת המשך. במהלך שתי שנות פעילותו הראשונות התקיים "דרור" כיחידה עצמאית שפעלה כמעט ללא קשר לפרויקט, למעט דיווחים שוטפים ותקשורת בסיסית בין רכות הבית ובין מנהל "גג וגם". "דרור" נוהל כיחידה עצמאית לא רק במישור קבלת ההחלטות, יצירת הקשרים החיצוניים והחלטה על דרכי טיפול אלא גם כיחידה כלכלית עצמאית. למעשה הקשר שבין "דרור" לשאר הפרויקט בא לידי ביטוי בנוכחות מנהל "גג וגם" בוועדות ההערכה ובישיבות ההיגוי. תמונה זו השתנתה לחלוטין עם הגעתה של הרכות הנוכחית ל"דרור" שהיתה כאמור בעבר עובדת של "מקום אחר", הכירה את פרויקט "גג וגם" וייחסה חשיבות לקשר של "דרור" ל"מקום אחר" ולהטמעתו של הבית כחלק בלתי נפרד מפרויקט "גג וגם". גישה זו באה לידי ביטוי בכל הרמות: הניהולית, הטיפולית, הכלכלית והפוליטית.

כפי שציין באוזנינו מנהל פרויקט "גג וגם" בשיחה (2.1.05):

"הקומפלקס מאפשר היענות טובה יותר לצרכים ע"י תמרון ולעיתים ניידות בין שלושת חלקי הפרויקט, "מקום אחר", "דרור" ודירת המשך. היבט נוסף של הפרויקט הוא עבודה משותפת של צוותי "מקום אחר" ו"דרור" והגדלת הגמישות ביניהם. יש פעילויות משותפות לדיירי שתי המסגרות שמאפשרת לשני הצדדים להתמודד עם הבעיות של יחסים בין סטרייטים להומוסקסואלים. "גג וגם" אמור

לתת פתרון לנוער חסר קורת גג באשר הוא, תוך דיפרנציאציה ביחס לפרמטרים שונים כמו מגדר ("דרור")... היום, נער שלא מתאים ל"דרור" או "מקום אחר" נפלט לרחוב. אנחנו רוצים ליצור זיקה בין הבתים שתיתן גיבוי לנערים: שיוכלו להיות תחת המסגרת של "גג וגם" למשל במרכז היום כשיפתח גם אם לא שוהים ב"דרור" או ב"מקום אחר".

חשיבה זו באה לידי ביטוי גם בהחלטה למנות את אב הבית של "מקום אחר" גם כאב הבית של "דרור". בנוסף, נפתח מרכז למידה משותף לנערים משני הבתים ב"מקום אחר", והתקיימו מפגשי הדרכה והעשרה משותפים לצוותים. גם ברמה הטיפולית התרחש שינוי, כאשר הוטלה על עו"ס "דרור" ועו"ס "מקום אחר" המשימה לנסות וליצור תורה טיפולית משותפת לשני הבתים. נראה לנו כי ההבדלים בין אוכלוסיית שני הבתים מתוקף הגדרתם, דרכי הטיפול השונות וההגדרות השונות של משך ההשגחה, עשויים להקשות על יצירת תורה טיפולית משותפת. עם זאת, מדובר באוכלוסיית מתבגרים, ובהתערבות קצרת מועד והתערבות במשבר, ועובדות אלה עשויות ליצור נקודות השקה בין סגנונות הטיפול השונים ולאפשר חשיבה טיפולית משותפת. רוב המרואיינים עימם שוחחנו במהלך שתי שנות המחקר הביעו אמביוולנטיות ביחס לחיבור הטיפולי בין שני המקומות והביעו לעיתים תחושה שמדובר בכורח יותר מאשר צורך טבעי העולה מן השטח כפי שהשמיעה באוזנינו אחת המרואיינות, בשיחה שבה השתתפה (21.7.05):

"החיבור לא רלבנטי. לא מבינה אותו. מתחברים יותר ברמת הצוותים על רקע יצירת התורה הטיפולית המשותפת ופחות ברמת הנערים."

הטמעתו בפועל של "דרור" כחלק בלתי נפרד מן הפרויקט, הוביל לדברי מרואייני המחקר למספר יתרונות ביניהם: הפריה הדדית של הצוותים, גידול במשאבים, ניצול משאבים משותפים בין שני הבתים (מתנדבים, נותני חסות ואנשי צוות), אווירה של שיתוף פעולה ושילוב נערים ונערות במרכז הלמידה.

עם זאת, לצד היתרונות שצוינו הועלו בפנינו ע"י ידי גורמים שונים חששות בדבר המשך השמירה על ייחודיות "דרור". לדעת רבים, הטמעת "דרור" במהלך השנה האחרונה בפרויקט "גג וגם" יצרה במידה מסוימת, תחושה של טשטוש הזהות הייחודית שהצליח ליצור לעצמו "דרור" במהלך שתי שנות פעילותו הראשונות. היות וכיוון החשיבה בניהול "דרור" השתנה מטיפוח המקום כיחידה עצמאית להטמעתו כחלק מפרויקט רחב יותר, עם דגש על חשיבה כלכלית ובמידה על צמצום כלכלי ועם רצון לחסכון ולאיגום משאבים, עשוי לדעתנו להיווצר מצב שבו חלק מההחלטות שיגעו לניהולו של "דרור" יהיו בבחינת החלטות הטובות לפרויקט כולו ולא דווקא תואמות ספציפית את "דרור". בנוסף, נשאלת השאלה האם יש מקום ליצור זיקה בלתי נפרדת בין שני הבתים והאם לאור המטרות השונות של הבתים יש מקום לראות בהם יחידה אחת כוללת? לדעתנו גם אם תעמיק החשיבה המשותפת הרי שיש להיזהר ממצב של הטמעת שני הבתים באופן מוחלט ולהמשיך ולהקפיד לראות בכל בית את מקומו הייחודי, תפקידו השונה וכן את המהות השונה שכל אחד מהם מציג. בהקשר זה אמרה לנו המפקחת (21.7.05):

"החיבור נכון מבחינת משאבי ניהול, ההפסד שעלול להיות הוא באובדן הצבע הייחודי של "דרור", בכניסה של יותר נערים ל"דרור" לפרופיל החסות ופחות בני נוער להט"ב שחוששים מהחסות".

גם עו"ס "דרור" ציינה בפנינו דברים דומים ואמרה (2.05.05):

"יש לנו מרחב להחליט מי מתאים לפה ומי לא. עם הקומפלקס, אני מפחדת מזה שהמצב יהיה קצת פחות גמיש, שהדיאלוג ילך לאיבוד. אני לא רוצה שיפעלו באופן עיוור כי "דרור" לא תמיד משתלב בכל הדברים בקונספט של "מקום אחר"... מפחידה אותי הדחיפה לזה שזה יהיה קומפלקס. זה נחמד שיתוף פעולה עם "מקום אחר" כמו למשל ללכת להצגה, לפעילות, להיות במרכז למידה, לעשות חגים ביחד אבל הרצון שיהיה איזה שהוא קונספט על שישרת את שני הבתים, קצת גדול כי שני הבתים האלה יש להם בהרבה מאוד רמות דברים מאוד שונים, ייחודיים ויפים, כל אחד משלו".

המבנה והמיקום הפיזיים של "דרור"

"דרור" שוכן ברחוב בוסתנאי בשכונת נווה צדק, ת"א-יפו. רחוב בוסתנאי שקט במיוחד וממוקם במרכז השכונה. למשכנו של "דרור" בשכונת נווה צדק בתל אביב, יתרונות וחסרונות. העובדה שהבית ממוקם בתוך תל אביב, מאפשרת לנערים נגישות קלה יותר למקומות עבודה, למערכות לימודים ולמרכזים חברתיים של פעילות נוער להט"ב. מדובר לא רק בנגישות פיזית אלא גם בנגישות להיצע רחב ומגוון של אפשרויות ומענים, המאפשר בחירה המבוססת על טעם וצורך אישיים של כל נער ונערה. בנוסף, משפיעה עובדה זו גם על הקשרים שמנהל הבית עם הקהילה בכלל, ועם קהילת הלהט"ב בפרט. רבים מהמשתתפים לקהילת הלהט"ב מתגוררים בעיר תל אביב ומציעים את שירותיהם בהתנדבות לבית, לא רק בגלל הדגל החברתי שהוא נושא אלא גם בגלל הקרבה למרכז העיר, ובגלל העובדה שהגישה אל הבית קלה ואינה גוזלת מהמתנדבים זמן רב או היערכות מיוחדת. עם זאת, דווקא מיקום הבית בלב תל אביב ודווקא הקרבה והנגישות למגוון הרחב של אפשרויות הבלוי מעמידים בפני הנערים פיתויים ואולי מקשים במיוחד על אותם נערים שההתמודדות שלהם אמורה דווקא להיות מאופיינת בהתנתקות מהרחוב והאפשרויות שהוא מציע, בעיקר בתקופה הראשונה של הטיפול. ריבוי אפשרויות זה יכול ליצור קושי בין הדרישה להתנתק מהחיים הקודמים שניהל הנער וההיענות לכללים ולדרישות של "דרור", ובין הרצון והמשיכה למצות את האפשרויות שמציעה העיר הגדולה.

"דרור" שוכן בבית במרכז הרחוב, צבוע אדום. ב"דרור" ארבע קומות. בקומת הכניסה, שהיא גם מרכז הבית, מצוי המטבח כולל פינת אוכל גדולה, חדר שירותים קטן וסלון מרווח מצויד בטלוויזיה, מערכת כבלים ומכשיר וידאו. בסלון משחקי קופסא רבים. הריהוט מהודר, האווירה חמה, המטבח וכל הקומה נקיים ומסודרים. בקומת המרתף מחסן, חדר לימוד, חדר מחשבים שבו שלוש עמדות מחשב כולל חיבור לאינטרנט, חדר העו"ס (שעבר במהלך שנת המחקר השנייה לקומה העליונה) ולוח

מודעות שעליו תלויות תמונות שונות מחיי הבית, שירים שכתבו הנערים וכן צילום גדול של כללי הבית והנחיות השהייה בו.

בקומה הראשונה של הבית, ממוקמים חדרי הנערים והנערות, בהם מיטות, ארון בגדים ושולחן. כמו כן בקומה זו מצוי חדר האמבטיה של הנערים. בקומה הרביעית והאחרונה מצוי חדר האמבטיה של הבנות. כמו כן ממוקם בקומה זו חדרה של רכזת הבית וכן מרפסת פתוחה, בה יכולים הנערים לשבת ולעשן.

קומת המשפחה שכוללת את המטבח, הסלון ופינת האוכל מדמה במבנה שלה חיי משפחה אמיתיים. קומת העבודה (חדרי המחשב) מאפשרת פרטיות, ריכוז והתנתקות בעת הצורך. גם בקומת המגורים אווירה נעימה ונוחה, ובשונה מהקומות האחרות היא בעלת אופי פרטי יותר המאפשר שינה ללא הפרעה.

המבנה הפיזי של הבית הבנוי בקומות נפרדות, בבנייה צרה ולגובה, יוצר מצב שבו אין המשכיות חלל אלא חללים מנותקים אחד מהשני. בדו"ח הביניים ציינו כי לדעתנו מיקום חדרה של הרכזת בקומה העליונה של הבית יוצר ניתוק פיזי בין הרכזת ובין ההתרחשויות היומיומיות בבית. במהלך שנת המחקר השנייה, עם העברת חדר העו"ס לקומה העליונה סמוך לחדר הרכזת השתנה מצב זה וקומה זו הפכה להיות יחידה אינהרנטית לבית. כמו כן הקרבה הפיזית בין הרכזת והעובדת הסוציאלית אפשרה חלוקת עבודה שונה בין שתי הדמויות ותקשורת המשכית במהלך כל היום. כפי שצינו בדו"ח הביניים היעדר חצר, מקשה על הנערים, והעובדה כי לנערים מותר לעשן רק במרפסת הגג גורמת לנערים שמתעצלים לעלות לקומת הגג לעשן על מדרגות הבית. כך קרה שבמהלך שתי שנות המחקר במספר מיקרים בהם הגענו אל הבית, מצאנו נערים מעשנים יושבים ברחוב, על המדרגות וכמעט על הכביש. יש לציין שמעבר לחוסר הנוחות שבדבר מדובר גם במצב שהוא בעייתי מבחינה בטיחותית, עקב צרות המדרגות והקרבה היתרה אל הכביש.

תפעולו היומיומי של השירות

נהלי קליטה

תחילת תהליך הקליטה היא בפנייה ראשונית של הנער או גורם מפנה אל המקום. הפנייה יכולה להיעשות טלפונית או על ידי הגעה למקום. ב"דרור" מתקיים תהליך קליטה לפיו שוהים בו המתבגרים בשלב ראשון לצורך אבחון והערכה ורק לאחר קבלת החלטה על ידי צוות הבית שהמסגרת עשויה לסייע לנער, נבנית עבורו תוכנית אישית. כל נער ונערה הנקלטים במקום, אמורים לעבור תהליך קבלה בו נאסף לגביהם מידע ראשוני ובו הם מתודרכים לגבי חוקי וכללי הבית. שיחת הקבלה מודרכת על ידי טופס שעבר מספר התאמות ושיפורים במהלך השנה. שיחת הקבלה מתקיימת עם רכזת הבית ושיחת אינטייק (היכרות ראשונית) מתקיימת עם העו"ס.

על פי תוכנית האב של "דרור" מחויבים נערים המעוניינים לשהות בבית, בשבוע קליטה. במסגרת שבוע זה אמור הנער להתוודע לחוקי וכללי הבית, להכיר את הנערים השוהים והצוות, להשתלב בפעילויות הבית ולהתחיל תהליך טיפולי.

”הרעיון הוא נכיר אותך (הנער), תכיר אותנו. זה זמן להתרגלות. בשבוע הזה לא יוצאים אלא אם לנער יש כבר מסגרת חיצונית ברורה כמו לימודים או מקום עבודה. יש צורך להכיר את הקשרים של הנער לבדוק קשרים לא בריאים, עיסוק בזנות. מקבלים אותך בלי להכיר אותך בכלל עם הבעיות, אז צריך להכיר אותך קודם.” (מתוך שיחה עם מנהל תוכנית ”גג וגם” 1.2.04)

כל יציאה או חריגה מכלל זה מצריכה את אישור הרכות ובדרך כלל מלווה בדיונים של הרכות עם צוות הבית. במקרים מסוימים תאושר יציאה מן הבית עם ליווי צמוד, אלא אם כן מדובר ביציאה בעלת מטרה מוגדרת, למשל - יציאה לעבודה או לימודים.

במהלך שנת המחקר הראשונה חל שינוי בגישת הצוות לשבוע הקליטה הראשון ובאופן שבו מומשו עקרונותיו. בתקופה הראשונה של המחקר שמנו לב כי צוות הבית מקפיד על עמידה מקסימאלית בכללים ובחוקים המלווים את שבוע הקליטה נוצר הרושם שאופיו של שבוע הקליטה הינו כופה, מחייב ומוסדי, ועומד בסתירה לעובדה שהגעת הנערים הינה רצונית. כבר במהלך שנת המחקר הראשונה ראינו שינוי בעמדה זו שבא לידי ביטוי בגמישות, הקשבה והתמודדות עם נערים ונערות לגופם, ולא כקבוצה הומוגנית של 'חדשים' נקלטים. בשנת המחקר השנייה, ובעיקר עם כניסתה של רכזת הבית החדשה לתפקידה חל שינוי נוסף, משמעותי בנושא זה. התחושה שליוותה את צוות המחקר במהלך שנה זו הייתה של הפחתה משמעותית בכל מה שקשור להקפדה על מילוי כל הכללים והחוקים של שבוע הקליטה ומעין תחושה של הרפיה. יש לציין כי בשונה משנת המחקר הראשונה בה הושמעו באוזנינו טענות רבות מצד השוהים ב"דרור" בדבר שבוע הקליטה, לא נשמעה אפילו טענה אחת בנושא בשנת המחקר השנייה. בשונה מנושאים אחרים אליהם התייחסנו במהלך דו"ח זה ובחלקם ראינו שינוי מתוך הטמעה, בגרות, הרגל וכו' השינוי בנושא שבוע הקליטה נבע ישירות מהשינוי בתפיסת מהותו, אופיו ומטרתו.

לדברי העובדת הסוציאלית ניתן משקל רב לטענות הנערים ולשאלות שהועלו בנושא בדו"ח הביניים של צוות המחקר והשינוי בתפיסה המהותית של שבוע הקליטה הינו מושכל.

”שבוע הקליטה עכשיו בדיאלוג להיות מקוצר לפחות משבוע, כנראה לארבעה ימים. נתנו הרבה מאוד משקל למה שנאמר על ידי הילדים ... דרך המחקר זה עלה מאוד חזק בדו"ח הביניים. הביקורת לשבוע הקליטה שחשבנו עליו בהתחלה שהוא נכון שינתה את המחשבה והיום אנחנו כבר תופסים אותו אחרת... בעקבות אלה עשינו הרבה שינויים, למשל אפשר לצאת עם הכלבה לטיול, כל כללי השימוש בפלאפונים השתנו... הנסיבות פשוט הגמישו אותנו...” (רכזת הבית –

2.05.05

סדר יום ותעסוקה

”דרור” החל מיום פעולתו ועד היום לנהל סדר יום מובנה, עם חלוקה ברורה לשעות עבודה ו/או לימודים, שעות מנוחה ופנאי ושעות חינוך הבאות לידי ביטוי בחוגים ופעילות עם מדריכים. בנוסף כולל סדר היום גם שיחות שבועיות עם העו"ס, המדריכים ורכזת הבית. במהלך שנת המחקר

הראשונה נוהלו כמעט כל השיחות על ידי רכות הבית ואופיינו לדברי הנערים והצוות בריכוזיות וסמכותיות. בשנת המחקר השנייה נוספו ביוזמת הרכות הנכנסת שיחות קבוצה נוספות עם העובדת הסוציאלית, גם בינה ובין הנערים וגם בינה ובין מדריכי הבית. כמו כן נערך שינוי במתכונת חלק מהשיחות: למשל, שיחת הפידבק לנערים שבה כל אחד מחברי צוות הבית נתן משוב לכל אחד מהנערים שינתה כיוון במהלך שנת המחקר השנייה ומתבצעת היום על ידי מדריך המשמרת בלבד. שיחה זו מאופיינת כעת לדברי המשתתפים בה ביתר פתיחות וכנות. כמו כן הונהגה שיחת בית המנוהלת על ידי אחד המדריכים ברוטציה, בה משתתפים כל הנערים וכל צוות הבית ובמסגרתה מועלות על ידי הנערים בקשות. כמו כן נעשית במהלך שיחה זו חשיבה משותפת בין הצוות והנערים על אודות נושאים בוערים.

תוכנית סדר היום כוללת: חוגים ופעילויות חינוכיות ותרבותיות המופעלות כאמור על ידי המדריכים ומתנדבים שונים. תורנויות ניקיון וסדר המתקיימות כל יום בשעות קבועות. בשנת המחקר הראשונה הושם דגש רב על כל נושא ניקיונות הבית והוקדשו שעות רבות של תורנויות לניקיון. בשנת המחקר השנייה חל שינוי גם בנושא זה, ולמרות שעדיין הייתה הקפדה על שעות ניקיון, מספר תורנויות הניקיון פחת כמו גם ההקפדה על הניקיון עצמו רכות הבית הנוכחית ציינה בפנינו כי העובדה שבמהלך שנת המחקר השנייה הייתה תחלופה גבוהה של ממלאי תפקיד אב הבית והעובדה כי התפקיד אופייני בחוסר יציבות היו בעלי השפעה על חזות הבית וניקיונו. כמו ציינה בפנינו הרכות כי לנושא הניקיונות יש בעיניה חשיבות רבה וכי היא מתכוונת לחזור ולשמור על סטנדרטים גבוהים של ניקיון אם כי בדרך שונה מכפי שהנהיגה רכות הבית הראשונה.

בנוסף לחוגים ולניקיונות מתקיימות מספר פעולות חברתיות ופעילויות פנאי מיוחדות שכוללות יציאות מאורגנות מן הבית כמו למשל צפייה בהצגה או יציאה משותפת לבית קפה. זאת לצד פעילויות חברתיות אחרות, בלתי מאורגנות, כמו ביקורים ויציאות עם חברים ובני זוג, צפייה בטלוויזיה והאזנה למוזיקה. חלק מהנערים יוצאים בשעות וימים קבועים למשרדי אגודת הלהט"ב בכדי להשתתף בפעילויות שמציעה האגודה- בעיקר שיחות קבוצתיות ושיחות תמיכה. מרבית הנערים והנערות עובדים, לומדים או עוסקים בפעילות התנדבותית באופן מסודר. בשנת המחקר השנייה כאמור, החלו פעילויות משותפות עם מרכז החירום "מקום אחר" והופנו מאמצים לפתיחת בייס משותף לנערים משני הבתים כמו גם לקיום הרצאות, פעילויות וחוגים משותפים.

הארוחות בבית מתקיימות לפי שעות קבועות. בישול הארוחות מתנהל בפיקוח אב הבית ועל ידי מתנדבים המגיעים אל הבית יום יום. נערים ונערות השוהים בבית בזמן הבישול, לוקחים על פי בחירתם חלק בהכנות. צוות הבית מקפיד על אכילה משותפת.

חוקים, כללים ומשמעת

מסגרת חיי היומיום ב"דרור" כוללת עמידה ב"קווים אדומים" ובכללי הבית, שמירה על סדר יום ונהלים. הנערים והנערות מיודעים לגבי אלה כבר בתהליך הקליטה הראשוני והם חותמים על עמידה בכללים אלה בהסכם שהייה במקום. כמו כן מפורטים הכללים על לוח במקום מרכזי בבית. ה"קווים האדומים" של הבית גובשו עם תחילת פעולתו ולא השתנו מאז. הם כוללים שש

עבירות העשויות להביא לסילוק מהבית, לאחר דיון בוועדת הדחה אכיפת ה"קווים האדומים" הינה בדרך כלל אחידה והחלטית. כל חריגה מהם מעוררת תגובה מיידית מהצוות. יש לציין כי במהלך שתי שנות המחקר שמנו לב כי הצוות ובראשו הרכזת אינם ממהרים להרחיק מן הבית גם במקרה של חריגה מ"הקווים האדומים", אלא להבהיר את משמעות "הקווים האדומים" וליצור דיאלוג עם הנער על מנת שמקרה דומה לא ישנה בעתיד, כפי שאמרה לנו הרכזת היוצאת בראיון שקיימנו איתה במהלך שנת המחקר הראשונה:

"לא מתגמשים על קוים אדומים. כל מי שעובר על הקו האדום עולה לוועדת הדחה אבל לא העזבנו נער רק על קו אדום. למשל היו נערים שקיימו יחסי מין בבית, היתה ענישה והגבלות אך לא הרחקה". (15.10.03)

באופן כללי ניתן לציין כי במהלך שתי שנות המחקר מרבית הנערים נטו להקפיד על ה"קווים האדומים" וכי רק מעט תקריות שנגעו להפרה של קווים אלה אירעו במהלך שהותנו במקום. ניתן להניח מכאן, שצוות המקום הצליח ליצור הפנמה במידה טובה של ה"קווים האדומים" בקרב הנערים וכי התגובה המהירה והאחידה של הצוות לכל הפרה כזו, יוצרת כנראה סוג של מחסום בקרב הנערים מפני מעבר על הקווים.

כאמור נחלקים כללי הבית למספר נושאים ביניהם כללי לבוש וכללי התנהגות סביב השולחן. במהלך שנת המחקר הראשונה ראתה הרכזת חשיבות רבה לכללים אלה למרות היותם פחות מוחלטים מ"הקווים האדומים", והגיבה מיידית על כל הפרה שלהם. ההקפדה על הכללים הפכה אותם לחלק בלתי נפרד מאורחות החיים היומיומיים ולחלק מסדר היום של הנערים. כך שברוב המקרים לא היה מדובר בשאיפה לכלל אידיאלי אלא בשיקוף של המציאות היומיומית.

במהלך שנת המחקר השנייה ראינו כי לא חל שינוי ב"קווים האדומים". עם זאת חל מעט שינוי בחוקי הבית כמו למשל היתר רחב יותר לשימוש בפלאפונים ותוספת לשעות ה'אפטר' של הנערים. יש לציין גם כי במקרה של הפרת כלל או חוק על ידי אחד מהנערים, בשונה משנת המחקר הראשונה, ראינו שצוות הבית נוטה לקיים בשנת המחקר השנייה שיחות עמוקות יותר ולעיתים גם סובלניות יותר עם הנערים טרם החלטה על סנקציה עונשית. כפי שאמרה לנו העובדת הסוציאלית בראיון שערכנו עימה במהלך שנת המחקר השנייה:

זאת מערכת, זאת מסגרת. חייבים להתעסק במשמעת ובתורנויות ובניקיונות ובמותר ובאסור מחד, מאידך יש פה גם הרבה הרבה דיבור לפני עונשים. דיבור על התנהגות, על לבוש וכו'". (2.05.05)

המתנדבים ב"דרור"

בשנת המחקר הראשונה העסיק "דרור" כארבעים מתנדבים. המתנדבים התקבלו על סמך פנייה לרכזת הבית ונחלקו לרמות פעילות על פי תחום העזרה ושעות הפעילות. המתנדבים הועסקו כבשלנים, מתנדבי צהרים, עוזרי מדריך, מדריכי חוגים וחונכים. כל מתנדב עבד יום בשבוע, לפי

סידור עבודה קבוע. בכל יום הגיעו אל הבית כחמישה מתנדבים שונים, שלכל אחד תפקיד אחר במערך התפקידים שהוצג. כמו כן עמד הבית בקשר עם מתנדבים רבים בקהילה שסיפקו עזרה מסוגים שונים, החל מעזרה חומרית כמו אספקת מזון, ריהוט וכו' וכלה בהצעת מקומות עבודה לנערים. רכז המתנדבים ליווה את מתנדבי הצהרים, אם הבית את הבשלנים, העובדת הסוציאלית את החונכים והרכזת את עוזרי המדריך. כמו כן ליוותה הרכזת את רכז המתנדבים בעבודתו ופיקחה על כל צוות המתנדבים בכללותו. בעת קבלת המתנדב אל הבית הוסכם על חוזה אישי במסגרתו מתחייב המתנדב לפעול בבית במשך שנה לפחות.

במהלך שנת המחקר השנייה, ובעיקר עם כניסתה של רכזת הבית החדשה, חל שינוי במערך המתנדבים ב"דרור". שינוי זה בא לידי ביטוי בעיקר בכך שחלה הפחתה משמעותית במספר המתנדבים שפקדו את הבית מדי יום, ובמקום תחלופה של כחמישה מתנדבים ביום מגיעים אל הבית שני מתנדבים בלבד. כתוצאה מכך השתנתה אווירת ההמולה שאפיינה את הבית בשנת המחקר הראשונה. יחד עם זאת נושא הדרכת המתנדבים שהיה חשוב מאוד לרכזת היוצאת נעלם כמעט לחלוטין ולא מתקיימות עוד שיחות הדרכה מסודרות למתנדבי "דרור". יש לציין כי במהלך שתי שנות המחקר נתפסו המתנדבים על ידי צוות הבית כמשאב חיוני והכרחי לקיומו, ועל כן מתייחס אליהם הצוות בכבוד והערכה.

רבים מהמתנדבים משתייכים לקהילת הלהט"ב. עובדה זו משמעותית בהתייחס לקשר הנוצר בין הנערים למתנדבים. כאמור, "דרור" תופס עצמו כמקום פתוח ומכיל ומאפשר ביטויים של שונות. העובדה כי מרבית המתנדבים משתייכים לקהילה מחזקת תפיסה זו ואף מאפשרת ערוצי שיח פתוחים תוך מידה מקסימאלית של אפשרות ביטוי והתלבטות אישיים. בנוסף, המתנדבים משמשים מגשרים בין הנערים לקהילה, ובמקרים רבים מהווים גם דמויות חיוביות לחיקוי. מהתצפיות עולה כי הנערים מעריכים את המתנדבים, רואים בהם בני שיח ומנהלים עימם תקשורת פתוחה וגלויה יחסית, זאת למרות הידיעה הברורה לנערים, לצוות ולמתנדבים שכל מידע משמעותי לטיפול בנערים יועבר באופן מידי לצוות הבית.

מה אומרים על דרור הנערים והוריהם

משוב נערים

בחודשים מרץ-מאי 2005 נעשו ראיונות טלפוניים עם 17 בני נוער, 9 נערות, 7 נערים וטרנסגינדר אחד, מתוך 56 ששהו בעבר בבית דרור. לא רואיינו מי ששהו בדרור פחות משבוע (12), מי שהעובדת הסוציאלית המליצה שלא לראיין (5), מי שסירבו להתראיין (2) וכאלה שלמרות מאמצים חוזרים ונשנים לא נוצר עמם קשר טלפוני. להלן סיכום המידע שהתקבל מהראיונות:

שביעות רצון מהיבטים שונים של השהות ב"דרור"

על שאלה כללית 'איך היה לך בבית דרור', 2 (12%) ענו כי לא היה להם טוב, 3 (18%) העריכו את איכות השהות כבינונית, 8 (47%) כטובה ו-4 (24%) כטובה מאוד. לאמור, 71% מבני הנוער ששהו ב"דרור" בשנותיו הראשונות העריכו את השהותם כטובה או טובה מאד.

15 (88%) בני נוער אמרו כי בזמן שהיו בבית דרור קרו להם דברים טובים. בתור דברים טובים צוינו בעיקר יחס ותמיכה של אנשי הצוות; היכרות ויצירת קשר עם נערים ונערות אחרים: "הכרתי אנשים כמוני והבנתי שאני לא בודד"; שינויים חיוביים שחלו בחייהם, כגון חזרה ללימודים, מציאת העבודה, חזרה לבית ההורים, יציאה מהארון מול ההורים וכדומה; התפתחות אישית: "באתי במצב של חוסר תפקוד, החזירו אותי לתפקוד מלא: לקום בבוקר, לעשות משהו עם עצמי, לא לפחד מהאנשים". רבים השתמשו במילים התבגרותי או התפתחתי מבלי לפרט.

11 (69%) דיווחו כי בזמן שהיו בבית דרור קרו להם דברים רעים. בתור דברים רעים צוינו בעיקר סכסוכים עם הנערים והנערות האחרים וקושי להיות במסגרת נוקשה וסגורה יחסית: "הייתי בדיכאון כי לא נתנו לצאת ולדבר בפלפון". 9 (53%) מהמראיינים אמרו כי בזמן שהיו ב"בית דרור" קרו להם דברים טובים וגם רעים.

לוח 15 : הערכת היבטים שונים של השהייה בבית דרור (5 – הציון הגבוה ביותר; 1 – הציון הנמוך ביותר)

(SD) M	4-5	3	2-1	
(1.4) 3.3	(46%) 8	(35%) 6	(18%) 3	שבוע קליטה (17=N)
(1.3) 3.6	(52%) 9	(12%) 2	(24%) 4	התאמת תכנית אישית (15= N)
(0.9) 4.2	(76%) 13	(12%) 2	(6%) 1	זמינות הצוות 16=N
(1.3) 3.3	(47%) 8	(35%) 6	(18%) 3	פתיחות הצוות לביקורת (17=N)
(1.1) 3.4	(35%) 6	(41%) 7	(18%) 3	תרומת שיחות מדריך (16=N)
(1.5) 2.7	(35%) 6	(18%) 3	(47%) 8	תרומת שיחת פידבק (17=N)
(1.4) 3.4	(53%) 9	(23%) 4	(18%) 3	תרומת שיחת בית (16=N)
(1.2) 4.3	(77%) 13	(18%) 3	(6%) 1	ניקיון (17=N)
(1.3) 2.4	(12%) 2	(35%) 6	(53%) 9	פרטיות (17=N)
(1.3) 4	(69%) 10	(12%) 2	(12%) 2	טיפול בבעיות בריאות (14=N)
(1.0) 4.2	(71%) 12	(18%) 3	(6%) 1	איכות המזון (16=N)

המרואיינים הביעו שביעות רצון גבוהה מהתנאים הפיסיים. על סולם שנע בין 1 ל-5 הם נתנו ציון ממוצע של 4.3 לניקיון החדרים והשטחים הציבוריים, וציון ממוצע של 4.2 לאיכות המזון (לוח 15). כמו כן, הם נתנו ציונים גבוהים יחסית לטיפול בבעיות בריאות (4=M) ולזמינות הצוות (4.2=M). לעומת זאת העבודה החינוכית והטיפולית, כגון התאמת תכנית אישית, שיחות מדריך, שיחת פידבק או שיחת בית זכתה להערכה בינונית (ממוצעים בין 2.7 ל-3.6). כמחצית מהמרואיינים העריכו את רמת הפרטיות המתאפשרת בבית דרור כנמוכה או נמוכה מאוד (2.4=M).

כללים וסדר יום בבית דרור

3 (18%) מהמרואיינים סבורים שבבית דרור מקפידים על חוקים וכללים, ו-14 (82%) סבורים שמקפידים מאוד. שניים (12%) חושבים שצריך להקפיד יותר, 8 (47%) אמרו שצריך להקפיד פחות ו-6 (35%) סבורים כי אין צורך בשינוי. נער אחד לא הביע דעה בנושא.

סדר היום בבית דרור הוערך כעמוס מאוד על ידי 7 (41%) מהמרואיינים. 7 (41%) העריכו את סדר יום כעמוס במידה בינונית, ו-2 (12%) כלא עמוס כלל. לאחד לא היתה דעה. 8 (50%) מהמשיבים חושבים שסדר היום צריך להיות פחות עמוס, 7 (44%) חושבים שאין צורך בשינוי ונער אחד סבור שסדר היום צריך להיות עמוס יותר.

באשר לשבוע הקליטה, 7 (41%) סבורים שהוא נחוץ, 8 (47%) שלא נחוץ ול-2 אין דעה. חלק מהמשיבים הוסיפו כי שבוע קליטה נחוץ אך יש לשנות את הכללים, בעיקר לאפשר יציאות.

בית דרור מקבל הומואים, לסביות, בי-סקסואליים וטראנסג'נדרים. נער אחד סבר שצריך להפריד בין בנים לבנות, שניים סבורים שטראנסג'נדרים צריכים מקום נפרד. האחרים סבורים שטוב שנערים ונערות עם אוריינטציה מינית שונה נמצאים ביחד.

יחסים עם אנשי צוות

רוב המשיבים דיווחו על יחסים טובים או טובים מאוד עם העובדת הסוציאלית (M=4.5), עם המדריכים (M=4.2) ועם המתנדבים (M=4.4). הערכה קצת פחות חיובית ניתנה ליחסים עם הרכזת (M=3.4) ועם אם הבית (M=3.4). רוב המשיבים (64%) העריכו את היחסים עם נערים ונערות השהים במקום כטובים או טובים מאוד.

לוח 16: יחסים עם אנשי בית דרור

(SD) M	טובים מאוד	טובים	די טובים	בינונים	גרועים	
(1.2) 4	(47%) 8	(24%) 4	(12%) 2	(18%) 3		הסגל בכללו
(1.4) 3.4	(29%) 5	(24%) 4	(18%) 3	(18%) 3	(12%) 2	רכזת
(1.1) 4.5	(76%) 13	(12%) 2	(6%) 1		(6%) 1	עובדת סוציאלית
(1.4) 3.4	(29%) 5	(29%) 5	(12%) 2	(12%) 2	(12%) 2	אם בית
(0.9) 4.2	(41%) 7	(37%) 6	(12%) 2	(6%) 1		מדריכים
(0.7) 4.4	(53%) 8	(33%) 5	(12%) 2			מתנדבים
(1.1) 3.8	(29%) 5	(35%) 6	(23%) 4	(6%) 1	(6%) 1	נערים ונערות

לוח 17 מסכם את התשובות לשאלה 'בזמן שהיית בבית דרור, עד כמה עבדו אתך על כל אחד מהנושאים הבאים?'. נושאים בהם התמקדו הכי הרבה (ציון ממוצע גבוה מ-3) הם לימודים, תוכניות לעתיד, קשרי משפחה, בעיות אישיות מן העבר והמצב הנפשי. ההשקעה בנושא הזהות המינית היתה בינונית, אך רבה יותר מאשר ההשקעה בנושאים שקשורים בעבודה, יחסים עם חברים והופעה חיצונית. רוב הנערים (14) ציינו לפחות נושא אחד בו נעשתה אתם עבודה אינטנסיבית (ציון 4 או 5).

לוח 17: עבודה שנעשתה עם בני נוער

ממוצע	5. הרבה מאוד	4. הרבה	3. בינוני	2. מעט	1. בכלל לא	
3.1	6 (35%)	2 (12%)	-	5 (29%)	4 (23%)	קשר עם משפחה
2.8	2 (12%)	2 (12%)	6 (35%)	4 (23%)	3 (18%)	הזהות המינית
2.3	2 (12%)	2 (12%)	2 (12%)	5 (29%)	6 (35%)	קשרים עם חברים/ות
3.1	4 (23%)	4 (23%)	7 (41%)	-	5 (29%)	בעיות אישיות מן העבר
3.0	3 (18%)	4 (23%)	2 (12%)	6 (35%)	2 (12%)	המצב הנפשי
2.6	4 (23%)	1 (6%)	4 (23%)	1 (6%)	7 (41%)	דברים הקשורים בעבודה
3.3	4 (23%)	6 (35%)	2 (12%)	1 (6%)	4 (23%)	דברים הקשורים בלימודים
1.7	1 (6%)	1 (6%)	-	5 (29%)	10 (59%)	הופעה חיצונית
3.3	7 (41%)	1 (6%)	3 (18%)	3 (18%)	3 (18%)	תכניות לעתיד

סיום השהות

11 (65%) מהמרואיינים דיווחו שהם עזבו את בית דרור בצורה מתוכננת ובהסכמה עם הצוות; 5 (29%) עזבו מיוזמתם, נער אחד הוצא בגלל הפרת כללי המקום. מכיוון שהיה לנו מידע על צורת העזיבה של כל בני הנוער, 56 במספר, שסיימו את שהותם ב"דרור" בשלוש שנותיו הראשונות, יש לנו אפשרות להשוות את המרואיינים לצורך המשוב עם כלל האוכלוסייה. מלוח 18 עולה שדפוס עזיבה של המשיבים על השאלון היה שונה מדפוס העזיבה של כלל בני הנוער. אחוז בני הנוער שעזבו את בית דרור בצורה מתוכננת ובהסכמה עם הצוות היה גבוה בקרב המשיבים מאשר בקרב כלל בני הנוער ששהו בבית דרור (65% ו-43%, בהתאמה). אחוז בני הנוער שהוצאו עקב הפרת הכללים בקרב המשיבים היה נמוך באופן משמעותי, מאשר בקרב כלל השהים (6% ו-20%, בהתאמה). במילים אחרות, המשיבים לשאלון המשוב מייצגים סיום שהות נורמטיבי יחסית, ויתכן שהיחס שלהם למקום היה חיובי יותר, בהשוואה לנערים ונערות אחרים ששהו בו. נחוץ להביא זאת בחשבון כשבאים להפיק מסקנות מחלק זה של המחקר.

לוח 18: אופן העזיבה של כלל בני הנוער שסיימו את שהותם בבית דרור, ושל נותני המשוב

אופן העזיבה	המשיבים	כלל בני הנוער שסיימו את שהותם בבית דרור
עזיבה מוסכמת ומתוכננת	11 (65%)	24 (43%)
הוצאו עקב הפרת הכללים	1 (6%)	11 (20%)
עזיבה מיוזמת הנערה	5 (29%)	20 (37%)
סך הכול	17 (100%)	55 (100%)

מצבם של בני נוער לאחר שסיימו את שהותם בבית דרור

במבט לאחור, 14 (82%) מהמרואיינים סבורים כי הפסקת השימוש בשירותי "בית דרור", באותו רגע שעשו זאת היה צעד נכון. שניים (12%) ענו כי עזיבת "בית דרור" לא היה צעד נכון – אחד מנערים אלה עזב את "בית דרור" בצורה מתוכננת ובהסכמה עם הצוות והשני עזב מיוזמתו. לנער אחד לא היתה תשובה לשאלה זו. בסיום שהותם בבית דרור 5 (29%) מהמרואיינים הופנו לשירות אחר בקהילה להמשך קבלת עזרה.

לוח 19: המקום אליו בני הנוער הגיעו לאחר סיום שהותם בבית דרור, והמקום אליו רצו להגיע

מקום אליו הגיעו לאחר סיום שהותם בבית דרור						מקום אליו רצו להגיע לאחר סיום שהותם
סך הכול	לא ידוע	דיור עצמאי	דירת המשך	הוסטל	בית ההורים	
6					6	בית ההורים
2				1	1	פנימייה
2			2			דירת המשך
4	1	1			3	דיור עצמאי
2					2	אחר
16	1	1	2	1	12	סך הכול

לגבי יעד העזיבה, 6 (35%) מרואיינים אמרו כי אחרי שסיימו את שהותם בבית דרור, הם רצו להגיע לבית ההורים, 5 (30%) למגורים עצמאיים, שניים (12%) להוסטל או פנימייה, שניים (12%) לדירת המשך ושניים (12%) למקום אחר כלשהו. אולם בפועל 12 (70%) בני נוער עברו לגור בבית הוריהם, 2 (12%) הגיעו לדירת המשך, אחד (6%) לדיור עצמאי, אחד להוסטל, ואחד (6%) סרב לענות על השאלה.

לשאלה 'איפה אתה גר היום?', 10 (59%) ענו שהם גרים בבית ההורים, 2 (12%) בדירת המשך, נערה אחת חיה בפנימייה ו-3 (18%) חיים באופן עצמאי. מבית ההורים, אליו הגיעו לאחר הפסקת שהותם ב"בית דרור", שניים עברו לדיור עצמאי ונערה אחת להוסטל. כיום 7 (41%) בני נוער גרים באותו מקום אליו הם הגיעו מ"בית דרור". 10 (59%) החליפו שני מקומות מאז שעזבו את "בית דרור".

מרבית המרואיינים אמרו שמקום המגורים הנוכחי עונה על הצרכים האישיים שלהם (7 במידה רבה מאוד ו-6 במידה רבה). ארבעה אמרו שמקום הנוכחי כלל לא עונה על צרכיהם. מבין הנערים, שהגיעו חוסר שביעות רצון ממקום המגורים הנוכחי, שלושה גרים בבית ההורים ואחת בדירת המשך.

מחצית מהמשיבים (8) אמרו כי צוות דרור ניסה לעזור להם להגיע לאן שרצו ומחציתם (8) אמרו שלא קיבלו עזרה בנושא זה. לנער אחד לא היתה דעה בנושא. 3 (18%) בני נוער קיבלו עזרה מאנשי מקצוע מחוץ ל"בית דרור". 4 (24%) קיבלו עזרה מחבר או חברה, נער אחד (6%) נעזר בחבר בקהילה הומו-לסבית.

לשאלה על עיסוקיהם היום, 13 (77%) בני נוער ענו שהם לומדים, 12 (72%) עובדים ו-8 (48%) עושים משהו אחר (התנדבות בארגון לנוער הגאה ובאגודה, שירות לאומי, הכנה לשירות לאומי). 10 (59%) משלבים עבודה ולימודים. רק שניים ענו שהם לא לומדים ולא עובדים, ורק עוסקים במשהו אחר. 13 (76%) בני נוער היו בקשר עם מישהו מהצוות (בעיקר עם העובדת הסוציאלית) או מהמתנדבים, מאז שעזבו את בית דרור. נער אחד סיפר כי בא לבית דרור לדבר אך אם הבית גירשה אותו.

לשאלה "האם מאז שעזבת את בית דרור קרה שהיית צריך עזרה ולא ידעת למי לפנות?" השיבו 9 (53%) מהמרואיינים בחיוב. תחומים בהם נזקקו לעזרה היו: מציאת מסגרת חדשה, בעיה כספית, עזרה נפשית. חמישה (29%) אמרו שגם היום הם מרגישים צורך בעזרה.

הערכה של תרומת השהות בבית דרור

7 (41%) מהמרואיינים סבורים שהשהות בבית דרור תרמה להם במידה רבה. 10 (59%) העריכו את התרומה כמועטה. 10 (59%) מרואיינים אמרו שהקשר שלהם עם המשפחה השתפר בעקבות השהות ב"בית דרור". "הם הבינו שאין מה לדבר על הנושא, לא מנסים לשכנע אותי להשתנות", "זה השתנה מקצה לקצה. אנחנו מדברים יותר, פתוחים לביקורת, יותר תקשורת והקשבה הדדית". נערים ונערות אחרים (41%) ענו שהקשר עם המשפחה לא השתנה.

בתשובותיהם לשאלה פתוחה 'אילו דברים בית דרור נתן לך?', התייחסו מרואיינים לכישורים שהם רכשו בבית דרור, למשל "למדתי לא לתקוף אלא להקשיב ולשתף", "לגור עם אנשים, לשמור על בית נקי, לא להתייאש מהר", "להיות עצמאי, להסתדר כלכלית". היו נחקרים שלדבריהם הפיקו לקחים מניסיון שלילי שצברו בבית דרור, למשל: "למדתי לא לסמוך על אנשים, לא להאמין לכל דבר. כל הקשר שהיה עם הצוות עבר מיד למאור וזה הרס את האמון". נער אחר ציין כי היה לו רע בבית דרור ולכן למד להתמודד עם הקשיים.

הצעות לשינוי

רוב השינויים שבני הנוער הציעו התמקדו בכללי משמעת וסדר יום בבית דרור. המשיבים מציעים להגמיש את המסגרת ולהוריד מהעומס: "נוקשה מדאי, להמעיט בשיחות ובתורנויות", " לבחור חוגים ושעות פנאי באופן אישי. לעשות מטלות בזמנים גמישים יותר", "מגזימים עם ניקיונות". היו שטענו שאנשי הצוות צריכים לגלות יותר הבנה ולהוריד את הלחץ: "להיות סלחניים יותר, לנסות לפתור דברים בלי איומים של ועדת הרחקה וכדומה", "לא להתערב, לא לבדוק כל שיחת טלפון וכל יציאה", "כאשר באים מתנדבים מכריחים להיות איתם, זה לא לעניין", "שלא יחיבו לדבר עם ההורים, לא ללחוץ בכיוון", "לא להכריח ללכת לפסיכיאטר". חלק מהמשיבים ציינו כי לקיחת פלאפונים וניתוק מסביבתם החברתית הקשו עליהם. נושא נוסף שלגביו הביעו בקורת הוא אי-שמירת סודיות: "כל מה שמספרים למדריך עובר לכל הצוות".

משוב הורים

בחודשים מרץ-מאי 2005 נערכו ראיונות טלפוניים עם הוריהם של 14 מתוך 56 בני נוער ששהו בעבר בבית דרור. הסיבות למספר הקטן יחסית של מרואיינים היו: שהות ב"דרור" שארכה פחות משבוע (12), חוות דעת של העובדת הסוציאלית שהמליצה להימנע מראיון (11), סירובים (4) ובעיות ביצירת קשר. המרואיינים היו 9 אמהות, ו-6 אבות, בכללם זוג הורים אחד. להלן סיכום קצר של ממצאי הראיונות:

ל-6 (40%) הורים נודע כי בנם/בתם נמצאת בבית דרור מהנערה/עצמוה, 5 (33%) קיבלו הודעה מצוות בית דרור, אחד מאיש מקצוע בקהילה, ושניים מגורמים אחרים.

10 הורים (71%) אמרו שלפני בית דרור בנם/בתם גרה בבית ההורים, שניים אצל קרובי משפחה, אחד בפנימייה ואחד אצל חבר. 13 (93%) הורים אמרו כי לאחר השהות בבית דרור בנם/בתם הגיעה לבית ההורים ואחד לדירת המשך.

10 הורים (71%) נפגשו עם בנם/בתם בעת השהות בבית דרור לפחות פעם אחת בשבוע ו-4 (29%) פחות מפעם בשבוע. 3 (21%) הורים ביקרו בבית דרור פעם אחת ו-11 (79%) יותר מפעם אחת. רוב ההורים נתנו הערכה חיובית לאיכות האוכל בבית דרור. שניים (14%) העריכו את האוכל כטוב, 10 (71%) כטוב מאוד, ולשניים לא היתה דעה. באשר לתנאי המגורים, הורה אחד סבור שהם בינוניים, 5 (36%) שהם טובים, 7 (50%) שהם טובים מאוד, ולהורה אחד אין דעה.

על סמך שיחות שהיו להם עם הנערה, 5 (35%) הורים חושבים שלבנם/בתם היה טוב בבית דרור, 7 (50%) סבורים שהיה טוב מאוד ואחד בחר בתשובה "בינוני". להורה אחד אין דעה.

כל ההורים אמרו שלבנם/בתם קרו דברים טובים בזמן השהות בבית דרור. הדברים הטובים עליהם הצביעו ההורים: התפתחות אישית של הנערה ('חזרה יותר בוגרת, שקולה', 'הפכה לבן אדם אחר, השלימה עם עצמה'), יצירת קשר עם אנשי בית דרור, מציאת עבודה, 'יציאה מהארון' וכדומה.

7 (50%) הורים אמרו שלבנם/בתם קרו דברים רעים בזמן השהות בבית דרור. רוב הדברים הרעים שהורים ציינו היו קשורים למפגש של בנם/בתם עם בני נוער אחרים. למשל: "אחד מהנערים ניסה להתקרב אליה מבחינה מינית, היא לא רצתה לדווח על כך", "הכיר אנשים לא נחמדים ושם החלה ההידרדרות שלו", "נפגשה עם אנשים שלא נפגשה עמם בעבר, הרחיבה את מעגל הידע השלילי", "התחברה לנוער לא טוב בבית, היתה צריכה להיות חזקה כדי לא לקחת חלק בזה".

כללים וסדר יום

ההורים התרשמו כי בבית דרור מקפידים או אף מקפידים מאוד על כללים וחוקים (7% ו-93%, בהתאמה). הורה אחד חושב שצריך להקפיד על כללים פחות, 11 (77%) חושבים שאין צורך בשינוי, ולשניים אין דעה.

11 (77%) התרשמו שסדר היום בבית דרור עמוס במידה בינונית, אחד חושב שסדר היום לא עמוס כלל, לשניים אין דעה. 12 (86%) חושבים שסדר היום צריך להיות כמו שהוא, לשניים אין דעה. יחסים עם אנשי בית דרור

רוב ההורים התרשמו שלבנם/בתם היו יחסים טובים או אף טובים מאוד עם אנשי בית דרור.

לוח 20: התרשמות ההורים לגבי יחסים של בנם/בתם עם אנשי בית דרור

	גרועים	בינוניים	די טובים	טובים	טובים מאוד	(SD) M
צוות (12=N)			7 (50%)	5 (36%)	4.4 (0.5)	
רכזת (12=N)	1 (7%)		5 (36%)	5 (36%)	4.0 (1.1)	
עו"סית (13=N)			5 (36%)	8 (57%)	4.6 (0.5)	
אם הבית (8=N)			6 (43%)	2 (14%)	4.2 (0.5)	
מדריכים (12=N)			8 (57%)	3 (21%)	4.1 (0.6)	
מתנדבים (8=N)			3 (21%)	4 (29%)	4.3 (0.7)	
נערים (13=N)	2 (14%)	1 (7%)	8 (57%)	2 (14%)	3.8 (0.9)	

כל ההורים נפגשו עם אדם אחד או יותר מהצוות בזמן שהות של בנם/בתם בבית דרור.

9 (63%) אמרו כי המפגש היה מועיל מאוד, 4 (29%) – מועיל ואחד לא מועיל. לשאלה 'עד כמה עבדו אתך ועם בנך/בתך על היחסים ביניכם?', 3 (21%) הורים ענו כי הושקעה עבודה רבה מאוד, 7 (50%) אמרו שעבדו אתם הרבה, אחד מעט ושלושה (21%) בכלל לא.

תרומת השהות בבית דרור

11 (79%) הורים דיווחו כי בנם/בתם עזב/ה את בית דרור בצורה מתוכננת ובהסכמה עם הצוות, שניים הוצאו בגלל הפרת כללי המקום, אחד עזב באופן אחר.

כל ההורים, פרט לאחד, חושבים שהצוות ניסה לעזור לבנם/בתם להגיע למקום המתאים. עשרה הורים (71%) סבורים שהקשר של בנם/בתם עם המשפחה השתנה לטובה בעקבות השהות בבית דרור, 4 (29%) סבורים שהקשר לא השתנה. שלושה הורים (21%) חושבים שבנם/בתם השתנה

לטובה בעקבות השהות בבית דרור ("התבגרה", "הבינה יותר את זהותה המינית"), הורה אחד חושב שבנו השתנה לרעה. הורים אחרים 10 (71%) חושבים שבבנם/בתם לא השתנה.

9 (64%) הורים חושבים שהשהות בבית דרור תרמה לבנם/בתם הרבה מאוד, 3 (21%) – הרבה, אחד סבור כי השהות בבית דרור כלל לא תרמה לבתו, להורה נוסף אין דעה בנושא.

בתגובה לשאלה פתוחה 'האם יש עוד משהו שהיית רוצה להגיד על בית דרור', רוב ההורים שבחו את המקום והביעו הכרת תודה. חלקם הדגישו צורך להקים מקומות דומים בערים אחרות. בתור הצעות לשינוי, חלק מההורים המליצו לחזק את הקשר בין אנשי בית דרור לבין ההורים ולהתמקד יותר בעבודה על היחסים בין הנער/ה לבין משפחתו/ה. הורה אחד הציע "להיות פחות נוקשים ולאפשר יותר ביקורים להורים". הורה אחר סבור כי סינון הנערים והנערות המתקבלים לבית דרור, צריך להיות יותר קפדני "לקראת עזיבה של בני התחילו להגיע נערים קיצוניים וזה השפיע לרעה על כל המקום".

דיון וסיכום

"דרור" הוא שירות חדשני וייחודי, שתורתו לא נוצרה וגובשה על בסיס מודלים קיימים, שכן כמעט ואין כאלה, כי אם על בסיס היכרות והתנסות עם אוכלוסיית היעד (נערים ומשפחותיהם), צרכיה, בעיותיה ודרישותיה. ראינו כיצד הולכת ומתגבשת תורת המקום וכיצד תורה זו מוטמעת הן בתוך הבית וסביבותיו (קומפלקס "גג וגם" ומוסדות 'חסות' אחרים) והן בסביבה הרחבה (יועצות בית ספר, אנשי טיפול וגורמים מפנים, הקהילה ההומו-לסבית והארגונים הגאים). גיבוש המדיניות החל עם הקמת הבית, ובמהלך שנות קיומו התגבשה מדיניות זו, התרחבה והתבססה. העוסקים במלאכה עברו מחשיבה מקומית (מהבית פנימה) לחשיבה רחבה יותר וכללית (מהבית החוצה).

בשלוש שנותיו הראשונות עבר הבית שינויים רבים במדיניות ניהולית וטיפולית ובהגדרת יעדי הבית. היו גם לא מעט שינויים בהרכב הצוות ובהטמעת התפקידים השונים. במהלך שלוש השנים לקיומו התחלפו מנהלות, עובדות סוציאליות ומדריכים. כמו כן היו שינויים בתפקיד אם הבית הן ברמה הפרסונאלית והן ברמת ההגדרה של התפקיד. אחד השינויים החשובים ביותר היה במיקומו של "דרור" במערכת השירותים. התפיסה שליוותה את הקמת "דרור" לפיה, מדובר בשירות ייחודי ונפרד התחלפה בתפיסה שמדגישה את שילובו של "דרור" בקומפלקס "גג וגם". להטמעה זו משמעויות ארגוניות, ניהוליות וטיפוליות ל"דרור".

ההערכה נעשתה בתוך מציאות דינאמית של פרויקט צומח ומשתנה. האתגר שעמד בפני צוות ההערכה הוא לנסות ולאבחן מגמות וכיוונים, ולהגיע למסקנות שמביאות בחשבון את הדינאמיות של הבית, ותקפות למצבים משתנים. בפרק סיכום זה ננסה לענות, על בסיס הממצאים שהובאו בפרקים הקודמים, על כמה מהשאלות שהוצגו לצוות ההערכה בשלבים שונים של העבודה.

האם יש צורך וביקוש לשירות ייחודי לאוכלוסיית להט"ב?

בשלבי התכנון וההקמה הייתה הנחת עבודה שמספר הפונים יהיה גבוה וכי כל מיטות הבית יתמלאו זמן קצר לאחר פתיחתו. הנחה זו התבססה על המידע שהתקבל מארגוני קהילת להט"ב, ועל נתונים בדבר השיעור הגבוה מאד של אוכלוסייה זאת בקרב דרי הרחוב הצעירים. עם הקמת הבית התבררה הנחה זו כמוטעית ומספר הפונים היה נמוך בהרבה מהצפוי. במהלך שנותיו הראשונות ידע הבית מספרים שונים ומשתנים של שוהים. היו זמנים בהם תפוסת הבית הייתה כמעט מלאה או מלאה, ובתקופות אחרות היה שפל במספר השוהים. היו אפילו מספר חודשים בהם תיפקד הבית בעיקר כמעון לנערה אחת. מציאות זאת הקשתה על תפקוד הבית וגרמה לביקורת ולחצים מצד מממנים שטענו שמדובר בשירות יקר אל מול מספר קטן של משתמשים.

לדעתנו, למרות תקופות שפל במספר השוהים ל"דרור" חשיבות רבה ביותר. דווקא העובדה שהבית ידע זמנים בהם מספר השוהים היה מצומצם אפשרה את ההטמעה הלמידה וההתנסות אליהם התייחסנו קודם. יתר על כן, הגדרתו של "דרור" כמרכז חירום (כפי שצוין בתוכנית האב של המעון)

מחייבת תפוסה אופטימאלית של שוהים ולא מכסימלית, כדי שאפשר יהיה תמיד לקלוט נערים המצויים במצוקה מיידית וזקוקים לטיפול חירום במקום שמתאים להם.

לתחושת הלחץ שנלוותה לתפוסה נמוכה, שהטילה עומס לא קל על צוות הבית, היה גם היבט חיובי, בכך שהיא חייבה את הצוות ואת וועדת ההיגוי להתמודד עם הצורך לשווק את הבית לאוכלוסיית היעד שלו, ולחפש דרכים יצירתיות להביא את דבר קיומו של הבית לאוכלוסייה זאת. תוצאה נוספת של תחושת המצוקה שנלוותה לתקופות של תפוסה נכונה היתה חיזוק למדיניות של גמישות בקביעת גבולות האוכלוסייה, בייחוד מבחינת גיל, מדיניות שהיתה לה גם הצדקה עניינית יותר, בכך שבעיות התבגרות של נוער להט"ב נמשכות בדרך כלל מעבר לגיל 18.

הרכב האוכלוסייה

בפרסומים הרשמיים מוגדר "דרור" כ"מרכז חרום לנוער הומו-לסבי, טרנסגינדר וביסקסואל חסר קורת גג", והוא חלק מקומפלקס "גג וגם" שמרכיביו מיועדים לבני נוער חסרי קורת גג. מהנתונים שהצגנו עולה שמרבית בני הנוער ששהו ב"דרור" במהלך שלושת השנים הראשונות לקיומו הגיעו ישירות מבית הוריהם, ומיעוטם הגיעו ממקומות של השמה חוץ ביתית. רק 2 נערים (3% מהאוכלוסייה) הגיעו מן הרחוב. גם אם נוסף להם כמה מאלה שלא היה מידע על המקום ממנו הגיעו, עדיין חסרי קורת גג, במובן המדויק של המונח, הם מיעוט קטן בקרב השוהים בבית. ממצאים אלה אין בהם כדי להפחית מחשיבות קיומו של הבית, אולם הם מחייבים הגדרה מחדש של מטרותיו ואוכלוסיית היעד שלו.

אחד המאפיינים החשובים של הבית היא הנכונות להתמודד, בין היתר, עם "אוכלוסיות קצה" של בני נוער שסובלים ממצוקות מורכבות וחריפות. בסקירת הספרות הובאו ממצאי מחקרים שמצביעים על כך שמתבגרים להט"ב מצויים בסיכון גבוה במיוחד לשורה של בעיות ביניהן: בריאות פיסית ונפשית לקויה, בעיות משפחתיות, פגיעה בתפקוד לימודי, שימוש באלכוהול וסמים, התנהגות מינית מסכנת ושיעור גבוה של ניסיונות אובדניים (Travers & Paoletti, 1999). במהלך שנות קיומו של הבית נתקל צוות "דרור" באוכלוסיית מתבגרים להט"ב ששהו בבית וסבלו ממכלול בעיות רחב. עם פתיחת המקום, כחלק מהמדיניות המתגבשת, הוחלט כי כל מתבגר להט"ב יתקבל לטיפול בבית גם אם הוא מצוי בסיכון גבוה או סובל מבעיות אלה. כתוצאה מהחלטה זו יצר צוות הבית שיתופי פעולה עם גורמי טיפול מוסמכים כמו פסיכיאטרים, רופאים כלליים ועובדי רווחה. כך יצר הצוות מערך טיפול רחב וכוללני וגיבש יכולות קליטה וטיפול באוכלוסייה בעלת מגוון קשיים, בעיות וסכנות.

כאשר דנים בסוגיות הנוגעות לאוכלוסיית היעד של המקום, נחוץ לשאול האם נכון לטפל בטרנסגינדר לצד אוכלוסיית הצעירים ההומו-לסבית והבי-סקסואלית השוהה ב"דרור". בתחילת הדרך חווה המקום קשיים ניכרים בטיפול באוכלוסיית הטרנסגינדר ובשילובה בקרב שאר הנערים והנערות. במהלך הזמן, גם מתוך היכרות גדלה עם אוכלוסיית הטרנסגינדר על צרכיה ומאפייניה השונים וגם מתוך פנייה לגורמי טיפול המתמחים בתחום, חל שינוי ביחס הצוות כלפי אוכלוסייה זו

וכתוצאה מכך חל שינוי מקביל באופן שבו התקבלו נערים טראנסגינדר ב"דרור" על ידי שאר השהים בו.

צוות "דרור" למד לפעול ברגישות גבוהה במיוחד לצורכי אוכלוסייה זו ולהתייחס אליה כאל אוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים. כפי שלמדנו מן הספרות עירוב בין אוכלוסיות אלה יוצר קושי רב הבא לידי ביטוי בין השאר בהחלטות על סידורי שינה, שימוש במקלחות וחדרי שירותים, פנייה לשהה בלשון זכר או נקבה (Mottet & Ohle, 2003). ב"דרור" נעשה ניסיון להתמודד עם קשיים אלה על ידי הבעת כבוד לשונה, ושיפור והטבת התנאים הפיזיים שמוצעים במקום, כמו גם התייחסות למינו הנבחר של השהה ב"דרור" ולא למינו הביולוגי כפי שנהוג במקלטים רבים (Mottet & Ohle, 2003). לדברי הגב' נורה גרינברג, מומחית לטיפול בטרנסגינדר, אוכלוסייה זו היא ממילא קבוצת מיעוט, ואם יבודדו אותם גם מהומואים ולסביות, יאבדו את ההזדמנות לאינטראקציה חברתית, שהיא חשובה יותר מכל דבר אחר. יש הרבה משותף להומואים ולטרנסגינדרים – דחייה, חוסר לגיטימיות, התמודדות עם הסביבה, ואם עולות שאלות או בעיות מהמפגש המשותף, צריך להתמודד איתן, לא לבודד אותן. עם זאת, עדיין מהווה אוכלוסייה זו קושי ואתגר לצוות הבית ולשהים בו (כולל גם לנערים הטרנסגינדרים בעצמם) ומצריכה מן הצוות משאבים ניהוליים, טיפוליים ורגשיים רבים. לפיכך עלינו לציין כי שאלה זו של עירוב טיפול ושהות בין שתי האוכלוסיות הנדונות עדיין פתוחה לדעתנו וכי יש לבחון אותה במחקר המשך.

מוקדי טיפול

בגיבוש דרכי הטיפול בבית היה על הצוות למצוא איזון הולם בין התייחסות לקשיים והתמודדויות סביב גיל ההתבגרות, כולל מצוקות על רקע משפחתי ואישי, ולשאלות של גיבוש זהות מינית שונה – בעיות שהן ייחודיות לאוכלוסיית מתבגרים להט"ב. כפי שצינו בסקירת הספרות, עומדות בפני המתבגר הלהט"ב כל המשימות ההתפתחותיות העומדות בפני מתבגרים הטרנסקסואלים ובנוסף גם המשימה המורכבת של קבלה והסתגלות לזהות מינית אחרת תוך התמודדות עם סטיגמות חברתיות, פיתוח יחסים אינטימיים וההתמודדות עם ההשלכות של החלטותיו ביחס להסתרה או גילוי הנטייה המינית למשפחה ולחברים (גיל, 1997; Martin & Hetrick, 1988). יש לציין כי במהלך המחקר שמנו לב לשינויים בתפיסת הצוות באשר להיבט זה. בעת הדיונים על פתיחת הבית התייחסו מתכנניו אל המתבגרים שאמורים לשהות בו כאל בעלי בעיות על רקע הזהות המינית בלבד, אולם במשך הזמן התבססה ההבנה ומתוכה גם הגישה הטיפולית, כי מדובר במתבגרים החווים את כל מצוקות ההתבגרות האופייניות לגיל זה ובנוסף, ובנוסף אליהם גם קשיים באשר לשאלת הזהות המינית. לפיכך, חל שינוי במיקוד הטיפולי, והדגש עבר מעיסוק בשאלת הזהות המינית בלבד אל תפיסה כוללת של טיפול המתמקד קודם כל בגיל ההתבגרות על מצוקותיו השונות ורק אחר כך ובנוסף גם בשאלת הזהות המינית.

בהקשר למדיניות הטיפול שהתגבשה בבית, יש להתייחס גם לשאלת היציאה מהארון ולתגובת המשפחה לגילוי זה. כמעט מרגע הקמת הבית הציג צוות "דרור" עיקרון בסיסי מנחה באשר לסוגיה

זו. ב"דרור" נקלטו במהלך השנים מתבגרים להט"ב אשר סולקו מבית ההורים כתוצאה מגילוי זהותם המינית. צוות "דרור" פעל לחידוש הקשר בין המתבגר ומשפחתו מתוך כוונה כי, במידת האפשר, בסופו של התהליך יחזור המתבגר אל בית הוריו. צוות הבית נתקל בתגובות שונות למאמציו לחידוש הקשרים בין המתבגר ומשפחתו, שנעו בין התנגדות מוחלטת להבעת מוכנות, ברמות משתנות, להתמודדות עם הבעיה. החלטת הצוות להפעיל תהליכי גישור בין המתבגר ומשפחתו יצרה למעשה נישא טיפולית ייחודית ל"דרור". הליכי פיתוחה של תוכנית הגישור ב"דרור" מקבילים למה שתואר בספרות: קבלה והכלה של הנער תוך התייחסות טבעית לנטייתו המינית האחרת והכנתו לפגישות טיפוליות ולגישור עם בני משפחתו, הכנה וקבלה של בני המשפחה להתמודדות עם האבל והאובדן הכרוכים ביציאת המתבגר מן הארון ולמפגש חיובי ככל האפשר עם הילד, ולאחר מוכנות שני הצדדים למפגש הדדי, גיבוש תוכנית גישור. התפתחותה ושכלולה של תוכנית הגישור המופעלת ב"דרור", הינה תוצאה של למידה הדרגתית וצבירת ניסיון של העובדת הסוציאלית, תוך הבנה כי לכל מתבגר ולכל משפחה דרכי קבלה, קצב ויכולת התמודדות שונים ומכאן ההבנה כי כדי להגיע בסופו של דבר ליצירת הליך גישור ממשי ומשמעותי, יש להשקיע בכל צד בנפרד. תפיסה זו תואמת את הספרות שטוענת שרק מתבגר שהצליח לחזק את זהותו העצמית יוכל להבין את ביקורת הוריו ולאפשר להם זמן להתמודדות עם החשיפה, ורק הורים שהצליחו לבטא את רגשותיהם השליליים ולמדו להכילם יהיו מוכנים לשתף פעולה (Savin-Williams, 1996).

השפעת תוכנית הגישור היתה אחד הנושאים שנבדקו בשאלוני המשוב לנערים ולהוריהם. 59% מהנערים ו-71% מההורים אמרו שהקשרים השתפרו בעקבות השהות ב"דרור". שתי הקבוצות העריכו שלשהות בדרור, כולל הגישור והתערבויות אחרות היתה השפעה חיובית על היחסים בין הנערים או הנערות ומשפחותיהם, והערכת ההורים היתה חיובית יותר מזו של בני הנוער.

משטר, סדר, חוקים וכללים

סוגיות אלה העסיקו רבות את צוות הבית והנערים השוהים בשנת המחקר הראשונה. בשנה השנייה התרשמנו מהרצון לבחון מחדש את המשטר והכללים ולהתאימם למאפייני הנערים ולצרכים התפקודיים של "דרור", תוך כדי דיאלוג עם השוהים בבית. בהקשר זה ראוי לציין את משוב הנערים אשר מצד אחד הביעו שביעות רצון גבוהה מהתנאים הפיסיים כגון ניקיון החדרים והשטחים הציבוריים וכן מהמסגרת שחייבה אותם וסייעה להם לחזור לתפקוד, לקום בבוקר ולעשות משהו עם עצמם. מאידך, כמחצית מהנשאלים סברו שצריך להקפיד פחות על הכללים ושסדר היום צריך להיות פחות עמוס. גם בהצעות לשינוי, רוב השינויים שבני הנוער הציעו התמקדו בכללי המשמעת ובסדר היום ב"דרור" (לבחור חוגים ושעות פנאי באופן אישי, לעשות מטלות בזמנים גמישים יותר, לא לאיים בועדות הרחקה, לא לבדוק כל שיחת טלפון וכל יציאה ועוד). חשוב לדעתנו להמשיך לבדוק ולחפש את נקודת האיזון בין פעולות וכללים שיאפשרו ניהול תקין של חיי הבית ואחריות לשלום הנערים, לבין מתן ביטוי לעובדה שמדובר במסגרת וולונטרית ולא עונשית, שהנערים הגיעו אליה ושוהים בה מתוך רצון והבנה שיוכלו להסתייע במקום.

קשרי קהילה

במהלך שתי שנות המחקר היינו עדים לשינויים בצורת ההתמקמות ובאופי הקשרים בין "דרור" לבין המתנדבים בבית בפרט וארגוני קהילת הלהט"ב בכלל. השנה הראשונה אופיינה ב"המולה" רבה: כמות גדולה של מתנדבים שנכנסו ויצאו בכל יום, זרם בלתי פוסק של תרומות והתעניינות מקהילת הלהט"ב, אך גם רצון למעורבות גבוהה יותר של ארגוני הקהילה בתוך בית דרור וחיכוכים פוליטיים ואישיים על רקע זה. בשנת המחקר השנייה חלה רגיעה, תנועת המתנדבים בבית נעשתה מינורית יותר וממוקדת בתפקידים. הקשר עם ארגוני הקהילה ובעיקר עם ארגון נוער גאה מקצועי ונסוב סביב התרומה ההדדית של הגופים זה לזה ולקידום נושאי נוער להט"ב.

האם פרקטיקה נוגדת דיכוי?

במידה מסוימת "דרור" פועל בדומה למודלים של עשייה נוגדת דיכוי שמוצעים בספרות על מקלטים לנוער דר רחוב. מתוך שישה אלמנטים שמציע המודל של Karabanow (2004) (פירוט בסקירת הספרות), "דרור" מממש את אותם אלמנטים הנוגעים ליצירת אווירה ודרכי פעולה נוגדי דיכוי בתוך הבית (פנימה: 1) יצירת מרחב מקומי בטוח ואספקת מענים מיידיים לצרכים ראשוניים תוך התייחסות לדעותיהם והתנסויותיהם של הנערים, זאת כדי להחזיר לנערים תחושה עצמית של "מקום"; 2) מעורבות ממשית ואקטיבית של הנערים בחיי "דרור" ופעילויותיו, מתוך כוונה ליצור חיבור מחדש להתנהגות וערכים נורמטיביים תוך יצירת תחושת נחיצות וערך עצמי; 3) שיתוף הנערים בקבוצות טיפוליות וקבוצות לעזרה עצמית המאפשרת לנערים לבחון את מצבם האישי ולהתמודד עם רגשי האשמה והאחריות לתהליכים שקורים לו ושאינם בשליטתו; יש מקום להרחיב אלמנטים של פעילות נוגדת דיכוי גם מהבית כלפי חוץ, למשל: מאבק לשינוי הגישה המתייחסת אל השהים ב"דרור" כסוטים; פיתוח וייצוג גישה חברתית הרואה את התמודדות המתבגר הלהט"ב בתוך קונטקסט של כוחות כלכליים, חברתיים ופוליטיים; והתגייסות של צוות "דרור" והנערים למאבק משותף של סנגור וסיוע לאוכלוסיות סטיגמטיות אחרות שקולן לא נשמע. אלמנטים אלה מגולמים בחלקם במטרות לטווח ארוך ש"דרור" הגדיר לעצמו, וטרם הושגו.

רשימת מקורות

- אבני, ש. ולוז, ד. (2000). אמא, יש לי משהו לספר לך. תל אביב: שופרא.
- איגוד העובדים הסוציאליים (1997). קוד האתיקה של העובדים הסוציאליים בישראל.
- בן-ארי, ע. (1999). נטייה חד מינית (הומוסקסואליות). בתוך: ח. ברנע וד. לורנץ (עורכות). נטייה חד מינית. הוצאת משרד החינוך: השירות הפסיכולוגי ייעוצי.
- גיל, ש. (1997). ניסיון התאבדות כנקודת מפנה בחייהם של מתבגרים הומוסקסואלים. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת חיפה: בית הספר לעבודה סוציאלית.
- גרין, ד. (2004). ייעוץ בתהליך גיבוש הזהות המינית בגיל ההתבגרות. בתוך: ארגון נוער גאה: קובץ מאמרים 1.
- המרסמית, ס.ק. (1999). גישה סוציולוגית בייעוץ למטופלים הומוסקסואליים ולבני משפחותיהם. בתוך: ד. באום וע. מרן (עורכות). לסביות והומוסקסואליות בראי המציאות. תל אביב: קל"ף.
- חקלאי, א. (2002). תהליכי גיבוש זהות בקרב לסביות. חיבור לקבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת תל אביב: בית הספר לעבודה סוציאלית.
- טוראל, מ., גומפל, ע., פיננס, א., וינוקור, מ., בן לביא, ש. ושניידרמן, ס. (2005). יחסים חד מיניים בגיל ההתבגרות. http://www.brainbow.co.il/print_article5.asp
- פזמוני לוי, א., קמה, ע., לביא, ש., פנחסי, ב. ומנחם, מ. (2005). סקר אקלים חינוכי 2004. תל אביב: ארגון נוער גאה.
- פלום, ח. (1995). מתבגרים בישראל: היבטים אישיים, משפחתיים וחברתיים. אבן – יהודה: רכס.
- קמה, ע. (2004). היבטים פסיכו-חברתיים וסיפוק צרכי מתבגרים הומו-לסביים. בתוך: ארגון נוער גאה: קובץ מאמרים 1.
- רובין, ש. וקורן, ד. (2003). אתיקה מחקרית: רקע בסיסי והצעות מעשיות. בתוך: שפיר, ג., אכמון, י. ווייל, ג. (עורכים). סוגיות אתיות במקצועות הייעוץ והטיפול הנפשי. ירושלים: הוצאת מאגנס.
- Alonso, A.G. (2003). *A program design for homeless gay, lesbian, bisexual, and transgender youth*. Dissertation. Carlos Albizu University.
- Beeler, J. & Diprova, V. (1999). Family adjustment following disclosure of homosexuality by a member: Themes discerned in narrative accounts. *Journal of marital and family therapy*, Vol. 25, 4. pp. 443-459.
- Bradley, S. J. & Zucker, K.J. (1995). *Gender identity disorder and psychosexual problems in children adolescents*, pp. 339-353. N.Y.: Guilford Press.
- Browning, C. (1987). Therapeutic issues and intervention strategies with young adult lesbian clients: A developmental approach. *Journal of Homosexuality*, 13(4). pp. 45-53.
- Cochran, B.N., Stewart, A.J., Ginzler, J.A. & Cauce, A.M. (2002). Challenges faced by homeless sexual minorities: Comparison of gay, lesbian, bisexual, and transgender

homeless adolescents with their heterosexual counterparts. *American Journal of Public Health*, 92(5), 773-777.

Coenen, M. E. (1998). Helping families with homosexual children: A model for counseling. *Journal of Homosexuality*, 36, pp. 73-85.

D'Augelli, A.R., Hershberger, S.L (1993). Lesbian, gay , and bisexual youth in community settings: Personal challenges and mental health problems. *American Journal of Community Psychology*, 21(4), pp. 421-448.

D'Augelli, A.R., Hershberger, S.L. & Pilkington, N.W. (2001). Suicidality patterns and sexual orientation – Related factors among lesbian, gay, and bisexual youth. *Suicide & Life –Threatening Behavior*, 31(3), 250-264.

D'Augelli, A.R., Pilkington, N.W. & Hershberger, S.L. (2002). Incidence and mental health impact of sexual orientation victimization of lesbian, gay, and bisexual youths in high school. *School Psychology Quarterly*, 17(2), 148-167.

Dempsey, C.L. (1994). Health and social issues of gay, lesbian and bisexual adolescents. *Families in Society*, 75(3), 160-167.

De Monteflores, C. & Schultz, S.J. (1978). Coming out: Similarities and differences for lesbians and gay men. *Journal of Social Issues*, 34(3), 59-72.

De Vine, J.L. (1984). A systematic inspection of affectional preference orientation and the family of origin. *Journal of Social Work and Human Sexuality*, 2 pp. 9-17.

Durby, D. (1994). Gay, lesbian, and bisexual youth. In: T. Decrescenzo (ed.). *Helping gay and lesbian youth*. New York: Harrington Park Press.

Erikson ,E.H. (1968) .*Identity, youth and crisis*. New York: W.W. Norton & Co.

Ford, D. & Priest, R. (2004). Clinical issues surrounding disclosure of homosexuality: An introduction. *Family Therapy*, 31(2), 95-103.

Garofalo, R., Wolf, R.C., Kessel, S., Palfrey, J. & DuRant, R. H. (1998). The association between health risk behavior and sexual orientation among school-based sample of adolescents. *Pediatrics*, 132,13-18.

Garofalo, R., Wolf, R. C., Wissow, L. S. Woods, E. R. & Goodman, E. (1999). Sexual orientation and risk of suicide attempts among a representative sample of youth . *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 153, 487-493.

Hertd, G. (1989). *Gay and lesbian youth*. In: New York: Harrington Park Press.

Karabanow, J. (2004). Making Organizations Work. *Journal of Social Work*, 4(1), 46-60.

Kulkin, H., Chauvin, E.A. and Percle, G.(2000). Suicide Among Gay and Lesbian Adolescents and Young Adults: A Review of the Literature. *Journal of Homosexuality*, 40(1), 1-29.

Kulkin, H., Chauvin, E.A. and Percle, G.(2000). Suicide Among Gay and Lesbian Adolescents and Young Adults: A Review of the Literature. *Journal of Homosexuality*, 40(1), 1 – 29

Laird, J. (1996). Invisible ties: Lesbians and Their families or origin. In: Laird, J. & Green, R. (Eds.). *Lesbians and gays in couples and families* (pp. 89-122). San Francisco, Jossey-Bass.

Lewin, E. (1993). *Lesbian mothers: Accounts of gender in American culture*. Ithaca, NY: Cornell University.

Mallon, G.P., (1997a). Entering into a collaborative search for meaning with gay and lesbian youth in out-of-home care. An empowerment-based model for training child welfare professionals. *Child and Adolescent Social Work Journal*, Vol. 14(6), 427-444.

Mallon, G.P., (1997b). Toward a competent child welfare service delivery system for gay and lesbian adolescents and their families. *Journal of Multiculture Social Work*, Vol. 5 (3/4), 177-194.

Martin, A.D. (1982). Learning to hide: The socialization of the gay adolescent. In: Feinstein, S. C., Looney, J.G. Schartzberg, A. & Sorosky, A. (Eds.). *Adolescent psychiatry: Developmental and clinical studies*. Vol. 10. Chicago: University of Chicago Press.

Martin, A.D. & Hetrick, E.S. (1988). The stigmatization of the gay and lesbian adolescent. *Journal of Homosexuality*, 15(1-2),163-183.

Martin, J.I. & Knox, J. (2000). Methodological and ethical issues in research on lesbians and gay men. *Social Work Research*, 24(1), 51-59.

Mottet, L. & Ohle, M.J.(2003). *Transitioning our shelters: A guide to making homeless shelters safe for transgender people*. National Gay and Lesbian Task Force Policy Institute, National Coalition for the Homeless.

O'Brien, C.A. (1994). The social organization of the treatment of lesbian, gay and bisexual youth in group homes and youth shelters. *Canadian Review of Social Policy*, 34, 37-57 .

Remafedi, G., French, S., Story, M., Resnick, M. D. & Blum, R. (1998). The relationship between suicide risk and sexual orientation: Results of a population- based survey. *American Journal of Public Health*, 88, 57-60.

Remafedi, G., Resnick, M., Blum, R & .Harris, L. (1992). Demography of sexual orientation in adolescents. *Pediatric*, 89(4), 714-721.

Robinson, B., Walters, L., & Skeen, P. (1989). Response to learning that their child is homosexual and concern over AIDS: A national study. *Journal of Homosexuality*, 18 (1/2), pp. 59-80.

Savin-Williams, R.C. (1994). Verbal and physical abuse as stressors in the lives of lesbian, gay male and bisexual youths: Associations with school problems, running away, substance abuse, prostitution, suicide. *Journal of Consulting and Clinical Practice*, 62, pp. 261-269.

Savin-Williams, R.C. (1996). Self labeling and disclosure among gay, lesbian and bisexual youths. In: Laird, J. & Green, R. (Eds). *Lesbians and gays in couples and families* (pp. 182). San Francisco: Jossey Press.

Savin-Williams, R.C., & Dube', E. m., (1998). Parental reactions to their children's disclosure of a gay/lesbian identity. *Family Relations*, 47, pp. 7-13.

Schneider, M. (1989). Sappho was right-on adolescent. In G. Herdt (Ed.). *Gay and lesbian youth*. New York: Haworth Press .

Stroebe, M.S., & Schut, H. (2001). Models of coping with bereavement: A review. In: Stroebe, M.S., Hansson, R. O., Stroebe, W. & Schut, H. (Eds.). *Handbook of bereavement research: Consequences, coping and care*. pp. 375-403. Washington' DC: American Psychological Association.

Tanner, L R.,& Lyness, K. P. (2003). Out of the closet, still in the home: providing Queer affirmative therapy for youth and their families. *Journal of Feminist Family Therapy*, Vol. 15(1), pp. 21-35.

Travers, R. & Paoletti, D. (1999). The lesbian, gay and bisexual youth program: A model for communities seeking to improve quality of life for lesbian, gay and bisexual youth. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 8(4), 293-303.

Travers, R. & Schneider, M.S. (1996). Barriers to accessibility for lesbian and gay youth needing addictions services. *Youth & Society*, 27, 356-378.

Troiden, R.R. (1993). The formation of homosexual identities. In: L.D. Garnets & D.G. Kimmel (Eds.). *Psychological perspectives on lesbian and gay male experiences* (pp. 191-217). New- York: Columbia University Press.

Weston, K. (1991). *Families we choose: Lesbians, gays, kinship*. New-York: Columbia University.